

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Hilmi Ziya Ülken

ANADOLU
KÖKLERİNİ ARAYIŞ

Yayına Hazırlayan: Ali Utku

*Tahir ile Zühre
Siyâvuş veya Hayalperest
Dibâçe-i Mesnevî*

Hilmi Ziya Ülken
Anadolu Köklerini Arayış
Tahir ile Zühre
Siyâvuş veya Hayalperest
Dibâçe-i Mesnevî

Hilmi Ziya Ülken
Anadolu Köklerini Arayış

Tahir ile Zühre
Siyâvuş veya Hayalperest
Dibâçe-i Mesnevî

Hazırlayan: Ali Utku

DOĞUBATI

© Tüm hakları Doğu Batı Yayınları'na aittir.

Yayına Hazırlayan
Ali Utku

Kapak Tasarımı
Harun Ak

Baskı
Tarcan Matbaacılık
Kasım 2020

Doğu Batı Yayınları
Kültür Mah. Becerikli Sok.
No: 20/5 Kızılay/Ankara
Tel: 0 (312) 425 68 64 - 425 68 65

www.dogubati.com

ISBN: 978-625-7030-39-7 / Sertifika No: 48847

Doğu Batı Yayınları-286 Edebiyat-68

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Hilmi Ziya Ülken

İstanbul'da, 1901 yılında doğdu. Babası Mehmet Ziya Ülken kimyager doktordu. Anne tarafı Kazan'ın tanınmış müderrislerinden Kerim Hazret'e uzanır. İlk bilgileri aile dostu İbn-ül Emin Mahmut Kemal Bey'in sohbetlerinden alır. Hilmi Ziya, ilk öğrenimini "Tefeyyüz" mektebinde; orta öğrenimini İstanbul Sultanîsi'nde tamamladı. Daha Sultanî yıllarında, 1915'te, fikrî ve siyasî meselelere ilgi duyar. Arkadaşlarıyla Turan Cemiyeti'ni kurar, şapirografla basılan bir mecmua çıkarır. 1918'de Mülkiye'ye girdikten sonra Turancılıkla beraber Osmanlıcılığın, İslamcılığın ve Batıcılığın mücerret ve hayalî bulduğu dünyasından Anadoluculuğun müşahhas ve canlı gördüğü dünyasına yönelir. Elyazma olarak *Anadolu* dergisini Reşit Kayı ile 12 sayı çıkarır (1918-1919). Bugün Anadoluculuğun kurucu metinleri olarak zikredilen *Anadolu'nun Bugünkü Vazifeleri* ve *Anadolu'nun Hakiki Merkezi* ilk eserleridir. 1921'de Mülkiye Mektebi'nden mezun oldu. Ardından İstanbul Edebiyat Fakültesi Beşeri Coğrafya Kürsüsü asistanlığına tayin edildi. Diğer bölümlerin derslerini takip ederek felsefe bölümünden ahlâk-sosyoloji ve felsefe tarihi sertifikaları aldı. Çeşitli liselerde tarih, felsefe, psikoloji ve coğrafya dersleri verdi. Mükrimin Halil Yinanç, Mehmet Halit Bayrı ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu gibi isimlerle *Anadolu Mecmuası*'nı çıkardı. (1924-1925) *Umumî İctimaiyat* ve *Türk Tefekkür Tarihi* kitaplarıyla ilgi çeken Ülken, 1933 yılında Atatürk tarafından araştırma yapmak üzere Berlin'e gönderildi. Türkiye'ye dönüşünden hemen sonra, Edebiyat Fakültesi Türk Tefekkür Tarihi doçentliğine atandı, 1936'da İctimaî Doktrinler Tarihi öğretim üyesi oldu. 1940'da Von Aster'in isteğiyle Felsefe Profesörlüğüne, 1944'te İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü Sanat Tarihi profesörlüğüne getirildi. 1957'de Ordinaryüs Profesör oldu. Yaşamının her safhası doymak bilmeyen bir iştihayla kitap ve kütüphanelerin arasında geçti. İki binin üzerinde farklı konularda makaleler yazdı, kitaplar hazırladı, çeviriler yaptı. Fransızca ve Türkçe kitap eleştirileri kaleme aldı. Dergiler yayımladı. Sabahattin Eyyuboğlu ve Celalettin Ezine ile uzun zaman beraber çıkardıkları hümanist karakterdeki *İnsan* dergisi entelektüel kesimde ses getirdi. Hemen hemen ilgi göstermediği alan yoktu. Başta İslâm felsefesi, Türk tefekkür tarihi, doktrinler tarihi, sosyoloji, sistematik felsefe, bilim felsefesi, mantık, sanat, estetik derslerini okuttu, binlerce öğrenci yetiştirdi. Tüm bunların yanında o, tekdüze bir akademisyen profilinin dışındaydı. Sanatçı duyarlığıyla *Posta Yolu*, *Şeytanla Konuşmalar*, *Yarım Adam* adlı romanlarını yazdı. Şiirle ilgilendi. Resimler çizdi. 1918-1920'lerde karakalem; 1940-1945 yılları arasında yağlı boya ve 1967-1970 yıllarında kompozisyon çalışmaları yaptı. Hat sanatıyla uğraştı ve müzik bilgisi son derece genişti. Hilmi Ziya Ülken, 5 Haziran 1974'te yaşamını yitirmiştir.

Ali Utku

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesi. Çağdaş Batı felsefesi ve Tanzimat sonrası Türk düşüncesi alanlarında çalışıyor. *Ludwig Wittgenstein: Erken Döneminde Dilin Sınırları ve Felsefe* (Doğu Batı Yayınları, 2009) başlıklı telif eseri yanında çeşitli bireysel ve kolektif derleme ve çeviri çalışmaları bulunmaktadır. Ayrıca Çizgi Kitabevi Yayınları "Osmanlı Felsefe Çalışmaları" dizisinin editörlüğünü yürütmektedir.

İÇİNDEKİLER

Sunuş: Hilmi Ziya Ülken'in Yayınlanmamış Edebî Eserleri.....	9
<i>Ali Utku</i>	
Tahir ile Zühre 1921	29
<i>Siavush Ou Utopiste</i>	
Siyâvuş veya Hayalperest	
Beş Perdelik Klasik Mensûr Trajedi 1929.....	155
Dibâçe-i Mesnevî 1973	227
Ekler: Orijinal Metinlerden	257

HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN YAYINLANMAMIŞ
EDEBÎ ESERLERİ
ANADOLU KÖKLERİNİ ARAYIŞ:

Tahir ile Zühre
Siyâvüş
Dibâçe-i Mesnevî
Ali Utku

Demek oluyor ki, hangi sanat en fazla örf'e yaklaşmışsa o kadar kudretli olmuş, ondan ne kadar uzaklaşmışsa o kadar kudret ve feyzini kaybetmiştir. Evet... Her şey Anadolu'nundur. Anadolu'nun örfününüdür ve her şeyi örfün gözlüğüyle görmek zarurettir. Hayat onun süzgecinden sonra bize kadar yetişebilir. Zevk ve arzu onun adesesinde toplandıktan sonra bizim kalbimize girer. "Hak" örfün dediğidir, "hata" örfün demediğidir. "Güzel" örfün beğendiği, çirkin örfün beğenmediğidir. Hâsılı "iyi" örfün bulduğudur, "fenâ" örfün bulmadığıdır.

(Hilmi Ziya Ülken, *Anadolu'nun Hakiki Merkezi*)

Yakın dönem düşünce tarihimizin önde gelen isimlerinden Hilmi Ziya Ülken'in yazı hayatının başında, 1918-1921 yıllarını kapsayan Mülkiye talebeliği sırasında kaleme aldığı, Anadoluçuluk hareketinin kuruluşu için olduğu kadar Anadolu kültürü çalışmalarının tarihi için de taşıdığı önem dolayısıyla bugüne kadar –bizzat kendi delâletiyle– isimleri anılagelen, ancak yayınlanmamış ilk eserlerini *Anadolu Hayali*¹ başlığı ile okuruyla buluşturmuş bulunuyoruz. "Anadoluçuluğun Kurucu Metinleri" olarak takdim ettiğimiz bu ilk eserlerde

¹ Bkz., Hilmi Ziya Ülken, *Anadolu Hayali: Feryat, Dağınık Parçalar, Anadolu'nun Bugünkü Vazifeleri, Anadolu'nun Hakiki Merkezi*, yay. haz. Ali Utku, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2020.

Hilmi Ziya, “on dokuzuncu yüzyıl millet asrı”nın taleplerine karşılık “Anadolu Milleti”nin mevcudiyetini beyan ederken, “Anadolu’nun müstakil, canlı ve her türlü varlıktan büsbütün ayrı örfünü, töresini” ortaya koyma yolunda mesaiye girişecek olan Anadolu’nun vazifelerini belirleyen ideolojik, siyasi ve kültürel bir deklarasyon, bir program sunuyor. Elinizdeki çalışmada *Anadolu Köklerini Arayış* başlığı altında derlenmiş bulunan –daha önce yayınlanmamış– *Tâhir ile Zühre*, *Siyâvuş veya Hayalperest* ve *Dibâçe-i Mesnevî*’yi Hilmi Ziya’nın, kariyeri boyunca gelişerek işlevsel kalan bu erken kültürel program çerçevesinde edebî arayışları olarak görebiliriz. Hemen belirtelim ki, vefatından kısa süre önce tamamladığı anlaşılan *Dibâçe-i Mesnevî* (Şubat 1973) dışındaki ilk iki eser, *Tahir ile Zühre* (1921) ve *Siyâvuş veya Hayalperest* (1921-1931), zaten üstadın erken eserleri kadrosuna dâhildir.

1918’den 1974’teki vefatına kadar yarım asrı aşan süre içerisinde çok farklı alanlarda irili ufaklı, Türkçe ve Fransızca pek çok kitap kaleme almış, şiir, roman, drama, deneme gibi pek çok edebî türde yazmış olan Hilmi Ziya, yazı hayatına edebî ilgilerle, milli destan arayışıyla başlamıştır. Tarihsel olarak tüm söylem biçimlerinin, rasyonel açıklamanın ya da bilimsel gözlemin felsefe ve bilim öncesi bir çağın sisleri içinde destandan, epik ve mitopoetik bir söylemden doğuşuna nazire yaparcasına Hilmi Ziya’nın başta tarih, felsefe, sosyoloji ve psikoloji olmak üzere çok yönlü entelektüel ilgileri de adeta destan ilgisinden, kalıbını genişleterek çıkmış görünür.² Nitekim 1951’de Haluk Nihat Pepeyi’nin *Erenler Gaziler Destanı*’na yazdığı takrizde “Ne zaman ‘destan’ mevzuu konuşulsa aynı heyecanla dikkatimi çeker. Bu mevzu üzerinde düşüneli otuz dört yıl oluyor” der ve kariyerinin başına, Léon Cahun’un *Gökbayrak*’ını ve *Altın Armağan*’ı taklit ederek *Hazar Atlısı* adlı bir destan

² Hilmi Ziya’nın, kendi düşüncesini felsefe, bilim ve sanat ilişkisi bakımından ele aldığı bir değerlendirmesi için bkz., Hilmi Ziya Ülken, “Mülkiyeli Bir Sanatçı,” *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, yıl: 1970, sayı: 19, s. 25.

yazdığı; Gökalp'in *Milli Tettebbular Mecmuası*'nda *Dede Korkut*'tan çıkarttığı destan örneklerini gördüğü günlere döner.³ Bu erken destan ilgisi ideolojik ve siyasi tercihlerle bütünlük içinde düşünülmelidir. Zira 1916'da, İstanbul Sultanisi'nde kahramanı Cengiz Han olan *Hazar Atlısı*'nı yazdığı sırada Turancıdır. Bir grup mektep arkadaşıyla "Turan" adlı bir cemiyet de kurar. Ancak 1917'de onu Aruzcular karşısında memleket sesine dönme düşüncesini savunurken, hattâ edebiyat hoca-sıyla (Fikret ve Rıza Tevfik'ten birini seçme konusunda) tartışırken görürüz. Gökalp'te güçlü bir temsilci bulan Turancı suni ve hayalî destan gözünde cazibesini yitirmiştir. Giderek şiddetli bir reaksiyon hâlini alan tutumu, mücerret Tanzimat sanatı, mücerret Turancı sanat, mücerret İslamcı sanat ve mücerret Avrupa sanatı şeklinde kategorize ettiği, ancak mahiyetlerini bir gördüğü cereyanlarla karşıtlık içindedir.⁴ 1917 aynı zamanda bu ideolojilerin mücerret ve hayalî dünyasından Anadoluculuğun (Memleketçiliğin) müşahhas ve canlı dünyasına yönelişinin uğrağıdır. Daha genel bir ifade ile, Anadolu destanlarının içinde insanlığı bulmak, hâsılı insani ideale yaşanmış tecrübeden çıkmak, başka tabirle mücerredi müşahhasan çıkarmak yolunu her türlü hayalperestlik, mücerret şekilcilik yoluna tercih edişi, II. Meşrutiyet'in yaygın ideolojilerine, "İttihad-ı İslâm, Turan, hattâ Tanzimat yadigârı Osmanlıcılık ve Avrupacılık donkişotlukları"na karşı reaksiyon olarak Anadoluculuğu tercih edişine işaret eder.⁵ Mütareke'yle birlikte başlayan Mülkiye yıllarında (1918-1921) genç Hilmi

³ Hilmi Ziya Ülken, Ülken, "Destana Dair Tarihçe", Haluk Nihat Pepeyi, *Erenler Gaziler Destanı*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1951, s. 6. "Destanlar" üzerine makalelerinin güncel bir derlemesinde bkz., Hilmi Ziya Ülken, *Destanlar*, yay. haz. Fatma Artunkal, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 147.

⁴ Hilmi Ziya Ülken, "Destan ve İnsan - I", *İnsan Dergisi*, cilt: III, sayı: 22, Nisan 1943, s. 4; ayrıca bkz., Ülken, *Destanlar*, s. 51-52.

⁵ Ülken, "Destan ve İnsan - I", s. 3-6; Ülken, *Destanlar* s. 51.

Ziya'yı, kendi ifadesiyle "ilk tohumu Türk Ocağı içinde büyük Türkçülüğe karşı küçük Türkçülük veya Türkiyecilik şeklinde 1917'de atılmış bulun[an]"⁶ Anadolu hareketin öncülerinden biri olarak görürüz.

Yıllar sonra kendisi, "[i]çtimai meseleler üzerinde ilk düşünmeye başladığım gün destan meselesi benim için birinci derecede geliyordu: bu, 1917'de I. Cihan Harbi'nin son yılında, gözümde Wagner'i idealleştirdiğim zamandı ve bugüne kadar devam etti"⁷ diyecektir. Kültürcü Anadoluçuluğu (Memleketçilik) "Anadolu'yu Türk kültürünün gerçek kaynağı gibi gören yeni bir akım" olarak tanımlayarak, "[b]u fikri Henri Lichtenberger'in *Richard Wagner: Poète et Penseur*⁸ [Richard Wagner: Şair ve Düşünür] adlı eserine dayanarak öne sürdüm"⁹ dediği *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* de dâhil olmak üzere birçok yerde Lichtenberger'in eseri dolayısıyla erken düşüncesi üzerinde Wagner etkisinden söz eder. Büyük şair ve bestekâr Wagner'in "Firdevsî'den dokuz, Homeros'tan yirmi yedi asır sonra aynı meseleyi yepyeni bir şekilde ele alması" ona ufuk açmıştır.¹⁰ Kahramanlıkla lirizmi derin bir dünya görüşü, bir felsefe temelinde birleştiren Wagner'de mücerret, hayalî ve suni bulduğu sanatın şiddetli tenkidini, fakat aynı zamanda müspet bir görüşü, yani somut bir temele dayanan, köklerini insan ruhunun en derin kaynağı addettiği halk muhayyilesinden alan, beşerî olmak için milli olan bir sanatın müdafaasını bulur.¹¹ Wagner'in eseri Hilmi Ziya'nın Anadolu-

⁶ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2001, s. 477.

⁷ Hilmi Ziya Ülken, "Türk Destanı", *Ulus*, 20 Ocak 1948, s. 2.

⁸ Bkz., Henri Lichtenberger, *Richard Wagner: Poète et Penseur*, F. Alcan, Paris, 1898.

⁹ Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, s. 477.

¹⁰ Ülken, "Destana Dair Tarihçe", s. 6; Ülken, *Destanlar*, s. 147.

¹¹ Hilmi Ziya Ülken, "Büyük Sanatkârın Elinde Millî Efsane", *Şadırvan*, cilt I, sayı 5, 29 Nisan 1949, s. 4; Ülken, *Destanlar*, s. 223-224.

cu (Memleketçi) milliyetçiliğinin milli (milletler için hususi ve şahsi) olandan, insani ve ilâhi olana (tekilden evrensele) açılma tezini haklılaştıracak bir kültür ve sanat programı için, mücerret, zihnî şemacılıktan, temelsiz ve kozmopolit ifadeden tamamen kurtulmuş, milli yaratışın köklerine kadar inerek orada beşerî ve ilâhi kıymetlerin yeni bir perspektiften yeni bir tefsirini yapmaya muvaffak olacak bir mesai için esinlerle doludur. Kendi ifadeleriyle “Osmanlı şiir zevkinin ucuza har-cayıp attığı ‘destan’ı canlandırmak, itibarını iade ettirmek ne-den mümkün olmasın?”, diye düşünür: “Bir sevgili için aşk neşideleri, bir adam için zafer neşideleri yazılıyor da bir millet için kahramanlık destanı neden yazılmasın? Bir milletin sev-gisi, gururu, fazileti, cüret ve fedâ-yi nefsi neden bir ve birçok şairin kalemiyle yükseltilmesin? Şiirin, hattâ edebiyatın bütün nevileri epopeden çıktığı gibi, cemiyetlerin büyük kaynaşma devirlerinde gene ona dönemez, onda birleşemez miyiz?” Bu-nun için de uzunca bir dönem “Acem basması” diye hor görü-len masallarımıza itibarını kazandırmak; şairlerin dikkatini bu mevzu üzerine çekmek, halk deyişini içinden kavramak için Anadolu’ya girmek lazım olduğuna kanaat getirir.¹²

Bu maksat çerçevesinde, sona eren İmparatorluğun enkazı arasında aradığı içtimai kaynaşmayı hayalî ve mücerret kıy-metler üzerinden değil, yaşanmış ve yaşanan bir gerçeklik üze-rinden tesis etmek idealiyle 1919’da, Mülkiye’de talebeyken *Anadolulunun Bugünkü Vazifeleri* adıyla bir kitap yazarak fikrî ve ideolojik temellerini “muayyen bir vatan gerçekliği olarak Anadolu”da ve bu vatanda bin yıldan uzun süredir yaşayan Anadolu Milleti’nde bulan bir kültürel program sunar. Eserin “Müspet Hareket” başlıklı ikinci kısmında onu “Edebiyat”, “Musiki”, “Din”, “Tarih”, “Hukuk”, “İktisadiyât”, “Tabii İlim-ler” ve “Muavin İlimler” alt başlıklarıyla “Anadolu’nun milli kültürünü yapma vazifesi” (s. 171) çerçevesinde bu kültüre te-

¹² Ülken, “Destana Dair Tarihçe” s. 6; Ülken, *Destanlar*, s. 147-148.

mel olacak milli kuvvetleri, bunların modern medeniyette nasıl bilinç ve biçim kazanabileceğini araştırırken buluruz. Çok iyi formülleştirilmiş ve özetlenmiş bir ideolojik program ile temellendirilmiş bu kültürel program için yıllar sonra “orada halk köklerine sokulmanın tafsilatlı bir planını vermeye çalıştım. Bu plan kültür ve sanat yolunda yürümek isteyen gençler için rehber olacaktı. Memleketin örf ve adetleri, gelenekleri, destan ve masallarının Garp ve Şark’taki büyük örneklerle göre nasıl işleneceğini anlatıyordum”¹³ diyecektir.

1921’de, Mülkiye’nin son yılında, *Anadolulunun Bugünkü Vazifeleri*’nin yöneldiği hedefler doğrultusunda kaleme aldığı *Anadolu’nun Hakiki Merkezi*’nde ise Anadolu örfü bağlamında destan konusunu daha etraflı şekilde tahlile girer. Destanın teşekkülü, yapısı, işleniş, yeniden üretimi gibi sorunları farklı teorik yaklaşımlar içinden ele alırken, ferdî muhayyile mahsulü olmaması, tarihten çıkarılmaması, memlekette yaşanmayan bir mevzuyla dayanmaması, halk motiflerinin bozulmaması esasları üzerinde bilhassa ısrar eder.¹⁴ Müesseseyi “örfün tebel-lür etmesi ve şekil alması” olarak, örfü “müessesenin nüvesi, esası” olarak tanımlayıp “kan, din ve dilce bir olan iki cemaat örfçe bir değilse tamamıyla ayrı iki ‘millet’ vardır” düsturunu öne sürerken, “milletin malı” olarak gördüğü destanlar üzerinden (s. 178-179) milli bilinci ihya, milli kimliği inşa arayışı içindedir. Modelini dünya edebiyatında arar: Hint’in meşhur Veda şarkıları *Mahabharata* ve *Ramayana*’dan, Homeros’un *İlyada*’sına, Firdevsî’nin *Şehnâme*’sine; Finlerin *Kalevala*, *Kalevipoeg* ve *Runo*’larından Almanların *Nibelungen*’lerine, Fransızların *Chanson de Geste*’lerine; Nicolas de Cusa’nın *Coincidentia oppositorum*’u ve Dante’nin *La divine comédie*’sinden Goethe’nin *Faust*’una, Puşkin’in *Onegin*’ine, Klopstock’un *Messias*’ına, Hamerling’in *Ahasuerus* ve *Kral Sion*’una, Şark

¹³ Ülken, “Destana Dair Tarihçe”, s. 7; Ülken, *Destanlar*, s. 148.

¹⁴ Ülken, “Destana Dair Tarihçe”, s. 6; Ülken, *Destanlar*, s. 148.

ve Garb'ın büyük örneklerini gözden geçirir. "Hebel'in açtığı çığırdada Almanya'nın en yüksek sanatkârı Wagner" bu zincirin önemli halkalarından biridir. Nihayet esaslarını belirlediği bu destan telakkisini örnekleyecek büyük bir Türk destanı yazmak heyecanıyla Oğuz Töresi'nin Anadolu'ya geçerken mahallî renkler alan, Anadolulaşan koşmaları, masalları ve destanları için cönknâmeler peşinde koşar. İlk örnekler olarak *Tepegöz* masalını (yarım kalmıştır), Anadolu masallarına giriş niteliğinde *Şiirlerimin Kıvılcımı*'nı (kaybolmuştur) yazar.¹⁵ Gökalp'in İslam'dan önceki çağda aradığı Destan şiirini, daha realist bir tutumla Anadolu tarihinde, İslami çağda bulmuştur.¹⁶

Bu çalışmada yer alan 1921 tarihli ilk eser, manzum tiyatro *Tahir ile Zühre, Anadolulunun Bugünkü Vazifeleri ve Anadolu'nun Hakiki Merkezi*'nde sunulan destan telakkisinin elimize ulaşmış erken örneğidir. Nitekim "Destana Dair Tarihçe"de "1921'de opera tarzına girmeye teşebbüs ettik. Manzum trajedi hâlinde *Tahir ile Zühre*'yi yazdım"¹⁷ der. Eser, 16,5x9.5 ebadında, kırmızı ağırlıklı ekose desenli, hafif dokulu mukavva ciltli 173+61 sayfalık aynı türden iki adet çizgili deftere siyah dolma kalemle yazılmıştır. Metin sonradan okunarak farklı kalemlerle tashih ve tadil edilmiştir. Dört perdelik oyunun ilk üç perdesi birinci defterde, dördüncü perdesi ikinci defterdedir. Birinci ve ikinci perde beş meclisten (sahne), üçüncü perde sekiz meclisten ve dördüncü perde yedi meclisten oluşmaktadır. *Anadolulunun Bugünkü Vazifeleri*'nde "mevzuu Anadolu'da olan ["Diyarbakır'la Mardin arasında"]¹⁸ lirik destanlar" içinde zikredilen, *Anadolu'nun Hakiki Merkezi*'nde Köroğlu, Battal Gazi, Kerem ile Aslı, Âşık Garip ile birlikte "doğrudan

¹⁵ Ülken, "Destana Dair Tarihçe", s. 6; Ülken, *Destanlar*, s. 148.

¹⁶ Ülken, "Türk Destanı", s. 2.

¹⁷ Ülken, "Destana Dair Tarihçe", s. 7; Ülken, *Destanlar*, s. 149.

¹⁸ Bkz., Hilmi Ziya Ülken, *Millet ve Tarih Şuuru*, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1948, s. 304.

doğruya Anadolu örfünün yarattığı eserler” (s. 177)¹⁹ içinde sayılan *Tahir ile Zühre* anlatısı, Mülkiye’nin hararetli kültürel ve siyasi atmosferi içinde Hilmi Ziya ve etrafında toplanan arkadaşları arasında heyecanlı sohbetlerin odağı, önemli bir mesele olmuş görünür. Bahsi geçen Wagner esini bu eserde iş başındadır. Nitekim *Nibelungen’in Yüzüğü* (Der Ring des Nibelungen) adlı tetralojiyi (*Rheingold, Walküre, Siegfried, Tanrıların Ölümü*) model aldığını, ancak tamamlayamadığını “Siegfried’den başlayan Wagner’in eseri gibi vakanın geri kalan kısımlarıyla beraber bu bir *tétralogie* olacaktı”²⁰ deyişinden öğreniyoruz. Hayattayken bütün olarak yayınlamadığı, hatâ çok istediği hâlde sahnelenemeyen eserin en güçlü pasajlarından biri, Tahir’in Kaf Dağı’nda haydutlarla ve devlerle mücadelesi, “Kaf Dağı – *Tahir ile Zühre*’den–” başlığıyla, aynı döneme ait tamamlanmamış eseri *Battal Gazi Destanı*’nın “İznik” bölümüyle birlikte 1924’te *Anadolu* mecmuasında yayınlanmıştır.²¹

Hilmi Ziya, Mülkiye çevresinde ruhen kendisine çok yakın hissettiği, fikirlerine ilk ciddi ilgiyi gösteren ve teşvikleriyle destanî edebiyata giren genç şair Haluk Nihat Pepeyi’yi de Tahir’le Zühre’yi yeniden yazmaya yönlendirmiştir. Pepeyi’nin *Tahir ile Zühre* tecrübesi 1924’te yine Hilmi Ziya’nın teşvikleriyle kaleme aldığı *Şah İsmail ile Gülizar* ve *Tamar Hatun ile Süleyman Şah* destanlarıyla birlikte *Türk Destanına Giriş* başlığıyla 1931’de yayınlanmıştır. Eserin başında “Bir Başlangıç ve Tetkiki” bulunan Hilmi Ziya bu üç destanı “milli, edebiyatın şimdiye kadar işlenmemiş esas motifleri” olarak sunar.

¹⁹ Ayrıca bkz., Hilmi Ziya, “Anadolu Örfü ve Destanlar - II”, *Anadolu*, sene: 1, sayı: 2, 1 Mayıs 1340/1924, s. 60; Ülken, *Destanlar*, s. 115.

²⁰ Ülken, “Destana Dair Tarihçe”, s. 7; Ülken, *Destanlar*, s. 149.

²¹ Hilmi Ziya [Ülken], “İznik”, *Anadolu*, sene: 1, sayı: 1, 1 Nisan 1340/1924, s. 7-8; Ülken, *Destanlar*, s. 382-386; Hilmi Ziya [Ülken], “Kaf Dağı – *Tahir ile Zühre*’den–”, *Anadolu*, sene: 1, sayı: 3, 1 Haziran 1340/1924, s. 93-95; Ülken, *Destanlar*, s. 375-380.

Destanların yeniden üretiminde “esas mevzu” olarak gördüğü “halk motiflerini”, “halk deyişini yakalayabilmek”²² düsturu-na paralel biçimde destan ruhunun uyanmasını halka inme-ye, kütleye temasa gelmeye bağlarken bu hareketin ilk defa Gökâlp’te görüldüğünü belirtir. Gökâlp’te hadsiz milliyetçilik şeklinde uyanan hareket yavaş yavaş vatancılık şeklini aldıkça, destanlar da sahalarını daraltarak anavatan mihveri etrafında toplanmaya başlamıştır.²³ Yine “Başlangıç”ta Haluk Nihat’ın *Tahir ile Zühre*’sinin sembolizmini destanların yeniden üre-timi sorununu işaret edecek milliyetçi bir yorumla okur. Bu okumada Zühre milli ideali, Tahir ideal hararetini ve iştia-kını, Zühre’nin babası geleneği temsil eder. Tahir ile Zühre’yi her vesile ile ayırarak Tahir’in mahkûmiyetine sebep olan Arap da irticayı temsil eder. Zindan ideal iştia-yakının zorla susturul-ması, Hızır bu iştia-yakın beklenilmedik zamanlarda büyük bir kudretle tekrar canlanması demektir. Tahir’in Dicle nehrinde yolunu kaybederek yabancı ülkelere düşmesi ve yabancı pe-riler tarafından kalbinin çalınması da idealin anavatanı unu-tarak istikametini şaşırmasını, yabancı fikirlere ve hayalpe-restliğe esir olmasını temsil eder. Bununla beraber Tahir, yani ideal, gene kendisini bu yabancı tesirlerden kurtararak hakiki gayesine dönmeyi başarır. Eserin “trajedi” ile neticelenmesi idealin nihayet bulmamış olduğunu gösterir. Olayın sonunda Tahir ile Zühre ve Arap’ın mezarlarından çıkan çiçek ve çalı-lara ait sembol, bütün bu söylenenleri canlandırmakta ve çok açık bir biçimde ifade etmektedir. İdeal aşkının hakiki gaye, yani anavatanı ulaşmasına en büyük engel yabancı ruhlar ve fikirlerdir. Hilmi Ziya, *Tahir ile Zühre*’nin bu nasyonalist yo-rumunun subjektif olduğunu, yani başka bir gaye peşinde

²² Bkz., Hilmi Ziya Ülken, “Hakiki Destan, Yapma Destan: Halk Deyişini Yakalayabilmek”, *Şadırvan*, sayı: 8, Mayıs 1949, s. 4; Ülken, *Destanlar*, s. 129.

²³ Haluk Nihat [Pepeyi], *Türk Destanına Giriş* (Hilmi Ziya Bey’in Bir Baş-langıç ve Tetkiki Vardır), Ülkü Kitaphanesi, İstanbul, 1934, s. 3.

olan bir insan tarafından büsbütün başka bir tarzda da yorumlanabileceğinin altını çizer. Fakat destanları edebiyata mâl etmek isteyenler çoğunlukla milliyetçiler olduğu için, en çok bu yorum tarzının görüldüğünü belirtir.²⁴ Kendi *Tahir ile Zühre*'si için ise, yıllar sonra, 1970 gibi geç bir tarihte, 1943'te *İnsan* dergisinde yayınlanan "Destan ve İnsan" makaleler dizisinde²⁵ yetkin ifadesini bulan hümaniter yaklaşıma göndermede bulunarak insani vatanperverlik kavrayışıyla paralel, milli ve insani bir yorumu öne çıkartır: "*Épopée*, bir kültür çevresi açısından insanlığa bakıştır. Destan ve İnsan çatışmazlar. (...) Bir Destan yeni insan tipleri vererek bir kavmi kapalı cemaat olmaktan kurtarır, Millet yapar. Her fırsatta bu düşüncemi savundum. Destan'la İnsanın çatışmadığını göstermek için *Tahir ile Zühre* manzum dramını yazdım."²⁶

Çalışmada yer alan ikinci eser, "Destan ve İnsan" vurgusunun yeni bir ifadesini bulduğu, insani vatanperverlik kavrayışı içinden planlanan *Siyâvuş veya Hayalperest*'tir. Eserin Ülken arşivinde iki ayrı nüshası bulunuyor. Birincisi 15.5x20.3 ebadında dokulu kahverengi karton kapaklı 83 sayfalık çizgili bir deftere siyah dolma kalemle yazılmıştır. İç kapak sayfasında "Siyâvuş" başlığının altında "Beş Perdelik Mensûr Klâsik Martyr tarzında yazılmıştır" kaydı, 1929 tarihi ve Hilmi Ziya adı yer almaktadır. Hemen her sayfasında karalamalar ve iptal çizgileri bulunan bu nüsha, biraz önce değindiğimiz üzere, 1929'da metni yeniden çalışırken yazılmış, daha sonra metnin tamamlanmış son şeklini içeren ikinci nüshanın yazımında taslak olarak kullanılmış olmalıdır. Ülken arşivindeki ikinci nüsha, dış kapağında beyaz zemin üstüne sarı kırmızı şeritler

²⁴ *Age.*, s. 4-5.

²⁵ Hilmi Ziya Ülken, "Destan ve İnsan - I", *İnsan*, cilt: III, sayı: 22, Nisan 1943, s. 3-6; "Destan ve İnsan - II", *İnsan*, cilt: III, sayı: 23, Mayıs 1943, s. 3-6; "Destan ve İnsan - III", *İnsan*, cilt: III, sayı: 24-25, Ağustos 1943, s. 3-6.

²⁶ Ülken, "Mülkiyeli Bir Sanatçı", s. 25.

ile Galatasaray Lisesi amblemi ve “Galatasaray Lisesi Talebe Sandığı” yazısı bulunan 28x20 ebadında çizgili bir defterin 51 sayfasına siyah dolma kalemle yazılmıştır. Beş perdelik eserin birinci perdesi dört, ikinci ve üçüncü perdesi beş, dördüncü perdesi altı ve beşinci perdesi dört sahneden oluşmaktadır. İç kapak sayfasında eserin Fransızca-Türkçe başlığı (“*Siavush ou Utopiste, Siyâvuş veya Hayalperest*”) altında “Beş Perdelik Klasik Mensûr Trajedi” kaydı, 1929 tarihi ve Hilmi Ziya adı yer almaktadır. İç kapağın arka sayfasında 19.07.1931 tarihli “Aziz ve Muhterem Üstat Hüseyinzâde Ali Beyefendi’ye bu eseri derin hürmetlerimle ithâf ederim” kaydı yer almaktadır. Kalamış’ta yazılmış ve 13.07.1931 tarihi düşülmüş olan “Eserin Mevzuu Hakkında Birkaç Söz” başlıklı önsöz “Bu eseri mütareke seneleri esnasında muhterem üstad Hüseyinzâde Ali Bey’in teşvik ve tavsiyesiyle yazmaya kalkmış, fakat araya birçok hadiseler girdiği için bundan ancak sekiz sene sonra tekrar başlayabilmişim” (s. 155) ifadeleriyle açılmaktadır. Şu durumda Mütareke yıllarında, Mülkiye’de önce manzum olarak yazılmaya başlanan eser, sekiz yıl aradan sonra 1929’da mensur olarak yeniden ele alınmış, Temmuz 1931’de tamamlanmıştır.

Hilmi Ziya, *Siyâvuş veya Hayalperest*’in konusunu Firdevsî’nin *Şahnâme*’sinden almıştır. *Şahnâme*’nin önemli bir kısmı İran ile Turan arasında sürüp giden bir savaşa ayrılmıştır. Bu savaşın en büyük kahramanları İran tarafında Zaloğlu Rüstem, Keykâvus ve oğlu Siyâvuş, Turan tarafında Efrasiyab’dır. Eseri baştan başa dolduran kahramanlık hikâyeleri, mübalağalı cenk tasvirleri, yarı tanrı, yarı insan olan varlıkların âlemi, bu destanî ruhun hükümdarlar (şahlar) devrindeki devamıdır. Bununla beraber eserde son derecede lirik ve hakîmane kısımlar da vardır. Rudâbe’nin haris ve durdurulmaz aşkı, Sûdâbe’nin meysus ve anormal aşkı, Siyâvuş’un Turan’daki büyük ahlâki macerası, klasik Yunan trajedisinde olduğu gibi kaderle insan arasındaki ezeli münasebetin doğurduğu feci akıbetleri gös-

teren dramatik konulardır. Hilmi Ziya bunlardan en önemlisinin, İran hikmetinin ve belki de Şark hümanizmasının başlangıcı olmak bakımından Siyâvuş hikâyesi olduğunu belirtir.²⁷ Nitekim eserinin önsözünde onu İran destanının diğer kısımlarından farklı olarak bütün Şark'la alakalı, hattâ evrensel değere sahip bulur: “Siyâvuş efsanevi muhayyilenin yarattığı öyle bir timsâldir ki, onun mukabiline bütün devirler ve bütün tarihlerde tesadüf etmek kâbildir.” (s. 155).

Hemen belirtelim ki bu, kültür dünyamızda *Şahnâme*'nin meşhur hikâyesi Siyâvuş'a ilk yöneliş değildir. Daha önce Ahmed Midhat da bu hikâyeyi esas alarak 1883'te *Fürs-i Kadîmde Bir Fâcia yahut Siyâvuş* başlıklı bir tarihî tiyatro yazmıştır.²⁸ Dört perdelik oyunun olay örgüsü Racine'in *Phèdre*'sini hatırlatır. Her iki oyunda da üvey annenin üvey oğluna âşık olması, üvey oğulun bu aşkı karşılıksız bırakması sonucu gelişen olayların, üvey oğulun oyunun sonundaki ölümüyle sonuçlandığı görülmektedir. Hilmi Ziya da klasik Yunan trajedisinden modern dönemlere sürekli yeniden üretilen *Phèdre*'nin konusu ile Firdevsî'nin Siyâvuş anlatısı arasındaki benzerliğe, Şark ve Garb hümanizmasının kesiştiği evrensel bir motif olarak dikkat çeker (s. 158). Yine Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Mehmed Emin Resulzâde de meşhur eseri *Asrımızın Siyâvuş'u*nu 1920'de Bolşevikler'den saklandığı Lahıç'ta yazmış, orada dostlarına bırakmıştır. İstanbul'a varışından sonra eser Azerbaycan'dan gizlice gönderilmiş, 1923'te İstanbul'da yayınlamıştır.²⁹ Hilmi Ziya, Ahmed Midhat'ın eserinden söz etmese de çeşitli vesilelerle Resulzâde

²⁷ Hilmi Ziya Ülken, “Şehnâme”, *Şadırvan*, sayı: 24, Eylül 1949, s. 2-3.

²⁸ Ahmed Midhat, *Fürs-i Kadîmde Bir Fâcia: Siyâvuş*, Tercümân-ı Hakikat Matbaası, İstanbul, 1301/1883/1884; ayrıca bkz., İnci Enginün (yay. haz), *Ahmed Midhat Efendi'nin Tiyatroları*, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1990, s. 203-250.

²⁹ Bkz., Resulzâde Mehmed Emin, *Asrımızın Siyâvuş'u*, Milli Azerbaycan Neşriyatı 2, Amedî Matbaası, İstanbul, 1339/1923.

Emin Bey'in eserini zikreder. Hattâ Hüseyinzâde Ali Turan üzerine bir yazısında aktardığına göre, Resulzâde Emin İstanbul'a geldiğinde (1922) Hüseyinzâde kendisini onunla tanıştırtarak "İkiniz de Siyâvuş'u yazıyorsunuz. Biriniz siyasi, ötekiniz milli-insani gaye ile. Tanışınız" demiştir.³⁰ Hilmi Ziya, *Siyâvuş veya Hayalperest*'in "Eserin Mevzuu Hakkında Birkaç Söz" başlıklı önsözünde de Resulzâde Emin Bey'in eserine değinerek onu kendi eseriyle karşılaştırıp fark koyarken, bu farkı Siyâvuş'un Turan'a iltihakı hadisesi'nin "birbirine tamamen zıt muhtelif şekillerde tefsire müsait" (s. 157) olması olgusuna bağlar. İki eser arasındaki temel fark için ise, "*Asrımızın Siyâvuş'u* münhasıran Rus ve İngiliz siyasetlerinin cidâli arasında mahvolan küçük Azerbaycan Cumhuriyeti'nin feci akıbetini temsil etmektedir."³¹ Bence Siyâvuş vatanperverlikle insanîyetçiliğin bir insan vicdanındaki cidâlidir" der ve bu meselenin felsefi izahı için okuru yayınlanacak olan *İnsanî Vatanperverlik*³² kitabına yönlendirir. (s. 157, dpnt. 4).

Bu noktada Hilmi Ziya'nın *Siyâvuş veya Hayalperest*'i yazmasında olduğu kadar "insani vatanperverlik" kavrayışını geliştirmesinde de yol gösterici olan Hüseyinzâde Ali Turan'ın etkisi üzerinde durmamız gerekir. Wagner'in müzikal dramları ve Kalevala gibi örnekler üzerinden destanî edebiyatı yaymaya çalıştığı Mülkiye yılları için "Siyasi hayata dalmış olan Gökalp'a yaklaşmak güçtü. İşte bu sırada ... Türkçülerin başla-

³⁰ Hilmi Ziya Ülken, "Türkçülüğün ve Türk Sosyalizminin Babası: Ali Turan (Hüseyinzâde Ali)", *Yeni İnsan*, sayı: 84, Aralık 1969, s. 10.

³¹ Hüseyinzâde hakkındaki yazısında *Asrımızın Siyâvuş'u*'nun temasını şöyle sunar: "Bu eserde Azerbaycan'ın siyasi talihî milliyetçilik ile komünizmin arasında ezilmiş olarak gösteriliyor ve bu Türk ülkesi Siyâvuş'un dramına benzetiliyordu." Bkz., Ülken, "Türkçülüğün ve Türk Sosyalizminin Babası: Ali Turan (Hüseyinzâde Ali)", s. 10.

³² Bkz., Hilmi Ziya Ülken, *İnsanî Vatanperverlik*, Güneş Matbaası, İstanbul, 1933; güncel basımı için bkz., Hilmi Ziya Ülken, *İnsanî Vatanseverlik*, Ülken Yayınları, İstanbul, 1998.

rından ve bizi dinleyen, yol gösteren biricik insan oldu” dediği Hüseyinzâde’yle, 1920’den itibaren, Türk Ocağı’nda, Dizdariye’de babası Ziya Bey’in evinde ya da Hüseyinzâde’nin Süleymaniye Camii’ne giden sokaktaki kiralık evinde “bir dede ve torun gibi mahrem ve sıcak”, içini açacak bir büyük insan bulduğu için sevinçli, yazacağı *Siyâvuş*’a ilişkin sohbetler etmiş, yazdığı *Tahir ile Zühre*’yi de kendisine günlerce okumuştur.³³ “Türkçülüğün ve sosyalizmin babası” olmak yanında “Türkiye’de kelimenin ciddi ve temelli anlamı ile ilk hümanist” olarak andığı Hüseyinzâde Ali Turan’ın³⁴ özellikle “milletlerin dayandığı klasik medeniyet (*humanisme*)” konusunda öne sürdüğü “Şark hümanizması” tezinden etkilenmiş görünür. Bu konudaki kanaatlerini 1905’ten itibaren Azerbaycan’da çıkan *Füyûzât* ve *Hayat* dergilerinde, daha sonra *Terakki* gazetesinde (1909) yayınlayan Hüseyinzâde’ye göre Homeros’a dayanan Garp hümanizmasına mukabil Firdevsî’ye dayanan bir Şark hümanizması vardır. Ne kadar Garplılaştık da yine Homeros mitolojisinin havasına nüfuz edemeyiz, ruhumuz Firdevsî havasına bağlı kalır. O hâlde Garp milletleri milli destanlarını *İliada* modeline göre yarattıkları gibi, bizim de kendi destanımızı *Şahnâme* modeline göre yaratmamız gerekir. Şu durumda Hilmi Ziya’nın “Ali Bey’in teşviki ile *Şahnâme*’den ‘Siyâvuş’ mevzuunu aldım: Sûdabe hikâyesini manzum, asıl Siyâvuş dramını mensur olarak yazdım” deyişini bu fikrî arka planla, Hüseyinzâde’nin “Şark hümanizması” teziyle birlikte düşünmemiz gerekir.³⁵ Hattâ Hüseyinzâde’nin tezini, kariyerinin sonlarına doğru (1969) “tarihî kaderimiz bizi çift *humanisme*’e bağlanmaya mecbur ediyor. Doğu ile Batı arasında köprü olmamız Hüseyinzâde’ye göre geçici bir hâl değildir. Bundan sonra Batı medeniyeti içinde yaratacağımız kültürümüzde de

³³ Ülken, “Türkçülüğün ve Türk Sosyalizminin Babası: Ali Turan (Hüseyinzâde Ali)”, s. 6.

³⁴ Hilmi Ziya Ülken, “Ali Turan II”, *Yeni İnsan*, sayı: 85, Ocak 1970, s. 28.

³⁵ Ülken, “Destana Dair Tarihçe”, s. 8; Ülken, *Destanlar*, s. 150.

bu hâl devam edecektir ve orijinal olursak bu tarzda olacağız” ifadeleriyle sentezci diyebileceğimiz “çift hümanizm” telakkisi olarak sunduğunu da hatırlayarak,³⁶ Siyâvuş’un hikâyesinde, onun ağzından konuşan evrensel insanın hikâyesini, insani tek bir sesi aradığını söyleyebiliriz.

Çalışmada yer alan üçüncü ve son eser, Mevlânâ Celâled-dîn-i Rûmî’nin bir hikmet ve tasavvuf sistemini şiir lisanıyla ifade ettiği büyük eseri *Mesnevî*’yi tanzir ettiği *Dibâçe-i Mesnevî*’dir. Vefatından sonra hakkında hazırlanan bazı bibliyografik çalışmalarda eserin ismi *Mesnevî’ye Nazire* şeklinde kaydedilmiştir.³⁷ Eser, kendi el yazısıyla Arap harfleriyle “*Dibâçe-i Mesnevî*” başlığının altında Latin harfleriyle “Hilmi Ziya Ülken” isminin yazılı olduğu bir kapak sayfasını takip eden numaralandırılmış 25 sayfa dosya kâğıdına daktilo ile yazılmıştır. 24. sayfada, beşinci “İlâhî”den sonra, “28 Şubat 1973 İstanbul” kaydı yer almaktadır. Eserde *Mesnevî*’nin vezni esas alınarak “failatün failatün failatün failün” kalıbı kullanılmıştır. Yıllar önce *Türk Tefekkür Tarihi*’nde “onda hâkim olan en kuvvetli renk Anadolu’nun rengidir. Orta Asya ve İran tesirleri, İran edebiyatı ve fikriyatıyla yetişmiş olan Mevlânâ’nın bütün maneviyatı bu esaslı renk üzerine aşılarmıştır”³⁸ dediği Mevlânâ’nın hayat hikâyesini, manevi tekâmülünü ve tesirini naziresinde adeta *Mesnevî*’nin birinci mısraı ile ikinci mısraı arasına gizlemiştir. Mevlânâ ve eseri *Mesnevî* ile, temalaştırma yanında, gerek doğrudan beyitler alıntılararak, gerekse temsili hikâyelerle güçlü bir bağ kurar. *Dibâçe-i Mesnevî*’nin son kı-

³⁶ Ülken, “Türkçülüğün ve Türk Sosyalizminin Babası: Ali Turan (Hüseyinzâde Ali)”, s. 7.

³⁷ Bkz., Eyüp Sanay, *Hilmi Ziya Ülken: Psikolojisi, Sosyolojisi, Felsefesi*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1988, s. 152; Ayhan Vergili, “Hilmi Ziya Ülken Bibliyografyası (1918-1974)”, Ayhan Vergili (ed.), *Hilmi Ziya Ülken Kitabı*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2013, s. 250.

³⁸ Hilmi Ziya Ülken, *Türk Tefekkür Tarihi*, (I. Basım: Ebuzziyâ matbaası, 1933-1934) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1982, s. 274.

sımlarında, 21. sayfadan itibaren, “sesini insanlığa yükseltmiş ilk Türk ozanıdır”³⁹ dediği Yunus Emre’yi tanzîr ettiği, hece ölçüsüyle yazılmış altı “İlâhî”ye de yer vermiştir. Kariyerinin sonunda onu, yine “coşkulu ve tutkulu düşünce”ye dalmış, on üçüncü yüzyılda Anadolu’nun ortasında Türk kültürünün karakterini veren hususi şartlarda meydana çıkmış tasavvuf ve şiir hamlesini yankılamak görürüz. Kendi perspektifinden bu, Anadolu klasik tasavvufunun, yüksek tabakalardaki teşekkülü demek olan Mevlânâ’yı ve kütleye doğru inerek, milletin içine sokulması demek olan Yunus’u aynı anda ve birlikte cevaplamak olsa gerek.⁴⁰ Mevlânâ ile Yunus’un şiirlerini tanzîr ederek, şiirlerini hem form hem de muhteva olarak ne kadar benimseydiğini de ortaya koymuş olur. Bütünlüklü bakıldığında, şiirimizin sözlü kültür ile ilişkisi ve günlük hayattaki sorumluluğu sergilenerek hem aruz hem de hecenin birlikte kullanılması, edebiyatımızın klasik ve halk edebiyatı müşterekliğinde vücut buluşunun açık bir yansıması olarak görülebilir. Böylelikle metin *Garibnâme* müellifi Âşık Paşa, *Mevlîd-i Şerif* müellifi Süleyman Çelebi, mutasavvıf şair Niyâzî-i Mısırî, saz şairi ve halk hikâyesi kahramanı Emrah vb. gibi isimlere açık-örtük göndermelerle Türk edebiyatı tarihinin nasıl teşekkül ettiğini, kimlerin bu şekillenmeye öncülük ettiğini, tür ve ölçü olarak nelerin kullanıldığını ortaya koymaktadır. Özellikle, Anadolu örfünü inşa etmiş olan isimlerin öne çıkarılması, Anadolu’yu mayalayan kökene fevkalâde bir göndermedir. Edebî varlığımızın kimliğine göndermelerle edebiyatımızın tarihî akışının manzum hâlde aktarılması dikkat çekicidir. Klâsik edebiyatın tür ve şekillerini kullanırken, edebiyat tarihinde türlere yüklenen mânâ değerlerine de gönderme yapılmaktadır. Yani, ilâhi

³⁹ Hilmi Ziya Ülken, “Yunus’ta İnsanlık ve Üniversalizm”, *Akbank Uluslararası Yunus Emre Semineri Bildirileri*, 6-78 Eylül 1971, Akbank Kültür Hizmetleri, 1971, s. 288; Hilmi Ziya Ülken, *Anadolu Kültürü ve Türk Kimliği Üzerine*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2006, s. 383.

⁴⁰ Ülken, *Türk Tefekkür Tarihi*, s. 286.
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

ve nefes formu icra edilirken, bu ve benzeri formların özellik ve imtiyazları da göz ardı edilmemektedir. Her tür, kendi kadeleri ve ölçüleri bağlamında modern bir anlatım biçimi olarak, anlatıya vasıta kılınmaktadır. Gelenekselin moderne nasıl rehberlik edebileceği de kolektif bir bilincin yansıması olarak resmedilmektedir.

Hilmi Ziya Ülken'in eserleri arasında ayrıcalıklı bir yer işgal edecek ve düşüncesinin karanlıkta kalmış önemli cephelerini gün ışığına çıkaracak olan eserleri okuyucusuyla başbaşa bırakırken, sürekli ilgi ve desteklerini gördüğüm Gülseren Ülken ve Fatma Artunkal Hanımefendilere, zengin birikimi ve tanıklılığıyla rehberlik eden Tuğrul Artunkal'a şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca çalışmanın son şeklini almasında yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Nimet Yıldırım'a, Prof. Dr. Erdoğan Erbay'a, Yrd. Doç. Dr. Caner Solak'a ve Arş. Gör. Yakup Kalın'a da katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

Erzurum, 2020

Tahir ile Zühre

1921

Hilmi Ziya

TAHİR İLE ZÜHRE

1921

Hilmi Ziya

BİRİNCİ PERDE

Birinci Meclis

Şapur, Şahin, Hekimbaşı, İhtisâb Ağası, Beşir.

HEKİMBAŞI—

Beşer yüz akçelik otuz beş kese;
iç ağalarına birer elbise...

İHTİSÂB AĞASI—

Şahin, hasedinden binecek küpe.
(Hekimbaşı, Şahin'in geldiğini haber verir.)
Yüz görümlüğü ne?

HEKİMBAŞI—

Pırlanta küpe;
bir tek taşı gelir iki yüz kırat.

İHTİSÂB AĞASI—

Ya mutfak masrafı?

HEKİMBAŞI—

Önce baharat;
bir deve yükü.

İHTİSÂB AĞASI—

Ne?

HEKİMBAŞI—

Yani on batman.

İHTİSÂB AĞASI—

Doğrusu değer de. Böyle kahraman
dünyaya gelmemiş.

ŞAHİN— (Şapur'a)

Daha bir hafta
evvel düşmanı idi, ne insan!

ŞAPUR—

Softa...

ŞAHİN—

Bırak şunları gel...

İHTİSÂB AĞASI—

Bu haber, eğer
doğruysa her türlü zahmete değer.
Yarabbi ne masraf, bak şu rakama.

HEKİMBAŞI—

Devi boğazlayan sihirli kama,
benim hediyemdi koca Tahir'e.

ŞAHİN—

Zaferi borçluyuz sizin sihire.
Ben olsam kim verdi hançeri, derdim.
Sultan'dan bu hakkı ergeç isterdim.

HEKİMBAŞI—

Söz kapmak ağızdan maharetiniz.

ŞAHİN—

Sizinki de külah...

HEKİMBAŞI—

Değiştirmez,

ŞAPUR—

İkiniz de haklı, telaş nafile.

BEŞİR—

İşte karşı çıktı bizim kabile.
Koşular takılı, dizginler elde,
en önde Doğan Beyefendi gil de
gider. Ne zengin alay!

HEKİMBAŞI—

Nerde bekleniyor?
Merasim Tahir'e, Tunç kapıda mı?

BEŞİR—

Görüyor musunuz, şu karşıda mı?

İHTİSÂB AĞASI—

Meydanda toplanan kadınlara bak.

ŞAHİN—

Aman Şapur, Allah aşkına bırak...

ŞAPUR—

Ne var yine! Elindeki ne?

ŞAHİN—

Sen de sorarsan...

ŞAPUR—

Belli;
fakat Şahinciğim belki yüz elli
defa söyledim ki, bunlara kulak
asarsan.

ŞAHİN—

Canımı sıkan üç salak
değil ki... Tahir'i güya çekemez,
diye bire herzeyi yapmış, şu çömez
bozuntusu, hekim taslağı deli.
Hâlbuki öteki buradan gideli
arkasından neler söylendi.

ŞAPUR—

Tomar
doldu mu?

ŞAHİN—

Gördün mü işi? Ne umar
insan bu millettten... Sonra gel kızma,
yine bu tomarın derdine... Ama
bu bir sır...

ŞAPUR—

Korkarsan...

ŞAHİN—

Şapur... Bu haşin
sitemli sözlerden vazgeç. Kardeşin
ve sen, bilirsin ki bu nankör yerde,
bana son teselli oldunuz.

ŞAPUR—

Serde
dalgalılık var, affet.

ŞAHİN—

Bu çiçeği, dün
kopardım altından çifte söğüdü
ve kaçtım. Düşün ki bir hırsız gibi
azaptan burkulur insanın kalbi.

ŞAPUR—

Fakat bu işlere mani olan kim?

ŞAHİN—

Cehalet! Bu mülke asıl o hâkim,
millet de, sultan da elinde esir.
Bu saray halkına hiçbir söz tesir
etmiyor. Türbeden bir dal koparmak
en büyük günahmış. Hâlbuki parmak
kadar bir şey... Kestim bu vatandan
zaten ben ümidimi.

ŞAPUR—

Çok doğru... Hakkın var.
(Hekimbaşı'ya) Hepsi gitti mi?

HEKİMBAŞI— (Başıyla tasdik eder)

Şehrin kapısında karşılanacak.
Neşeyle tütüyor şimdi her ocak.

İHTİSÂB AĞASI—

Genç Sultan geliyor. Karşı çıkmalı.

ŞAPUR—

Elbet,

HEKİMBAŞI—

memleketine artık öz malı
gibi bakabilir.

ŞAHİN—

İşte bu fazla...
Efendiler! Sizin nâz u niyâzla
karşıladığınız unutmayın ki,
amcamın oğludur.

HEKİMBAŞI—

Ne çıkar sanki?
Binlerce kişiydi kavgaya giden,
tek Tahir dönüyor bu kafileden.

ŞAHİN—

Bir sürü için mi bütün bu zahmet?

HEKİMBAŞI—

Canlandı Sultan denen iskelet,
hakkıyla kazandı Tahir Zühre'yi.

BEŞİR— (İhtisâb Ağası'na)

Şahin, hasedinden astı çehreyi.

HEKİMBAŞI—

Bir hamlede Tahir dağıttı, kırdı
bütün engelleri.

ŞAHİN—

Bu boş lakırtı,

Müneccimbaşı'nın bence âleti
sayılır bu çocuk.

HEKİMBAŞI—

Bir eyaleti

bağışlamalıdır gelince Sultan.

İHTİSÂB AĞASI—

Bugün bu toprağı elinde tutan
kaderin gözdesi bir çocuk Tahir.
Eğilse haklıdır, önünde dehir.

ŞAHİN—

Ya bulunmasaydı devin mağarası,
Nasıl sarılırdı halkın yarası?

HEKİMBAŞI—

Ya yetişmeseydi Tahir'le ordu...
Halkı vebâ, tâun bitiriyordu.

İHTİSÂB AĞASI—

Sultan, servetini ona borçludur.

ŞAHİN—

Fakat sana bir şey diyeceğim, dur.

HEKİMBAŞI—

Şahin! İnsaf eyle düşün bir kere,
bu sefer, mâl oldu kaç bin askere.
Devlerle imtihan olmaya sade,
mağrib beylerinden yirmi şehzade,
İran'la Yemen'den beş yüz pehlivan
gelerek böylece kalkmıştı kervan.
Dönen yalnız Tahir.

ŞAHİN—

O daha dünkü

cocuk.

HEKİMBAŞI—

Evet! Fakat bu fatih. Çünkü:
Altın madeninde çalışan köylü
Veriyordu günde binlerce ölü.
Fakat çaldığı için dev, dilini;
anlatamıyordu kendi hâlini.
Bu müthiş illeti, halkın içinden
çıkarmak kastıyla Yemen'den Çin'den
en meşhur hekimler çağırdı Sultan.
Müneccim, köylünün dilini tutan
devin mağarasını keşfetti. Kaf'ta
korkuyla bekledi. Tamam bir hafta
rahatta değildi kimsenin evi.
Mahvetmek lazımdı o mel'ûn devi.
Felaket büyüktü; çünkü bu saray,
mutlak yıkılırdı geçseydi bir ay.
Onun sayesinde bugün, çok şükür
Neşe yüzü gördük.

ŞAHİN— (Şapur'a)

Yüzüme tükür,
eğer bu adamda ihtiras yoksa.

ŞAPUR—

Hazırdır onlara dolacak kasa,

ŞAHİN—

para... Bu sürünün bütün emeli,
bir aç kurt ardından sürüklenmeli.

İkinci Meclis

Evvelkiler, Mesut

MESUT—

Neşeden bir tufan içinde şehir.

ŞAHİN— (Yavaş)

Baban, ah bu sözler bana bir zehir.

MESUT—

Bugünü gösterdi şükür, Allah'a

ŞAHİN—

dua etmeliyiz. Asıl silaha

ŞAPUR— (Yavaş)

küfretme Şahin, babandan utan.

MESUT—

İnecek sanırım, buraya Sultan.

Bu mudur Tahir'e verilen kasır?

ŞAPUR—

Evet.

MESUT—

Bu sevinci görmez on asır.

Sokaklar hıncahınç atlı ve yaya,

Niçin çıkmadınız karşılamaya?

HEKİMBAŞI—

Gidelim, kapıdan gelmeden başbuğ.

ŞAHİN—

Beni affediniz.

MESUT—

Hiç olur mu bu?

ŞAHİN—

Beyhude ısrardan baba vazgeçin.

MESUT—

İnat etme!

ŞAHİN—

Olmaz gidemem.

MESUT—

Niçin?

HEKİMBAŞI— (Çıkarken)

Şahin, bu sevince biraz yabancı.

MESUT— (Şahin'e)

Düşünsen bu sözler ne kadar acı.

(Gidenlere)

Kale kapısında bekleyin bizi.

ŞAPUR— (Öbür kapıdan çıkarken)

Çağırayım ben de efendimizi.

Üçüncü Meclis

Mesut, Şahin

ŞAHİN—

Cehenneme kadar yolunuz açık.

MESUT—

Sözümü dinle de istikbâle çık.

Korkarım, bu yüzden görürsün zarar.

ŞAHİN—

Kuru dalkavukluk ne işe yarar?

MESUT—

Dalarsan bu kadar gurura Şahin,

elinde kalırsın rakiplerinin.

ŞAHİN— (Dalgın)

Ah! Sabrediyorum ben kaç senedir.

MESUT—

Buna bir çare var.

ŞAHİN—

Söyleyin nedir?

MESUT—

Az bir zaman için bu huyun terki.
Bütün gayzları öyle örter ki,
bir ufak tebessüm, bir tatlı bakış.

ŞAHİN—

Çığlarla beynime inse kara kış,
beni bu söz kadar sarsamazdı baba.

MESUT—

Maharet, uydurmak işi kitaba.

ŞAHİN—

Bir insan, para için tapalı
bu adi sürüye kapım kapalı.
Zehir, kama, zincir; yalan ve
haksızlık, menfaat, hıyanet, hile;
işte silahları! Bütün ruhiyle
bir derin tikslenme duyuyor insan.
Bu derdin önünde tutulur lisan.
Onlarla yaşamak azaptır bana.
Tabiatımız zıt taban tabana.
Bir an bile düşmez ağızlarından
iyilik, doğruluk, fazilet, vicdan.
Bulunsa bunlarda bir ufak cüz'ü,
belki faziletin kızarır yüzü.
Nefrettir bu halka en belîğ hissim,
hakkıyla tasvire bulamam isim.
Hepsinde haset var, hepsinde riyâ,

MESUT—

Senin gayretinle değişmez dünya.

ŞAHİN—

Bu halkın alışmış topu rahata.

MESUT—

Şahin yaptığın da doğrusu hata.

ŞAHİN—

Eğer benim gibi olsaydı derdin,
haksızlığa karşı böyle mi derdin.

MESUT—

Derdim mi yok? Almaz kimsenin aklı!
Bir kartal, bu kaftan altında saklı,
oturmuş, dişiyle bağrımı deler.
Dudaklarımdaki gülümsemeler,
çürük bir ağacın son filizleridir.
Gölgem, azrailin ayak izidir.
Gönlüm tutar bugün kendi başını.
Dişlerimin vahşi gıcırtısını.
—Kartal, ciğerimi parçalıyorken—
kahkahalarım ile saklıyorum ben.

ŞAHİN—

Cefası mı olur böyle kederin?
Ortada memleket gayyâdan derin.
Bu kere ise içine yuvarlanmada!
Boyun egeceğiz yeni damada.

MESUT—

İtiraf edemem yeniler yeni mi?

ŞAHİN—

Peki alkışlamak daha iyi mi?

MESUT—

Kinimi saklasam, diyecek: Kandı.
Saklamasam: İşte, beni kıskandı!
Fakat o sarayı kazandı. Harben
tahammül edemem bu hayata ben!
Yere vurdu beni o kahbe felek,
önünde bükülür çelikten bilek

İlk önce geçirdi bana dişini.

Bir kardeşin seyret mahvedişini.

Altın işi bitti, güya var kârım;
Çünkü ben sarayda hazinedârım.
Sizin olsun hepsi mal da altın da
kalmak istemem ben minnet altında...
Zapt etti sarayı ihtiyar tilki.
Sen onu bana sor, hem iyi bil ki
bu kuvvet önünde ezileceğiz.

ŞAHİN—

Bilmem ki doğru mu bu kadar acz?

MESUT—

Bugünden bizlere kaşları çatık
nüfuzuna hudut olamaz artık.
Belki bu vatandan sürüleceğiz.
Zincirini çözdük bir delinin biz.

Madenler işlesin diye çılgınca!
Fakat o kudurmuş sürü çıkınca,
aç, susuz bir sırtlan gibi zindandan
farksız olacaktır hemen o zaman.
Ezilmiş Mesut'la muzaffer Davut.

ŞAHİN—

Sen de boş sözlerle kendini avut.
Ne söylesek günah, ne desek yasak.

MESUT— (Mütevekkil ve dalgın)

Eğer kinimize bir yer ararsak,
Kızmalıyız bunu ezen kadere.
Kazaya rızadan başka yok çare.
Kader, asırların üstünden geçen
o dev gibi iri cenderesinden
bizi de geçirdi, ezdi bizi de.
Şefkati Hasan'a, zulmü Yezid'e
veren de kaderden başka nedir ki?

ŞAHİN—

Hâlâ mı bu sözler? Hâlâ mı eski...

MESUT— (Sözünü keserek)

Bir dalga ne yapar ummana karşı?
Müthiş bir kasırga sarsarken arşı,
ne yapar önünde bir kırık tekne?

ŞAHİN—

Bilmem ne demeli bu boş vehmine?

MESUT—

Korkarım, akıbet bize çok feci!
Dehşetle kaderin demir çekici,
inerken biz vardık üstünde örsünün.
Varsın cefasını felek az görsün.

ŞAHİN—

Evvela korkuluk yapıyorsunuz,
sonra put sanarak tapıyorsunuz:
Sizin kaderiniz; halkın perisi...
İşte iki belâ, bence birisi
bir sürü hayâlât; öbürü yalan...

MESUT—

Bu boş felsefenle sen de oyalan.

ŞAHİN—

Aramak beyhude buna başka iz.
Bütün fenalığın menbaı biziz.
Rahman da bizdedir, şeytan, cin de.
Ne ihtiyarında ne de gencinde,
bu halkın düzelmek ihtimali yok.

MESUT—

Bence bedbinliğin bu kadarı çok.
(Biraz düşündükten sonra)
Gençliktir söyleten oğlum bu sözü.
Öyle açılır ki, insanın gözü!

Tamam, on yıl evvel bana bu acı
hakikati verdi, bir garip falcı.
Beni sarsamazken ne cin ne peri;
kadere kul oldum o günden beri.
İlk darbesi indi bize feleğin.

ŞAHİN—

Baba, siz bunlara tesadüf deyin.

MESUT—

Tesadüf, ihtimal, bunu yapan kim?
Bu tesadüflere kaderdir hâkim.
Talih, yüz çevirdi bizden bu sefer.

ŞAHİN—

Düşüncesizlikle kayboldu zafer.

MESUT—

Zalimlere karşı tutmazsa ahım,
tevekküldür elde kalan silahım.

ŞAHİN—

Önceden düşünüp davranmayınca,
yol açılır böyle beyhude hınca.
Fazla inandınız bu budalaya,
sonunda bizleri bıraktı yaya.

MESUT—

Şahin, o mübarek zata hürmet et.
Bütün söylediği aynı keramet.

ŞAHİN—

Kalmamış ki senin başka bir işin.
Esiri mi oldun artık dervişin?

MESUT—

Bir Acem kölesi değil mi düşün?
Bu adamı zaten ilk önce hatun,
benimsemeseydi böyle azmazdı.

Post kapmaktır onun yegâne kastı.

Ağzımı açtırdın madem dinle!
Bir belâ gelecek senin derdinle.
Şahin, doğru söyle —evvelsi gece
ne idi yaptıkların öyle delice?
Saray bürünürken ölü bir renge,
sürünerek geçti soluk bir gölge.
Şu iç evlerdeki duvar dibinden,
sıra saraylardan meydana giden
yol üstünde bekçi görüp gölgeyi,
çağırmaya gitti konmuşsun yeni.
O anda titredim çünkü bu sendin.
Şahin nasıl oldu hiç düşünmedin.
Seslendim bekçiye, dedim aғam gel,
burdan kaçtı hırsız. Böylece engel
olabildim senin yakalanmana.

ŞAHİN—

Bahsetmiştiniz bundan siz bana.

MESUT—

Dostunun en büyük mükâfatı bu.
İki kardeş bizi mahvediyordu.
Sultan, kıskanarak seni atardı.
Hepimizin belki saraydan tardı,
Muhakkak gibiydi.

ŞAHİN—

Bana kalırsa,
alet eden bizi her türlü hırsa,
bu zavallı iki kardeş değildir.

MESUT—

Kim olursa olsun tehlike budur.
Bu nesil kendine hilebaz arar.

ŞAHİN—

Derviş'ten gelecek gelirse zarar.

MESUT—

Darılırsan eğer bir de Tahir'i,
o zaman bırakmak lazım şehiri.

ŞAHİN—

Çekileceğim ben şimdiden zaten.
Tek karga kalacak bu bağda öten.

MESUT—

Şahin, yeter artık geliyor Sultan.

Dördüncü Meclis

Evvelkiler, Sultan, Şapur, Mehrû

ŞAPUR—

Sayenizde gördü bugünü vatan,
Sultanım emredin kurulsun otağ.

SULTAN—

Bugüne kalması en büyük hata.
(Mehrû'ya)
Mehrû, yanağında kan yok bu sabah.

ŞAHİN— (Cehri)

Yarabbi! Rakibim koca padişah.

SULTAN—

Mesut!

MESUT—

Emrediniz.

SULTAN—

Pek dalgın oğlun.

MESUT—

Biraz hasta Şah'ım.

SULTAN—

Yazık...

MESUT—

Sağ olun.

SULTAN—

Nerede ise gelirler.

MESUT—

Evet Sultan'ım.

Yaklaştı sesleri.

ŞAPUR—

Tebanınız...

MESUT— (Mehrû'yu göstererek)

Hanım,
burada kalacak mı?

SULTAN—

Şüphesiz, hay hay.
Birlikte görürüz, gelince alay.

MEHRÛ—

Arzu ederseniz ben çekileyim.

SULTAN—

Hayır, hayır, sensiz olmaz meleğim...

ŞAHİN— (İçinden)

İnseydi başıma keşke yıldırım.

ŞAPUR—

Kulunuz hizmete her an hazır.

MESUT—

İradeniz varsa oğlum çıkacak.

SULTAN—

Sebep ne kedere Şahin? Bu ocak,
töreyle kuruldu, zulümle değil.

Bana tapma, Hakk'ın önünde eğil.
Fethetti bu mülkü dedeleriniz,
bir şehre bedeldir her neferiniz.

ŞAHİN—

Başımın tacıdır Şah'ımın tahtı.

ŞAPUR—

Açılır bir gün de Şah'in bahtı.
Sayenizde sefer erdi zafere.

SULTAN—

Üzülmek doğru mu böyle boş yere.

ŞAHİN—

Kimsenin tahtında gözüm yok Şah'ım.
Sevmek, budur işte bütün günahım.

SULTAN—

Hastalar dirildi neşeden bugün,
sense hastalandın başlarken düğün.

ŞAPUR—

Saltanatınızda hiçbir bîkesin
burnu kanamadı...

SULTAN—

Şapur, ne dersin?

ŞAPUR—

Meclisin zevkine gelmeden sekte
Şah'in'i terk edin istirahat.

SULTAN—

Nedir bu gürültü?

MEHRÛ—

Sokaklar nehir
yerinden oynuyor Sultanım şehir

Beşinci Meclis

Evvelkiler, Beşir, Sonra Tahir ve Diğerleri

BEŞİR—

Ferman efendimin.

SULTAN—

Ne haber Beşir?

BEŞİR—

Tahir'i getiren alayı, tebşîr
eylerim.

MESUT—

Çıkalım.

SULTAN—

Ne dersin Şapur?

ŞAPUR—

Vakit yok Sultan'ım.

SULTAN—

Doğru, Mesut dur!

MESUT—

Keşke aşağıdan karşılasaydık.
(İçeriye Tahir girer)

SULTAN—

Şu dakikaları ne hâlde saydık.
Bilsen oğlum,

MESUT—

kaç gün bu hâlde,

ŞAPUR—

sorma

intizârımızı.

TAHİR—

Ne sevinç

SULTAN—

ama

Tahir hele dinlen, vezirim bence
asıl sen haklısın burda sevince.

MESUT—

Öz çocuğumdan çok severim belki.

SULTAN—

Neşe de beraber, yeis de beraber.
İki dost kardeş ki...

BEŞİR— (Pencere kenarında)

Elinde teber,
bir derviş geziyor, avluda.

SULTAN—

Beşir,
gel at şu keseyi. Az mı, yetişir.

BEŞİR—

Almıyor.

SULTAN—

Derdi ne? Söylesin bana.

BEŞİR—

(Bir şeyler mırıldanarak)

SULTAN—

Zamanı mı, yarın gelsin dîvâna.
Bu kadar saadet hiçbir babaya
nasip olmaz Davut. Bugün saraya
yeniden can geldi bu yiğit gençle.

DAVUT—

Sayenizde Şah'ım.

SULTAN—

Sükûtu bile,
en büyük delili asaletinin.
Kazandı lütfunu o milletin.

ŞAPUR—

Dinlesek Tahir'den menâkıbını.

SULTAN—

Duyduğumuz eski harplerden bini
değmez oğlumuzun bir darbesine.
En büyük iftihar babasına.
Bundan sonra artık bulanmaz asla,
sevgili yurdumuz başka bir yasla.

DAVUT—

Kimseye boş yere etmem mudârâ.
Tebasına âşık bir hükümdara,
bu kadar kahraman, böyle bahadır.
Bir Sultan'a kul olsam azdır.

SULTAN—

Söz söylemek şimdi senin hakkındır.
Zafer, sana elbet bizden yakındır.

TAHİR—

Cüret edemem huzurunuzda...

SULTAN—

Söyle, aziz Tahir... Bütün bu oda
seni dinleyecek can kulağıyle,
zamanın destanı gelmeli dile.

TAHİR—

Bu sefer saraya ederken veda,
bana kemendini atmıştı sevda.
Kaf Dağı'na geldik tam bir haftada,
henüz daha bir iz yoktu ortada.
Yüksek bir yaylaya kurduk çadırı,

çehreler hasetle kinden sapsarı.
 Hepsi kavga eder bir garip huyla;
 kimi yaklaşıarak sorar korkuyla:
 “Dört nala kim geçer şu karşı çayı?”
 Biri: “Kim düşürür şu atmacayı?”
 diye rakibini ister denemek.
 Düşünmezlerdi ki, bunlar boş emek.
 Güneş, bulutlara bir arslan şekli
 çizerken orduyu altın benekli
 bornozuyla sardı muhteşem gece.
 Bana diş bileyen alay, gizlice
 toplanıp o sabah inerken suya
 düşürmek istedi beni pusuya...
 Haydutlar almıştı dağ başlarını!
 O günden unuttu herkes yarını.
 Devin mağrasıyla aramızda var,
 Sedd-i Çin gibi bir aşılmaz duvar.
 Müşküldü orduyu geçirmek cidden,
 bir kaza çıkmadan bu dar geçitten.
 Dağlar sarp, geçitsiz, kayalar yalçın.
 “-Ben yalnız kalırım, varın siz kaçın!”
 diye nefirimi çaldım: Yâ Vedûd!
 Çullandı üstüme bir sürü haydut.
 “-Siz değil, karşıma çıksa cehennem,
 ateşten ağzına açıktır sinem.”
 Kılıçlar parladı, alevlendi cenk.
 “-Var mıdır benimle boy ölçüşecek?”
 diye nâra attım, çıktı göklere.
 Önümde akardı kandan bir dere.
 Biri çıktı esmer, iri gövdeli,
 dedi: “-Bu mu meydan okuyan deli?”
 Bu alçak gurura çok içerledim;
 sıktım boğazını ve hançerledim.
 İlk karşı çıkana çalınca gürzü,

bir anda hepsinin sarardı yüzü!
Yaradan deyince: “-Ey kulum yürü!”
Çil yavrusu gibi dağıldı sürü.
Bir kayaya çarpan dalgalar gibi
haydutlar kırıldı...

MESUT—

Aman yâ Rabbî!..
Geldi yoldaşlara o zaman sıra.

SULTAN—

Şeref verecektir bu kaç aşıra.

TAHİR—

Hepsinin gururu, yüzünden belli.
Kimi sırma tuğlu, zümrüt kemerli;
kimi palabıyık, belinde kuşak;
kiminin ardında bir yığın uşak.
Dostlarım yayladan seyretti cengi.

SULTAN—

Kâfi mızrakların tatlı âhengi.
Bayıldım doğrusu bu cesarete!

TAHİR—

Bakışları yapma, sözleri sahte...
Bir elimde kılıç, birinde yayla
çıkınca meydana titredi yayla.
Daha hızlı oktan, selden, dalgadan;
daha gürültülü bir kasırgadan;
bu mağrur alayın şanlı mevkibi
tepesine indim bir kartal gibi...
“-Biriniz gelmesin, dedim yukarı!”
Sordu: “—Sebebi ne?” en küstahları,
“—Kim mâni olacak çıkmak istesem?”
Dedim: “—Cevabımı şu çelik kalem,
kızıl bir çizgiyle yazar sırtına!”

Kopmadan çekildi hepsi fırtına.
 Kanlı yelkeniyle denizde sisi
 ve suları yaran bir harp gemisi
 gibi dört çevresi bulutla kaplı
 bir tepede, bayrak toprağa saplı
 dalgalanırken, ben bekledim yalnız.
 Baktım ufuklar boş, enginler ıssız...

SULTAN—

Tek başına kaldın devlerle demek,
 eflâkı zapt eder bu kadar emek.

TAHİR—

Ararken nerededir devin sarayı,
 Seyrettim uzaktan şu manzarayı.
 Devler, dişlerini gıcırdatarak,
 hepsinin elinde bir demir tarak,
 kaynar kazanlara yığdılar ceset.
 Önlerinde vardı kelleden bir set.
 İlerde bir orman ve en derinde,
 ölü devler gibi mahşer yerinde
 toplanan bir sıra kefenli dağlar,
 bu yanda bir gümüş şelâle çağlar.
 Girdaplar yaparak kaynaşır dibi,
 ötede bir kartal yıldırım gibi
 iniyor şu ürken ceylan üstüne.
 Bu dağları saran karanlık da ne?
 Acı acı ötüp kuş sürüleri,
 birden havalandı, baktım ileri.
 Rüzgâr, fırtınadan kaçan bir çoban
 gibi bulutları sürdü... Arkadan
 gök gürültüsünü andıran sesi
 işitildi, devin boğuk nefesi.
 Bir saat uzaktan tutuldu güneş.
 Kim edebilirdi bu devle güreş?

Şimdiden sesiyle uçtu benizler.
 Hepsi dönmek için bir arzu gizler.
 Gökten ateş yağsa, kopsa yanardağ,
 dedim geri dönmem, kaldıkça ben sağ.
 Görünce devleri daha yakından
 bir anda sıyırdım kılıcı kından.
 Arıyorken hepsi kaçacak delik,
 Dediler: “—Yaptığın senin delilik.”
 Bense topladığım çürük ve kuru
 ağaçlarla örttüm bir boş çukuru,
 sonra siper aldım bir sert kayayı.
 Dev geçti önümden, gererek yayı,
 düşünce ayağı kayıp hendeğe,
 hemen bir ok attım iri gövdeye.
 Fıskırdı bağrından dalgalarla kan,
 en vahşî insanın bağrını yakan
 bir sesle öyle bir iniledi ki,
 belki korkusundan yer altındaki
 ejder şakırdattı zincirlerini.
 Dişiyle kemirdi, dev hançerini.
 Çıktı mezarından bütün ölüler.

SULTAN—

Ecel, kıskanarak sana diş bilir.

TAHİR—

Devin hırıltısı fazla korkunçtu.
 Fakat tolgam çelik, yüreğim tunçtu.
 Kızgın saç üstüne düşen kar gibi
 cenk içinde erir insanın kalbi.
 Yanardağ gibiydi soluyan ağzı.
 Nasıl kudurursa kasırğa bazı,
 kökünden çamları öyle koparır,
 elinde ezerdi dev, çatır çatır.
 Yaralı göğsünden çıkan bu sadâ,

gürleyen gök gibi aksetti dağ dağ.
 Rüzgârlar inledi, dağlar titredi.
 Dedim: “—Yer almaz bu mel‘ûn cesedi.
 Derken kımıldadı, kalktı ayağa.
 İlk önce bakındı bir sola, bir sağa.
 Dedim ki, silemez o yarasını,
 kanıyla bulurum ben mağarasını.
 Saklamak için dev, benden izini
 alçak bir kayaya koyup dizini
 iki büyük dağa birden asıldı.
 Kanlı pençesiyle yer gök sarsıldı.
 Güneşin tersine çevirdi arzı,
 karanlık yapmanın bu müthiş tarzı,
 getirdi geceyi vaktinden evvel.
 Feleği râm etti o şeytanî el.
 Gece, kalbinde idi bu canlı dağın
 düştüm mü içine ben bir tuzağın.
 Simurg, yüreğimi deldi. —Bir küme
 bulutla Kaf Dağı çöktü üstüme.
 Dalgalar köpürdü, gökler karardı.
 Gözlerim nûr için şimşek arardı.
 İsterdim, âlemi aydınlatacak
 izini bulmaya yansın bin ocak.
 Karanlık, dehşetle çöktü git gide.
 Bense hemen yakıp tuttum, elimde
 bir meşale gibi çam ormanını.
 Bu yangınla gördüm akan kanını
 kırmızı bir çizgi şeklinde karda.
 Aksederdi hâlâ sesi rüzgârda.
 Çıkarmak için ben bu büyük hıncı,
 atıma atladım, çektim kılıncı;
 koştum doludizgin ardından devin.
 Atımla içine girdim alevin.
 Gözlerimde şimşek, başımda duman,

içimde kaynardı coşkun bir umman.
Yolu haber aldım Arap Zengi'den.
Yedinci kat yerin dibine giden
bu derin boşluğun içine daldım.
Cebrail'den ödünç bir kanat aldım.
Uçarak yetiştim bir günde deve.

SULTAN—

Milletine oldun yeni bir Gâve.

TAHİR—

Bir Cengiz gibi yalçın kayadan
girince, önümde açıldı zindan.
Bularak mağrada o gizli yeri,
çıkardım ininden yatan ejderi.
Bir vuruşta kestim devin başını.

SULTAN—

Sildin milletinin sen gözyaşını.
Göğün kapısında, hilkatden beri
şeytanın kurduğu tunç kuleleri,
aşkın kılıcıyla yıktın!

MESUT—

Böylece
nûrunla boğuldu o menhûs gece.

İKİNCİ PERDE

Birinci Meclis

Tahir, Tâcir

TÂCİR—

Şu hâreli cânfes kaftanı alın.
Tam saraya layık bu sedef nalın,
halis keşmir işi ipekli halı.

TAHİR—

Kaç?

TÂCİR—

Beş bin dinar.

TAHİR—

O pek pahalı.

TÂCİR—

Yol harcı Sultan'ım, Yalnız Şiraz'dan
İki yüz dirhem en azdan...

TAHİR—

Bir tarafa ayır atlas üsküfö.

TÂCİR—

Bakın anlatayım, bir tesadüfö.
Bir hafta olmuştu Hind'i aşalı,
Kandehar'da bana şu lâhur şalı,
siz yaşta bir yiğit sattı çarşıda.
Sandım aynı yiğit durur karşımda.
Belki bu kadar genç olmasaydınız,
sorardım “—Var mıydı başka adınız?”

TAHİR—

Olabilir, fakat şu elindeki
şeyleri hele bir göster de...

TÂCİR—

Peki.

Bu küpenin taşı, halis firuze.
Ne kadar yakışır Sultan'ım size.
Mücevher kakmalı şu sırma kemer,
bakın bu ipekten kaliçe, mermer
eyvanlar üstünde ne güzel durur.
Bütün bir saraya bahş eder gurur...
Namlusu çelikten, kabzası gümüş
altından kınına zümrüt vurulmuş
Sultan'ıma arza değer bu hançer.

TAHİR—

Bu da kaç kişinin kanını içer.

TÂCİR—

Sormayın! Bu sefer kervan Dimeşk'in
kapısından çıktı. Şehre en yakın
konakta bir adam, nefes nefese
koşarak dedi ki: "Eşya ve kese,
ne varsa saklayın indi eşkiya,
hepimiz korkudan titredik bayağı.
Sultan'ım şüphesiz daha gençsiniz,
gezmemişsinizdir öyle dağ, deniz."

TAHİR— (Acûl)

Doğru, evet, göster şunları hele.

TÂCİR—

Bunu işitince ben, aceleyle
gözlerim faltaşı, elimde kama,
borçlular yapışır diye yakama
çevirdim şehre hemen kervanı,
İran'ın en meşhur bir pehlivanı,
dağa çıkmış diye duymuştum.

TAHİR—

Yeter.

TÂCİR—

Şimdi eşkıyayla bir ordu ister
baş edebilmeye.

TAHİR—

Lafını bırak.

TÂCİR—

Affediniz. Nasıl şu gümüş tarak?

TAHİR—

Önce esvâb için kumaş görelim.

TÂCİR—

Emredin... Bu takım, en zevk-i selîm
sahibi, en kibar müşterimdir.
Var mıdır koyacak ayrı bir sedir?

TAHİR—

Zühre'ye ayır, şu incili fesi.

TÂCİR—

Dımeşk ipeklisi, Hamas canfesi,
Ankara tiftiği, Musul çuhası.

TAHİR—

Çok a'lâ bunların nasıl bahası?

TÂCİR—

Yalnız sizin için yüz elli dinar.

TAHİR—

Başkaları bundan çok azla kanar.
İşte iki kumaş birbirine denk.

TÂCİR—

Bence beyimizi hiç açmaz bu renk.

TAHİR—

Peki, şu gül rengi ayır bir yana.

TÂCİR—

İtimat ederse Sultan'ım bana,
gök şalvar üstüne al cepken gider.
Hareme yakışır kadife minder.

TAHİR—

O hâlde bir yana koy ikisini.

TÂCİR—

Hiç Ebû Nevâs'ın postakisini,
taşıyabilir mi Harûn er-Reşîd?
Bezminizde köle olamaz Cemşîd.

TAHİR—

Yakışır Zühre'ye bu gül fermânî.

TÂCİR—

Kendisi bir görse.

TAHİR—

Bence yok mâni
hareme girmeye. Git de beğensin.
Bornoza gelince, şu al canfesin
renginden başka yok hiçbir kusuru.

HİZMETÇİ—

Misafir var.

TAHİR—

Kimler?

HİZMETÇİ—

Şapur ve Mehrû.

İkinci Meclis

Tahir, Tâcir, Şapur, Mehrû

TAHİR— (Hizmetçi'ye)

Gelsinler... (Tâcir'e) Şunları bir yana ayır.

MEHRÛ VE ŞAPUR—

Taciz etmeyelim...

TAHİR—

Buyurun, hayır.

MEHRÛ—

İşiniz mi vardı?

TAHİR—

Pek mühim değil.

Bilirsin ki, etmem ziynete meyl.

MEHRÛ—

Eğer bize de izin

verseydiniz, belki bir şey alırdık.

TAHİR—

Hay hay buyurun alın.

ŞAPUR—

Tahir, en sadık

bir dostunuz olmak sıfatıyla ben,
tebrike gelmiştim.

TAHİR—

Elbette rütben

yükselir.

ŞAPUR—

Geçmedi hatırımdan bile.

TAHİR—

Ne çıkar insanın düşünmesiyle?

Mehrû, beğendiğin hangi kumaştı?

MEHRÛ—

Devletlû Efendim. Gözüm kamaştı.
Renkler fışkırıyor gibi menba'dan.

TAHİR—

Güzel kaftan olur kızıl dîbâdan.

MEHRÛ—

Alsam mı bunu da çarşaflık diye?

TAHİR—

Haydi olsun bu da benden hediye.

ŞAPUR—

Zaferiniz öyle büyük ki,
omuzundan aldınız, sarayın yükü
halkın bağrındaki müdhiş çibana;
yalnız siz bir çare buldunuz buna.
Yanınızda durmak en büyük hatırdır,
sizinle ne kadar övünsek azdır.

TAHİR—

Unutmazlar elbet mükâfatını,
paylaşırsın sen de gelen altını.

ŞAPUR—

Hakkımda fikriniz Tahir, pek fena.
Emin olunuz ki Şah'ın tahtına
benim kadar bağlı, fisebilillah
çalışan kimse yok. Herkesin külah
kapmaktır maksadı. Size hürmetim,
Allah'ın arslanı gibi şu yetim,
kimsesiz milleti kurtarmanızdan.
Bir güneş yaptınız, sönük yıldızdan.
Kurtarmasaydınız, halkın dilini
bu bedbaht ocağın son kandilini,
ecel üfleyerek söndürecekti.
Fakat korkusundan elini çekti,

inince siz şimşek gibi başına.
 Gayretiniz sindi her bir taşına.
 Ya sarmış olsaydı bir felaketin
 korkunç kanatları. Bu memleketin
 minarelerinde artık ne ezan,
 ne Kur'ân sesleri kalırdı. Bu zan,
 bu ihtimal, bile öldürür beni.
 Yarabbi kurtardı bu genç Kâbe'ni.
 Ne kadar içlendim meleğin haline.

TAHİR—

Şimdi iç edersin düşer eline,
 zahmetine karşı bir şey.

ŞAPUR—

Hâlâ mı?
 Mehrû sen ne dersin? Artık selamı
 bile rüşvet sanıp kızacaksınız.

TAHİR—

Kabul edeceğim bir budur yalnız.

MEHRÛ—

Hakkı var korkmaya bence Tahir'in
 öyle dalkavuk ki halkı, şehrin.
 İçinde dayanmaz olsa da melek,
 dileriz Allah'tan bozmasın felek.

TAHİR—

Hele ipeklere bakın ne zengin,
 şu neftî çuhayla açılır rengin.
 (Tacir'e)
 Diyorum Zühre de görsün heybeni.

TÂCİR—

Saraya kadar kim götürür beni.

ŞAPUR—

Götürürüm olsun diye cereme,
kumaş tâcirini kendim hareme.

TAHİR—

Şapur anlaşırsız, yolu öğret de.

ŞAPUR—

Cesaret edemem sizi ben redde.

TAHİR—

Fakat sonra gel hâ...

ŞAPUR—

Hemen gelirim.

Kimse oturmasın, boş dursun yerim.

Üçüncü Meclis

Tahir, Mehrû

MEHRÛ—

Evet, haklısınız şüphelenmeye.
Bu sarayda herkes, en boş emeğe
karşılık, bir büyük yer kapmak ister.

TAHİR—

Ümerâsı bile uşaktan beter;
hepsi bir ayarda, beyi, sipâhîsi...

MEHRÛ—

Fakat unutmayın, çıkar iyisi,
en düşkün insanlar içinde bile.

TAHİR—

Saray ne zamandır dönmüş Bâbil'e.

MEHRÛ—

Hasetle yoğurulmuş bu halkın kanı,
kuşatmış bir çember gibi Hakan'ı.
Hepsinin sözleri sahte ve kuru,
içlerinden hattâ o en vakuru
Hekimbaşı bile bozuldu bugün.

TAHİR—

Yağmaya ne güzel vesile düğün.

MEHRÛ—

Onlara karışmak en büyük hata,
o sahte tavırlı, çirkin hayata
tahammül edemez bu yüksek alın,
siz onlardan uzak, gilesiz kalın.

TAHİR—

Böyle hararetle bahse sebep ne?

MEHRÛ—

Sarayı kuşatan fesat ve fitne.

TAHİR—

Gönlünde olunca bahse insanın emel,
bir anda yıkılır bu çürük temel.

MEHRÛ—

Düşmanınız sade ejder olaydı,
Kurtulmak o zaman bin kat kolaydı.

TAHİR—

Bu kadar ısrarı anlayamadım.

MEHRÛ—

Yolu göstermektir size maksadım.
Eğer mükâfatı gayrete göre
verseler size karşı çırpınan gemi,
batmadan azıya almalı gemi...

TAHİR—

Çare ne?

MEHRÛ—

Dayanıp dostlarınıza

arayın başına gelmeden kaza
bunlarla cidâle, şimdiden başlar...

TAHİR— (Sözü keserek)

Doğru, güzel fikir... Hani kumaşlar?...

MEHRÛ—

Kumaşlar mı?

TAHİR—

Evet ayırdıkların...

MEHRÛ—

İşte şunlar...

TAHİR—

Güzel... Giyersin yarın
değil mi düğüne?

MEHRÛ—

Bilmem...

TAHİR—

Ne demek?

MEHRÛ—

Tahir! Hakkınızı bile ödemek
elimde değil... Siz başımın tacı,
Efendimsiniz.

TAHİR—

Yok... Bugün otağcı
gelince, sana yer ayırtacağım.
Şenlenir seninle elbet ocağım.

MEHRÛ—

Lütfedin efendim...

TAHİR—

Nedir bu hüzün?

Bir dakika içinde sarardı yüzün.
Mehrû, yaşmak tutun şu bürümcüğü.
Tamam, tak saçına bu sırma tüyü,
ne kadar yakıştı şu yana mâil,
al atlası üstüne yeşil hamâil.

MEHRÛ—

Nasıl buldunuz bu ipek şalı mı?

TAHİR—

Şahane!...

MEHRÛ—

Hele siz, samur külahı
giyince, dünyanın en güzel genci
Şehzade Osman'ın o gün Ürgenc'i
bıraktığı ana benziyorsunuz.

TAHİR—

Yakışır mı dersin kadife bornoz?

MEHRÛ—

Bornoz dediniz de eski günleri
hatırladım. Hani bir seyran yeri
vardı, şu tepenin sağ cihetinde.

TAHİR—

Evet...

MEHRÛ—

Babanızın orduyla Hind'e
gittiği sırada Zühre, ben ve siz;
orada gelin, güvey oynardık! Bensiz
ne eğlence ne de bir zevk olurdu.
Kim ihyâ edecek o yeşil yurdu?

TAHİR—

Biz...

MEHRÛ—

Fakat ben değil, geçti o devir.

TAHİR—

Hayattan sen de bir sahife çevir.

MEHRÛ—

Maziden ayrılış ne acı firkat...
Bir gam yemem, daha dün fakat
siz derken, kızdırıp mahsus Zühre'yi,
"Böyle kara gözlü, esmer çehreyi
severim, hoşuma gitmez kumrallar!"
Ardında zincire bağlı krallar
gelen bir Şâhenşâh oldunuz bugün.
Bütün hâtırâtı gömdü bu düğün.
Odur ömrümde tek gün şimdi,
hayatım yıldızsız bir gece şimdi.
Yüzümde böyle bir duvak, omzumda
tıpkı bunun gibi ipek bir ridâ,
ben gelin olurdum ve siz de... koca...
Hasretle yanarım hatırladıkça
o, bugün bir hayal olan demleri.
Ah elimde olsa zamanı geri
çevirmek...

TAHİR—

Yok, hayır, beyhude emek.
Ne mümkün mahvolan şeyi diriltmek.
Mazi bir türbedir; orda her ölü,
kutsi bir hatıra gibi gömülü.
Her yaşın zevki var, kendine göre.
Dert alma başına böyle boş yere.
Çocuktuk o zaman Mehrû hepimiz.
Şüphesiz, bildim yüreğin temiz.
Hayat düşünmektir, yalnız yarını
istikbâlin altın kapılarını

açan bir anahtar varken elinde,
dönüp bile bakmaz ardına zende.
Başı dik, gönlü tok, diri bir insan,
dünya benim artık diye haykırsan
yeridir.

MEHRÛ—

Kim, ben mi? Tunç sesinizde
öyle dehşet var ki, engin denizde
fırtınadan ürken bir martı gibi
titredim. Tanrı'nın kıskanç rakibi
şeytan mı gönlüme girdi? Bir kuduz
köpek mi uluyor bende?

TAHİR—

Mesuduz

Mehrû, bundan başka nedir saadet?

MEHRU—

Daima neşeli durmaksa âdet,
“Birlikte mesuduz.” dedim daima.

TAHİR—

Bir dostuna karşı niçin bu ima?
Sanıyor beni yalnız bir serdar;
hâlbuki bu işte belki ben kadar
senin de lazımdır sevinmekliğin.
Vazifesi bitti paslı çeliğin.

MEHRÛ—

Yalnız kendim için değil kederim;
fakat yine mesut olunuz derim.

TAHİR—

Demek ki düşüncen benim için de
Mehrû, sakladığın nedir içinde?

MEHRÛ—

İhtimal fikrimi anlamadınız.
Eğer bana varsa itimadınız,
söyleyeyim hissimi düğün hakkında.
Siz de duyarsınız elbet yakında.

TAHİR—

Ne? Söyle...

MEHRÛ—

İhtimal düğüne kalmışken ramak,
beyhûde değil mi şifa aramak?

TAHİR—

Sana söyle dedim.

MEHRÛ—

Sizin ne kadar
düşkünlerin dostu, fakirlere yâr
olduğunuzu bilir, ben değil herkes.
Korkuyorum siz de artık bu bîkes,
zavallı bir halkın yegâne dostu,
bu zulüm yurduna sererek postu
yaşayacaksınız milletten ayrı.
Dokunmaz onların kimseye hayrı.
Paradır en necip hissin gurubu,
Âdem'i cennetten çıkaran da bu.
Milletin bağırında ezeli yara,
çoktan kapanırdı, eğer bu para
denilen kör şeytan bulunmasaydı.
Para, yeryüzüne fesadı yaydı.
Zaten insanları ayıran nedir?
Gittikçe kökleşen kaç bin senedir
bu hırsın önüne geçmek kâbil mi?
Önünüzde varken batan bir gemi,
bir düşüneni yok biçare halkın.
Hiç insaf etmeden sonra siz kalkın

karışın zaferle bu kafiye
Hünkâra damatlık şereftir diye.

TAHİR—

Eğer anlamadınsa beni sen Mehrû,
affetmem asla bu büyük kusuru.
Olsaydı aşkımdan başka ümidim,
böyle çekinmeden hiç gider miydim?
Yıkarım setleri çıkarak dağa,
böylece varılır dedim menba'a.
Gönlümde uyandı, coşkun fırtına.
Bahtımdır, kaderi râm eden bana
bu aşkın yanında güneşler söner.
Felekler vecdiyle tutuşur, döner.

MEHRÛ—

Hakk'a inandığı kadar size de
gönülden inanır bu felâketzede.
Sizinle şeytanı kovdum gönülden,
sizinle kardeşti ruha bu beden.
Fakat aşkınıza emin olun ki,
ne bunlar layıktır ne de öteki.

TAHİR—

Kim Zühre mi?

MEHRÛ—

Evet... İçtiğimiz su
ayrı gitmezken bile korkusu,
cebinden sarfetmek fazla bir akçe.
Doğruyu söylemek lazımsa hakça,
para ihtirası onlara mahsus.

TAHİR—

Bunu nasla söylemekten menederim sus.

MEHRÛ—

Emredin susayım, fakat en beter
bir hayat içine düşmeniz...

TAHİR—

Yeter!

Bir söz daha dersen Zühre hakkında,
bir an bile durmaz çıkarım kında.

MEHRÛ—

Hançer gibi yardı bu söz gönlümü.
Yüz kere değişmem buna ölümü.
Kalbimi kırmayın kırın başımı.

TAHİR—

Çok ileri gittin... Ooo!... Gözyaşı mı?

MEHRÛ—

Haset taktı bana kör pençesini,
beni affediniz Tahir.

TAHİR—

Yok, asla!

Sen affetmelisin beni.

MEHRÛ—

Kim, nasıl?
Sizi mi?

TAHİR—

Bu söyleyen nihayet kadın,
kusurumu affet, fakat tıkadın
Mehrû boğazımı bir bıçak gibi.
Bu garip isnadın nedir sebebi?

MEHRÛ—

Hiç...

TAHİR—

Anlat, şiddetle ısrara böyle

sebeb ne?

MEHRÛ—

Bir şey yok, delilik.

TAHİR—

Söyle.

MEHRÛ—

Mazurum. Olamaz.

TAHİR—

Anlat, artık sen

merak etme kızmam, her ne söylesen.

MEHRÛ—

Etmeliyim, evet size itiraf.

Görünür artık her taraf,

şimdi gayya gibi korkunç uçurum.

Sizi ben Zühre'den kıskanıyorum.

Göze aldırarak kahrı, ölümü,

ayağınıza koydum işte gönlümü.

Kaç aydır bir zindan, bana bu şehir.

Aşkınızla sönen hayatım, zehir.

Seviyorum sizi Tahir, inanın.

TAHİR—

Senin kollarında ben bir yılanın

kımıldanışını hissediyorum

MEHRÛ—

Aşkıma merhamet edin diyorum.

TAHİR—

Tuzağa düşürmek hevesiyle mi?

MEHRÛ—

Bu söz de tahkire bir vesile mi?

TAHİR—

Kandırmaya kâfi değil caziben.

MEHRÛ—

Yalvarırım size, kapınızda ben
zincire bağlı bir esir olayım.

TAHİR—

İnanırsam sana ben budalayım.

MEHRÛ—

İçerde o hain rakibimle siz
zevk ederken, bense sefil, ümitsiz
bir dilenci gibi tipide, karda
ahımla kalbimi yine yakar da
ayrılmam dibinden eşiğinizin.

TAHİR—

Şimdi parçalarım.

MEHRÛ—

Beynimi ezen
Haremi bekleyen bir siyah Arap
gibi, içimdeki büyük ızdırap
kalbimde saklıyor hayalinizi.
Aşkımın mabudu sayarım sizi.

TAHİR—

Nerde kaldı Şapur? Belâ gelecek
seninle başıma —zehirli çiçek.

MEHRÛ—

En büyük lütuftur küfrünüz bile.
Kalbimde zehirli akrepleriyle
keder; sizde altın sazıyla neşe.
Siz varken örtünmek düşer güneşe.
Burada bir ezeli gece; sizde nûr,
yüzünüzde hüsnün şiiri okunur.

Ah o haset denen bin başlı yılan
parçalıyor beni.

TAHİR—

Söyle, ne belân?...

MEHRÛ—

Mirasa konacak hiçbir şehzade
yoktu. Sizin onu almanız sade
babasının tahtı, malı içindi.
Aldınız böylece hırsınız dindi.
Değil mi söyleyin? İtiraf edin.

TAHİR—

Elinde köleyim ben o afetin.

MEHRÛ—

Evlenmeniz mani olmaz her işe.

TAHİR—

Yerin dibine geç, yıkıl fahişe.

MEHRÛ—

Mademki sevmektir, bütün günahım,
razıyım cezama ey Şâhenşâhım,
saray kölesi iken bir nazarımın.

TAHİR—

Kadın olmasaydın ayaklarımın
altında arzum seni... Defol, çık!

MEHRÛ—

Vurun! Kalbim gibi göğsüm de açık.
Hem aşkımsınız hem de ecelim.

TAHİR—

Bulanır o murdar kanınla elim.

MEHRÛ—

İsterse pençeniz dünyayı yıkar;
fakat bu kapıdan cesedim çıkar.

TAHİR—

O hâlde gideyim önümden çekil,
silinsin gözümden bu iğrenç şekil.

MEHRÛ—

Beni çiğnemedenden geçemezsiniz.

TAHİR—

Keşke tufanıyla boğaydı deniz.

MEHRÛ— (Birden durur)

Cevap vermediniz, geçti müddetimin.

TAHİR—

Çıkınca başıma bütün hiddetim,
seni saçlarından asarım karı.
(Şapur'a)
Çık, rica ederim, çabuk yukarı.

MEHRÛ—

Mademki aşkıma olmadınız râm,
bana bundan sonra yaşamak haram.

Dördüncü Meclis

Tahir, Mehrû, Şapur

ŞAPUR—

Emriniz nedir ey büyük cihangir?

TAHİR—

Kapının önünde durma haydi gir.
Şapur, nerde kaldın bu vakte kadar?

ŞAPUR—

Giderken etmiştim sizi haberdar.

TAHİR—

Tebrike layıksın. Elhak. Kardeşin
fazla terbiyeli.

ŞAPUR—

Tahir, sözleriniz ne haşın!
Tekdire sebep ne?

TAHİR—

Anlarsın ergeç
Şapur suçunu öğretsem.

MEHRÛ—

Lâkin...

TAHİR—

Yere geç!...
Fakat utancından almaz seni yer,
koynumuzda yatan yılanmış meğer.

ŞAPUR—

Size hizmette mi oldu kusuru?

TAHİR—

Keşke olsaydı!

ŞAPUR—

Ya nedir Mehrû?
Söyleyin boğayım, kabahati ne?

TAHİR—

Vücûdu kabahat... Kalbinde fitne.
İçimizde varken bu derin gaflet,
eyvah ki daha çok çekecek millet.

ŞAPUR—

Öğrenmiş olsaydım...

TAHİR—

Söylesin kendi,
artık gidiyorum, sabrım tükendi.

Beşinci Meclis

Şapur, Mehrû

ŞAPUR—

Kurtuldun elimden Tahir bu sefer,
alacağın olsun.

MEHRÛ—

Kayboldu zafer.

ŞAPUR—

Kayboldu mu?

MEHRÛ—

Bittik, mahvolduk eyvah,
haram etti dünyayı Allah.

ŞAPUR—

Öyle mi sanırsın?

MEHRÛ—

Yazık ki öyle.

ŞAPUR—

Fakat çabuk yeise kapılma böyle!
Şayet yolumuza engel olan üç sersem
yüzünden, ümidimi kalkıp kesersem
kim başarabilir vazifemizi?
Bir gün Tahir'in de çökecek dizi,
elbette önümde...

MEHRÛ—

Şapur ne mümkün!
Ezilmemek altında bu müthiş yükün.

ŞAPUR—

Ezildikçe artar, büyür gayzımız.

MEHRÛ—

Kuvvetsiz sade kin, ne fayda; yalnız
şüphesiz Tahir'le birlikte Sultan.

ŞAPUR—

Mehrû, bu imansız sözünden utan.

MEHRÛ—

Akıbetimizden korkmuyor musun?

ŞAPUR—

Bunu söyleme de bana zehir sun!
Korkudan gayreti kalmaz insanın.
En ufak darbeyle uyuştur kanın,
bana olmaz bundan ağır işkence

MEHRÛ—

Daha düşünceli olmalı bence.

ŞAPUR—

Beni menedecek önümde ne var?

MEHRÛ—

Kader denen cellat ruhlu canavar,
seni mahvederim, demek Tahir'e
meydan okumakla birdir dehire.
Kuşlar kanadını döktü yoluna,
talih gülümsedi, girdi koluna.
Bak Tahir ne diyor?

ŞAPUR—

Ne derse desin.

Sırf intikamıma yardım edesin,
diye ocağından kaçırdım seni.
Keserim, bu yoldan ümit keseni.
Katlandım her türlü derde, zahmete.
Ne tehlikelerle arkandan sahte
bir kardeş süsüyle girdim saraya.
Böyle bahaneler koyma araya,
çıkarsa mezarından Zaloğlu Rüstem...

MEHRÛ—

Dehşetten öldürür beni bu sitem.
Bulunsaydı belki yerinde Behram,
olurdu kaderin arzusuna râm.

ŞAPUR—

Kuvvetimiz yoksa kinimiz yeter.

MEHRÛ—

Bu hâle katlanmak ölümden beter.

ŞAPUR—

Çoğaldıkça Mehrû, yüreğimde kin,
emrimden ayrılma, hışmımdan çekin.
Koynunda Kıs râlar taşıyan İran,
bugün baştan başa harap, viran.
Dağlar dayanamaz bu büyük derde,
yanardağlar sönüp derya biter de
tükenmez bu vahşi, bu korkunç gazap.

MEHRÛ—

Feryadına karşı gelmiyor cevap.
Kuvvetsizliğimiz en büyük mâni,
nasıl uğraşırız?

ŞAPUR—

Fakat şeytanî
bir kudret tahtını gönlüme kurdu.
Bir gün parçalar bir hasta kurdu.
Azrail kölemdir, bayrağım kefen.
Vücûdunu vermek senin vazifen.

MEHRÛ—

Vazifemi asla ben unutmadım.
Hülyamızı yıkan yanlış bir adım,
bir avuç esiriz... Düşün ki Şapur,
Tahir'in ordusu binlerce tabur.

ŞAPUR—

Ne bir evliya var, ne bir kahraman!
 Yarab! Milletimi yok mu kurtaran?
 Her zaman bir ejder elinde esir,
 düşün bu felaket etmez mi tesir,
 zehirli ok gibi insana Mehrû.
 Eski koca İran çöl gibi kuru...
 Yandık Ehrimen'in ateşinde biz,
 Köle olmak mıdır kabahatimiz?
 Daha doğar doğmaz zalimin biri,
 boynuma taktı paslı zinciri.
 Pazarlarda hayvan gibi satıldık,
 sonra köpek gibi sürüklenerek
 bize kucak açtı zincir ve kürek.
 Cariyelik ettik saraylarında,
 yüzlerinden arza eyledik veda.
 Niçin kör ve topal bir insan gibi
 zincirli yarattın bizi Yarabbî!
 Kölelik kaderden meşum hediye,
 yüzüme vurmayın bu ayıbı diye
 yalvardım. Onlar ederlerdi ret.
 Tek silahım kaldı geriye: Nefret.
 Maksadım bu gafil sürüye hücum,
 şimdi ben ölümden daha korkuncum.
 Daha mukadderim çünkü kaderden
 vatansız bir halkın timsâliyim ben.

MEHRÛ—

Mahvolmuş bir kavmin bütün ümidi
 Sensin.

ŞAPUR—

Ah intikam zamanı geldi.
 Önumde dehşetle kader eğilsin.

MEHRÛ—

Şapur, sen şeytansın, insan değilsin.
Bana söz söyleyen canlı yanardağ.

ŞAPUR—

İnsan kanı içtim ejder olsam da
efendilerimin kafatasıyla,
bir kara celladın kör baltasıyla,
yontulmuş beşiğim darağacından.
Beni emzirmiş bir dişi sırtlan.
Dinle bak yüreğim taş kadar katı.

MEHRÛ—

Akıl almıyor bu müthiş hayatı.

ŞAPUR—

Riya, elimde bir altın anahtar
Ki, en ummadığın kapıyı açar.
Ben, intikam adlı kısır beygirime
ölümü takarak zincirlerime
yıllarca peşimde sürüklüyorum.
Bir köle elinde koca Mülk-i Rûm,
oyuncak olarak yıkılacaktır.
Çünkü yıkılmaya layık ocaktır.
Önünde korkudan yüzler sapsarı,
başı arşa çıkan mağrur çınarı
baltamla yıkmaya yetmezse gücüm,
arkadan vurarak alınır öcüm.

MEHRÛ—

Kurt gibi kemirip değil mi, fakat
o köhne ağaca yeni bir hayat
taze bir usâre geldi.

ŞAPUR—

Tahir mi?

MEHRÛ—

Evet...

ŞAPUR—

Değil karşımdaki böyle Acem,
belki şeytan olsa boy ölçüşemez.
Dünyadan habersiz, budala, çömez...

MEHRÛ—

Verince Tahir'e Sultan Zühre'yi
çevirecek bizden hemen çehreyi.

ŞAPUR—

Şüphesiz onlardan gördüğüm yardım
olsaydı, dünyaya belki yayardım
Bâtınî dinini ben bu vakte kadar.

MEHRÛ—

Tasavvurlarından Şapur, haberdar
et beni. Emreyle bilirsin ki ben
çekinmem en büyük bir tehlikeden,
sonunda olsa da işkence, zindan.

ŞAPUR—

O kadar zahmete değmez. Arkandan
yalnız sürüklemen yeter birini.

MEHRÛ—

Nasıl?...

ŞAPUR—

Kıskançlıkla.

MEHRÛ—

Kimi?...

ŞAPUR—

Şahin'i.

MEHRÛ—

Şu ihtiyar genci mi?

ŞAPUR—

Dinle bir önce
bu çocuk seviyor seni delice.

MEHRÛ—

Aşk, o lüzumsuz, o sıkırtıcı
serzenişleriyle, o soğuk acı
sitemi değil mi?

ŞAPUR—

İntikam eli...

MEHRÛ—

Görmedim onu ben bir gün neşeli.

ŞAPUR—

Mehrû, söylediğin ne kadar ağır.
Bir iş olsa Şahin hemen atılır.
Yine aldırılmazsak eğer bu aşka,
kimse yok yapacak Şahin'den başka.

MEHRÛ—

Peki...

ŞAPUR—

Saldırtırız önce Tahir'e.

MEHRÛ—

Ya olmazsa?...

ŞAPUR—

Sıra gelir sihre.

MEHRÛ—

Tam işte o zaman maharetini
gösterecek.

ŞAPUR—

Bilirsin o, seni delice sever,
Hattâ ümit bile ver.

Tahir'den soğutmak için Sultan'ı,
Şahin büyüyle tutar şeytanı.

MEHRÛ—

Bulunduğumuz hâl, Şapur çok ince.

ŞAPUR—

Sakin merak etme. —Sana gelince
yılan gibi sarıl, öperken ısır.
Aramızda gizli kalmalı bu sır.
Her şey gayretinle tamamlanacak.
İşte kıskançlıkla dolaşmakta bak
kamerin kenarında zavallı âşık.
(Şahin'e)
Şahin, yabancı yok yukarıya çık.
(Mehrû'ya)
Gönlünü almaya aman dikkat et.

Altıncı Meclis

Şapur, Mehrû, Şahin

ŞAHİN—

Müsaade var mı?

MEHRÛ—

Lütfen merhamet.

ŞAPUR—

Niçin?

ŞAHİN—

Mehrû, artık seviyor beni.

MEHRÛ—

Şeytana hileyi kaviller gibi
Sultan'a tahtını sevmiyorsun de,
Serdara bahtını sevmiyorsun de,

fakat bana Şahin, bana söyleme.
Koyuyorsun sen beni sonsuz eleme.

ŞAHİN—

Öyle güzel yalan söylüyorsun ki,
Mehrû, bir dakika insan o eski
hıyanetlerini unutup...

MEHRÛ—

İnsaf!

Bir dostun var mıdır benim kadar saf?
Her zaman bir başka kıskanç nazarın
altında bu saray denen mezarın
baykuş fenerleri önünde, düşün
ne şekil konuşmak, bir öksürüşün
bile kırk mânâya geldiği yerde,
şükret aramızdan eğildi perde.

ŞAHİN—

Söyle hakikaten seviyor musun?

MEHRÛ—

Eğer sevmiyorsam gözüm kör olsun.

ŞAHİN—

Anlat bana karşı ne bu istiğnân.

MEHRÛ—

Senden başka kimse sevmedim, inan.
Etmemiş olsaydım Allah'a secde,
tapardım sana ben bu kör gecede!
İlk defa seninle doğdu yıldızım
ve ben kimsesiz bir garip kızım.
Bu vahşi sarayda kardeşim kadar,
hattâ ondan bile fazla, bana yâr
olan âşığımdan yardım istemek,
sataşan ellerden esirge demek
hakkımdır değil mi?

ŞAHİN—

Kimdir bu alçak?

Söyle geberteyim!

MEHRÛ—

Hiç kimse kalmadı bu kasırgaya
zincirli esirdir elinde dünya.
Bütün kişilerlerin ve bütün Şark'ın
hazinelerine, kadınlarına
doymamış, şimdi de saldırdı bana.

ŞAHİN—

Kimdir bu kudurmuş deli, söyle kim?

MEHRÛ—

Öyle bir kudret ki —saraya hâkim
önünde titriyor bugün Çin ve Rûm.

ŞAHİN—

Cehennem de olsa meydan okurum.

MEHRÛ—

Bil ki kölesinin atıdır dehir.

ŞAHİN—

Söyle, her kim olsa meydan okurum!

MEHRÛ—

Tahir!...

ÜÇÜNCÜ PERDE

Birinci Sahne

Tahir, Zühre

TAHİR—

Zühre, dur azıcık.

ZÜHRE—

Geçeyim bırak...

TAHİR—

Zühre, müsaade et de o berrak
elâ gözlerini, âhû boyunu
seyredeyim.

ZÜHRE—

Bırak, kuzum oyunu.

TAHİR—

Karşımda görünce böyle tül duvak,
doğdu sanıyorum önümde şafak.
Mehtaba bürünmüş bahar mı nedir?

ZÜHRE—

İşim var!...

TAHİR—

Bu sözler hep bahanedir,
sensiz bana zindan gibiydi saray.
Sen doğmadan evvel kıskanırdı ay,
ufak benzetsem seni Güneş'e.

ZÜHRE—

Saadeti bozar, bu kadar neşe.
Tunç bir yürek ister tahammül için
arasında kaldım örs ile çekicin.
Gülüyor mu dersin bize bahtımız?

TAHİR—

Sevgilim, emindir artık tahtımız.
Benzedi bir günde vatan cennete.

ZÜHRE—...*

TAHİR—

Üzme, yok kendini sevimli melek.

ZÜHRE—

Hayır, bu sıkıntı beni üzüyor.
İçimde gizli bir şüphe geziyor.

TAHİR—

Emret! Okyanusu ayaklarına
getireyim; söyle, çılgın fırtına
arzı kemirdiği ve karşı orman
şehrin üzerine indiği zaman;
dünya boğuşurken yerde cinlerle;
ey melek, ben seni güvercinlerle
çekilen sedeften arabamda, tâ
göğün üstündeki mücevher tahta,
ayın sarayına çıkarayım, gel.

ZÜHRE—

Ah Tahir, bu çatı her zevke engel.
İlk ayak attığım zamandan beri,
bu köhne sarayın bana her yeri
bir garip ürperme verir.

TAHİR—

Kederin
bu mu idi?

ZÜHRE—

Yollara, kuvvetli, derin
dehlizlere ölüm çocuğu, o soğuk

* Orijinal metinde boş bırakılmıştır. (h.n.)

mahzenlerden gelen sesi boğuk boğuk
gecenin bağırını yırtarken, insan
kederinden ölür... Bir gece kalsan
çıldırırsın bu hâl içinde Tahir.
Bu binada geçen hayatım zehir.

TAHİR—

At koşturduğumuz zamanları say.

ZÜHRE—

Eşiğinden altın akan bu saray,
öyle tekinsiz ki, Enderûn'un tunç
kapısı önünde her akşam korkunç
kızıl hayaletler sürünür, geçer.

TAHİR—

(Gülerek)
Canlı hayaletse hakkı bir hançer.
Neden böyle hüznün çöktü rengine?

ZÜHRE—

Gözlerim, hasretle dalar engine.
Devlerle gelip de boğaz boğaza
şahlanan ruhumuz sığmazken arza,
nasıl girdi bu kör mahzen, nasıl?

TAHİR—

Bırak şimdi onu Zühre. Bak fasıl
başladı yeniden o şehrayine.
İşte saz sesleri canlandı yine.
Yine coştı ruhun şelâleleri.
Seni düşündürsün yalnız ileri,
maziye düşündürmesin.

ZÜHRE—

Bir de o zaman!...
Bahçemiz bozkırdı, evimiz orman.
Kadınlar kağnıda, erkekler atta,

üç günlük bir konak verdik Fırat'ta.
 Akınlarımızla titredi Kayser.
 Bugün o şevketten kalmadı eser.
 Üstümüzde geniş, yıldızlı gece;
 önümüzde bayrak, atı sürünce
 bu yanda Akdeniz, orada Sedd-i Çîn...
 Niçin bu hayatı bıraktık, niçin?
 Kurmadan tahtını başımızda yaz,
 uyanıp da dünya dağların beyaz
 alnını öpmeden fecrin bu sesi.
 Mert akıncıların çınlardı sesi...

TAHİR—

Nihayet işte bak tamamlandı cenk.
 Bir gün de böylece bu düğün, dernek
 biterek başbaşa kalırız Zühre.
 Meraklanma böyle beyhude yere
 hem bunlar çok eski...

ZÜHRE—

Bilakis yeni
 “Ferhat’la Şirin”in akıbetini,
 dün akşam destanda okurken daldım,
 garip bir korkuya düşüp ağladım.

TAHİR—

Zühre, bu sözlerin evhamdır inan.

ZÜHRE—

Peki ne yapayım?

TAHİR—

Gönlünde yanan
 meşalenle dağıt karanlıkları.
 Korkmadan alnını kaldır yukarı.
 Mademki gönlünden kovdun şeytanı,
 nefsindeki büyük kudreti tanı.

Âdem'le Havva'nın erdik sırrına,
cihanın cenneti açıldı sana.
Seninle kalbimde horlandı dünya;
aşkındır aldığım hayat ve ziya.

Mademki ruhumuz ezeli aşkın
altın kanadıyla sonsuz göklere
yükseldi. Üzülme, böyle boş yere;
değil karanlıklar, ejderleriyle
üstümüze gelse cehennem bile
bize konduramaz en ufak bir zarar.
Çünkü gönlümüzde zulmeti yarar
ezeli güneşler doğdu.

ZÜHRE—

Bir zaman
fakat bize zindan olmuştu cihan.

TAHİR—

Bu keder gönlümü etmişti yağma.
Bir dem ki açıldı önümde semâ.
Anladım sırrını halkın o gün
yaptılar vecd ile melekler düğün.
Aşkınla tutuşup bütün gökler,
sarıp üstlerine alevden tüller,
döndüler ruhumda pervane gibi.

ZÜHRE—

Bense bilmem niçin divane gibi,
bu korkunç sarayda hep içlenerek
yaşıyorum. Buna katlanmaz yürek.
Gözlerimde uçan vahşi dalgalar,
gönlümü bin türlü hayale salar.

TAHİR—

Kovayım hepsini, —emret meleşim.

ZÜHRE—

Ses var, görmesinler ben çekileyim.

İkinci Meclis

Tahir, Şahin

ŞAHİN— (Sağ cihetten girerek çıkmak üzere olan Tahir'e hitaben)

Bir şey diyeceğim, gitme dur, dinle...

TAHİR—

Bir müşkül mü var?

ŞAHİN—

Hayır, seninle
belki görülecek hesaplarım var.

TAHİR—

Benden iyi bilir baban hazinedar.

ŞAHİN—

Talih bugün güldü yüzüne diye,
lüzum yok herkesle alay etmeye.

TAHİR—

Ne diyorsun? Gülen kim, eğlenen kim?

ŞAHİN—

Namussuzluk, bu hakkı terkim
secde etse bile önünde dünya,
hesap sormalıyım, sorarım...

TAHİR—

Rüya
görüyorsun Şahin!

ŞAHİN—

Değil devler
öldürmek, pençenle kelle koparsan yeri
ve zincirlerine takıp arkandan
sürüklesen bizi, yine yakandan
ayrılmaz hakkını isteyen elim.

TAHİR—

Söyle istediğin neymiş görelim.

ŞAHİN—

Görmek mi? Gör!... Bütün cesaretimi,
gururumu kırdın; ve kudretimi
aldın. El uzatma bir de aşkıma.
Her şeye katlandım, diş sıktım amma
artık tahammülüm kalmadı. —Yeter,
kurumadan daha yüzündeki ter,
daha sararmadan alnında defne,
gözlerinde yanan hırsa hedef ne?

TAHİR—

Açık söyle nedir maksadın? Perde
Koymaya hacet yok, erkeksen.

ŞAHİN—

Bir de
anlamamazlıktan geliyorsun ha!...

TAHİR—

Bana söylemedin hiçbir şey ki daha!

ŞAHİN—

Açık söylüyorum: Elimde kama,
geldim kefenimi takıp boynuma.
Ediyorum işte seni haberdar,
mertçe dövüşelim.

TAHİR—

Bu ana kadar
kılıncımdan kimse kurtulamadı.
Şahin deli olma...

ŞAHİN—

Bilirim, adı
dünyaları tutmuş bir silahşorsun.
İsterse kader, son darbeyi vursun.
Fakar dövüşelim.

TAHİR—

Pekâlâ. Yalnız
bu kadın...

ŞAHİN— (Sözünü keserek)
Mehrû mu?

TAHİR— (Mütehayyir ve kahkaha ile)
O sevdiğin kız,
bu mu idi gel söyle Allah aşkına.
Bense bakıyordum daha yakına
Zühre'dir zannettim, köle imiş meğer.
Kardeşi en sadık bendemse eğer
istersen yapayım düğününüzü.
Şahin'e de gülsün kaderin yüzü.

Üçüncü Meclis

Şahin, Şapur

(Şahin ibtidâ yalnız. Sonra Şapur gelir.
Fakat Şahin onun geldiğini görmez ve devam eder.)

ŞAHİN—

Gitme, dur!

TAHİR— (Sahne dışarısından)

Dedim ya, yardım ederim.

ŞAHİN—

Gitti, eyvah artık cehennem yerim.
“Yardım” mı? Ah bu söz beynimi deler.
Yıkılsaydı keşke başıma gökler.
Kasırgayla göğsü kırılan gemi
gibi koparsaydı ifrit kalbimi.
O zaman çıldırtan bu müthiş sada,
böyle çınlamazdı kulaklarımda.
(Şapur yavaş yavaş ilerler)
Öyleyse Mehrû’yu sevmiyor. Demek
bu onun hilesi. Artık ödemek
düşer o kahbenin boynuna. Asıl
şimdi Tahir beni... Ah, fakat nasıl
elim varır. Hayır, yok, mümkün değil.
(Kendi kendisine hitaben)
Ah alçak. Kaderin önünde eğil!
İşte seni böyle sürükler. —Sonra
bir murdar çukura atar.

ŞAPUR— (Omuzuna dokunarak)

İftira

etme Şahin!

ŞAHİN—

Nasıl? Şapur, sen misin?

İşittin mi?

ŞAPUR— (Başıyla tasdik eder)

Kızma; ne derse desin...

ŞAHİN—

Pekâlâ, ya Mehrû?

ŞAPUR—

Bak onu bilmem...

ŞAHİN—

Asıl o yüzdendir en derin elem,
bari sen bir çare bul.

ŞAPUR—

Elimde mi?

Korkarım, arasın her geçen demi
muhteris bir kadın her gün yaklaşan
zengin bir hayat var. Altın, şeref, şan
önünde...

ŞAHİN—

Eyvah ki mezara giden

bir yoldayım. Ben ki kör iradeden
başka her kuvveti inkâr ederdim.

Hâlbuki aczimdir en büyük derdim
kaderin önünde. —Ben ki ilmimle,
sihirbazlığımla, şeytanı bile
esir ettiğimi sanırdım. Lâkin
bugün o kuvvetten kalan sade kin.
bütün bildiğim ve bütün gördüğüm.
Anladım, muamma ve bir kördüğüm.

(Cebinden bir tılsım çıkararak)

İşte bir insanı sevgilisinden
nefret ettirecek sihirli maden.

Hey zavallı... Nerde o eski çalım,
bunlarla kendini kendini kurtar bakalım.

ŞAPUR—

Niçin?

ŞAHİN—

Çünkü kendi bulduğum sihir,
bana tesir etmez. Şapur, bu şehir,
bu memleket artık zindandır bana.

ŞAPUR—

Bir çare buluruz ızdırabına,
ümidini kesme.

ŞAHİN—

Nedir?

ŞAPUR—

Meselâ

sarayın başına gelen bu belâ

Tahir, defedilir aynı ilaçla.

Şimdiden Mehrû'ya gülmeye başla,

doğrusu lüzum yok beyhûde hınca.

Sever seni elbet, uzaklaşınca

gözünden o cazip, heybetli insan.

Yalnız bu tılsımı içmeli Sultan,

sen Mehrû'ya bırak. Her şey yoluna

girer. Razi mısın?

ŞAHİN—

Evet.

ŞAPUR— (Dışarıya hitaben)

Baksana

buraya geliyor Mehrû. Sen, fakat

çehreni asayım deme. Bu fırkat

daimi olur ha.

ŞAHİN—

Peki.

ŞAPUR—

Çok güzel.

Dördüncü Meclis

Şahin, Şapur, Mehrû

MEHRÛ— (Girer)

Beni mi istedin?

ŞAPUR—

Gel kardeşim, gel.

Önce şu şâhân karsla bize
bিরer şarap doldur. Bir de meze
ver. Hah tamam. Şimdi sana Şahin'in
fikrini söyleyim. Konuşarak demin
girme pek lüzumsuz dövüşmelere,
bu belâya bence en güzel çare,
aziz dostumuzun keşfelediği
tılsımla soğutmak Tahir'den Bey'i.

MEHRÛ—

Çok güzel, çok güzel!

ŞAPUR—

Sen de bu işi
tatbike memursun. Hem hiçbir kişi
yoktur senden başka bunu yapacak.

MEHRÛ—

Şahin müsaade ederse...

ŞAHİN—

Kucak

dolusu izin var benden.

MEHRÛ— (İşvebâzen)

Sevgili

Şahin'im...

ŞAHİN— (İçinden)

Hainin dili

kalbine uymuyor. Hangisi doğru?

MEHRÛ—

Durgunsun bu sabah.

ŞAHİN—

Yok, hayır Mehrû,

bilakis açıldım görünce seni.

ŞAPUR—

İçeride bir fasıl başladı yeni.
Çocuklar! Birazdan olacak düğün.
Dinleyin: eğer iş bitmezse bugün
harbi kaybederiz biz ebediyen.
Artık önündeki yolu sen beğen!
Anlarsın ya Şahin?

MEHRÛ—

Bozmasın şeytan.

ŞAPUR—

Haydi biz gidelim, geliyor Sultan.

Beşinci Meclis

Mehrû, Sultan, Davut

SULTAN—

(Girerken dışarıdakilere)
Kına gecesini Dicle'ye karşı
yapsınlar. Ahengi kaplasın arşı.
Söyleyin donansın yollar çiçekle.

DAVUT—

(Kapıdaki birisine)
Sonra çağırırım.
Ben yeni geldim. Dışarıda bekle.
(Sultan'a)
Konuşabiliriz Sultan'ım artık.

SULTAN—

Neden böyle Davut, kaşların çatık.
Eee söyle bakalım...
Kim? O!... Mehrû, kalsın... Sen söyle!...

DAVUT—

Mardin

Bey'inden dün akşam bir nâme aldık.

SULTAN—

Ne diyor?

DAVUT—

Bu adam belki en sadık
bir tebandır.

SULTAN—

Evet?...

DAVUT—

Ne yapalım ki?
Halkın isyanına kalesindeki
kuvvetlerle mani olamamış.

SULTAN—

Ne!... İsyân mı?
Nankörler... Yirmi beş sene
memleket harp yüzü görmedi.

DAVUT—

Evet.

SULTAN—

Çoğaldı ülkemde gittikçe servet.
Şehirler yaptırdım, saraylar, yollar...
Her gün bir emirim bin altın yollar.
Bir gün eksik olmaz düğün ziyafet.

DAVUT—

Kemirirken halkı o müthiş afet,
feda etmemiştik biz yağımızdan.

MEHRÛ—

Aziz
Sultan'ım dinlenin.

SULTAN—

Gözümün nuru,
kaybolun ortadan.

MEHRÛ—

Düğün hazırlığı var.

SULTAN—

Evet, doğru!
Bu akşam mutlaka, gel ziyafete.
Sen olmazsan eğer, tatlı söz, nükte
kalmıyor; meclisin kaçıyor tadı.

MEHRÛ—

Emredin.

SULTAN—

Gecenin siyah kanadı
 inip de göklere, yıldızların tâk
ördüğü zamanda, bir altın kuşak gibi
sarar şehrin belini Dicle.
Asma bahçelerde yanan meşale,
sen olmazsan eğer söner, kül olur.
Buna katlanması pek müşkül olur.

DAVUT—

Devam edelim mi yoksa?...

MEHRÛ— (Sitemkâr)

Gideyim,
 mani oluyorsam...

SULTAN—

Hayır, meleşim.
Senden gizli işim olur mu, gitme.
Konuşalım, söyle...

DAVUT— (Sertçe)

Bugün hareme
 girerken, kapıda sefil kılıklı

bir yığın insanın, içeriden saklı
bir sandığı zorla sürükleyerek
götürdüklerini gördüm.

SULTAN—

Ne demek

bu Davut? Sarayın içinde bile
emniyet kalmamış. Artık her şeyle
biz mi uğraşalım?

DAVUT—

Bu yanda isyan,

Orada fitne, fesat... gafletten uyan
Yola gelmezlerse attır zindana.

... *

SULTAN—

Sen de mi Davut

onlarla beraber... Belki en mesut
olmaklığın lazım gelen bir anda
bu acı sözlerle gözüne perde
çekiyorsun. Tükenmez âlemin yası,
hayatın neşesi bir göz kırpması
kadar kısa, elem kâinat kadar
gayesiz ömür için telaşta ne var?

MEHRÛ—

Hafız'ın dediği gibi, "Gussayı
Zahide bırakıp içelim meyi."

SULTAN—

Gördün mü, ne güzel söyledi Mehrû.

* Orijinal metinde boş bırakılmıştır (h.n.).

DAVUT—

Bütün dediklerin, Sultan'ım doğru.
Saadet, elemi unutmaktadır.

SULTAN— (Gülerek)

Bir gün de kabul et. Gururunu kır.

DAVUT—

Bu yanda hayır var, o yanda şer;
bazen de karşımda iradem koşar.
Benim de gönlümde ve vücudumda
çarpışan bu iki ejder, iki dağ
arasında titrer ve çırpınırım.
Hissetmem beynime inse yıldırım.

SULTAN—

Teselli... Teselli... Her dert, her elem,
yalnız bu çareyle söner: —Piyalem,
dünyaya zevk, neşve getirdi.—

MEHRÛ—

Cemşid,
gökteki tahtından; Harun er-Reşîd,
Mermer sarayından ve Dârâ, zengin
hazinelerinden çıkarak, engin
denizin ufkunda, sihirli maden
gibi yanan Şems'in al kâsesinden
ezeli şarabı içerler. —Ve siz
asma bahçelerde gamsız, gussasız;
gece ay, Dicle'nin saçlarına taç
ördüğü bir anda, sükûna muhtaç
ruhlara yegâne tesellisiniz.

Bir semavi el

bulutları çekip yıldızlı gece
pırlantalarla yere inince,
saklanır cennette duran tavusun

müzeyyen kuyruğu; dinsin, uyusun
ızdıraplarımız diye yelpaze
gibi sallanarak can katar bize.
Alnımızda kızıl ateşli güller,
bir ses karanlığın içinden güler.

SULTAN—

Sevgili vezirim, hayat ne kadar
tatlı!...

DAVUT—

Evet...

SULTAN—

Mehrû!... Git de haberdar
et haremi, geldi davetliler.

MEHRÛ— (Tereddütle)

Şey...

DAVUT—

Sultanım haklısın, Merv, Isfahan, Rey
İştirak ediyor, elçileriyle.
İşte meze... Matem tutanlar bile
beyazlar giyindi, ben bugün olsun
düşünmemeliyim.

SULTAN—

Mehrû, şarap sun,

Davut'un bu güzel sözü aşkına.

Bugün girdi artık kılınçlar kına.

Şairler yazmaya başlamalıdır,

bu zafer destanın, şiirin malıdır.

(Nazarları bir müddet Mehrû'ya dalarak)

Şair olsam Mehrû, o derin, siyah

gözlerini tasvir ederdim. Sabah,

gülüyor fecriyle dudaklarında.

Bana heykelleşir seninle sevdâ.

(Birdenbire ileri gittiğini anlayarak)
Fakat davetliler birazdan gelir,
Mehrû, sen de hemen git, hareme gir.

MEHRÛ—

Peki, yalnız şarap istedinizdi.

SULTAN—

Şarap mı?... Ver, mucip olur hisleri
bütün cariyeler arasında bu.
Mehrû, alnında gül, elinde sebû.
(İçer)
Bir melekten daha güzelsin, fakat
artık git. Zarurî bu kısa firkat.

MEHRÛ—

Emredin.

SULTAN—

Sofrayı kursun kadınlar.

Altıncı Meclis

Sultan, Davut

DAVUT—

Hala kulağımda sadası çınlar,
demin söylediğin sözlerin. Sultan,
bugün bu toprağı elinde tutan
ne sensin ne benim, sade töredir.
Asırlardan beri yapar, evredir
bizi tufan gibi bütün âleme.
Kisralar esirim diye övünme,
istersen âlemi kılıçtan geçir;
eğer Kayser'e diz çöktürüp, zincir
takarak peşinden sürükledinse;
Eğer İngiltere, Cermanya, Nemse

Kralları cizye verip Hindûçin
emrinle, ufak bir hevesin için
hazinelerini boşalttılsa;
bil ki bunu yapan töre ve yasa.
Sana karşı bütün arzı titreten
onlardır...

SULTAN—

Kim inkâr ediyor zaten.

DAVUT—

Yaptıkların!...

SULTAN—

Nasıl? Ne zaman?...

DAVUT—

Hoşuna gitmez bu acı söz. Nöbet
bendedir söylemek için. Bak dinle,
vatan elden gider senin derdinle.
Oğuz töresince Sultan olanlar,
milletin gönlünden, hâlinden anlar.

SULTAN—

Ne olmuş millete?

DAVUT—

Daha ne olsun...

Dostun mu kaldı? On dört ulusun
beyini kızdırdın sebepsiz yere...
Halkın boynuna bir demir cendere
gibi kölelerden ordu geçirdin.
Bir de elbet isyan edince Mardin,
kolayca diyordun: Hazırdır zindan!
Hapsedip hatunu sonra bir yandan
kopardın elinle bir kanadını.
Başına bu Mehrû denen kadını
doladın ve sonra kisralar gibi

zevke, sefahete daldın. Halep'i,
Tampliyeler aldı. Sen burada hâlâ
Acem kölelere yüz ver. — Bir belâ
getirecekler mülkün başına.

SULTAN— (Sertçe)

Kimse dokunamaz hiçbir taşına.
Bu kadar ısrara fakat sebep ne,
bu saadetli günde?

DAVUT—

Düğün bahane
olamaz ihmale vazifemizi.

SULTAN—

Yalnız sen mi kaldın ıslaha bizi.
İçimde ezici bir sıkıntı var.
Yeter artık...

DAVUT— (Mülâyemetle)

Dinle, bugüne kadar
olan hataları artık düzeltmek
zamanı gelmiştir. Cüz'î bir emek
kâfi sana Sultan.

SULTAN—

Yetişir bırak. Sonra konuşuruz.

DAVUT—

Dinle, kovarak
önce saraydan şu üç beş Acem'i,
bütün halkı memnun ederiz.

SULTAN—

Kimi
kovarız?

DAVUT—

Şapur' u!...

SULTAN—

Ne münasebet.

DAVUT—

Bir Parisîyi, bir Acem'i feda
mümkündür. Elbet
memleket uğruna...

SULTAN—

Ama lüzum yok,
bırak bu sözleri Davut. Bugün çok
sıkıntı var neden üstümde bilmem?
Garip bir üzüntü, vahşi bir elem
kapladı deminden beri gönlümü.

DAVUT—

Halkın bir dakika yüzü güldü mü
yirmi beş senedir?

SULTAN—

Ben miyim sebep?...

DAVUT—

Sade yüz vermekten kölelere hep.
Yıkmam dediğin bir adi gönülken
sonra baştanbaşa yıkılır ülken.

SULTAN—

Beni alkışlayan yine bu halktı.
Bugün aleyhimde isyana kalktı.

DAVUT—

Fakat dayanmazsan bu halka Sultan.
Kısa bir zamanda mahvolur vatan.

SULTAN— (Hülyakar)

Halk, memleket, köle... Davut, içimde
müthiş bir sıkıntı var.

DAVUT—

Yaparım de
sen dediklerimi; o zaman bütün
kederin geçer.

SULTAN—

Sus, ben bu hâldeyken olamaz düğün.
Fena halde hastayım.
Bana zindan oldu artık sarayım.

Yedinci Meclis

Sultan, Davut, Şapur, Hekimbaşı, Tahir ilh...

SULTAN—

Davut! Geliyorlar. Git rahatsız de.

DAVUT—

Ya düğün?

SULTAN—

Şüphesiz olacak. Ben de
bulunsaydım iyi olurdu ama
artık mümkün değil. Söyle, akşama
Dicle üzerinde kına gecesi yapsınlar.

TAHİR— (İçeri girerek)

Kimsenin kalmaz hevesi,
bizimle beraber olmazsa Hakan...
Damarlarınızda uyuştı mu kan?
Sultan'ım daha gençsiniz.

SULTAN—

Çıkamam,
hastayım.

TAHİR—

Zevkimiz olamaz tamam.

HEKİMBAŞI—

Zât-ı Şevketleri rahatsızlar mı?

SULTAN—

Evet.

HEKİMBAŞI—

Nabzınıza bakayım

SULTAN—

Var mı

bir şey?...

HEKİMBAŞI—

Mâl-i hulyâ: Lâkin bu maraz,
ekser safravî, bazen de biraz
sevdâvî bünyede bulunur. Tuhaf,
bu olmayacak şey, hep aynı evsaf...

SULTAN—

Tehlikeli midir?

HEKİMBAŞI—

Yok, hayır... Yalnız
istirahat edip burada kalınız.

SULTAN—

Zaten kalacaktım. Var mı bir deva?

HEKİMBAŞI—

Bu derde ilk önce, Âdem'le Havva
tutularak çıktı cennetten. —Kabil,
bu yüzden Habil'i öldürdü. —Babil,
İstahar, Marayin bu yüzden söndü.

SULTAN— (İstikbâl ve hürmetle)

Peki kim bir çare buldu. Söyle kim?

HEKİMBAŞI— (Temâşîyle)
Lütfedin söyleyim.

SULTAN— (Tehditle)
Kim?...

HEKİMBAŞI—
Lokman Hekim.

SULTAN—
Nasıl bir hastalık bu? Anlat.

HEKİMBAŞI—
Önce sessiz sıkıntı ve sonra gece
biraz fazla buhran, hiddet... Bu kadar.

SULTAN—
Şimdiden içimde bir kuruntu var.
Fakat siz düğüne başlayın.

TAHİR—
Nasıl?
Siz bulunmadan mı? Olamaz, asla.
Bu düğün sizinle kâim. Gelecek
haftaya yaparız. Ne çıkar.

SULTAN—
Çiçek demetleri solar.

TAHİR—
Alırız yine.

SULTAN—
Mevsim sonu...

TAHİR—
Olsun. Musul Beyi'ne
ferman yazarsınız, gönderir.

SULTAN—
Peki. Haydi öyle olsun. O elindeki
kâğıtlar ne Şapur?

ŞAPUR—

Sultan'ım, size

getirdim, göstermek için.

SULTAN—

Geveze,

mutlaka şiiirdir.

ŞAPUR—

Hayır.

SULTAN—

Pekâlâ,

siz de gidin.

Sekizinci Meclis

Sultan, Şapur

SULTAN—

Siz de gidin düğün kaldı. Bir belâ
gelecek başıma bugün çok fena
rahatsızım.

ŞAPUR—

Fakat her şeyden mânâ

çıkarmak doğru mu böyle?

SULTAN—

Düğün kaldı değil mi? Şapur, bak
Korkuyorum, bugün bir tuzak
kuran insanlar var etrafımda.

ŞAPUR—

Kim?

SULTAN—

Bilmem ki ben miyim onlar mı hâkim...
Attığım adımdan, içtiğim sudan

şüphe ediyorum. —Artık pusudan
farksız oldu saray düşmanlarıma.

ŞAPUR—

Neden büyültüyorsunuz işi pek?

SULTAN—

Ama

unutma ki bugün hastayım. Lakin
kalbim zehirlendi. Ben bugün bir kin
ve bir hıyanetin kurbanı oldum.
İçince şaraptan hemen bir yudum
hissettim o anda değiştiğimi...

ŞAPUR—

Evvelce içeri kimse geldi mi?...

SULTAN—

Hayır...

ŞAPUR—

Ya şarabı kim verdi?

SULTAN—

Mehrû.

ŞAPUR—

Ne kadar üzüdür işte...

SULTAN—

Doğru.

ŞAPUR—

Şüphesiz yeisinden ölür.

SULTAN—

Bak işte,
bu fena.

ŞAPUR—

Alçakça bir hıyanete
farkına varmadan alet olması
ne acıdır. Bence ölmeli.

SULTAN—

Yeisi,
ızdırabı beni öldürür, yıkar.
Şapur, sen bu fikri aklından çıkar.
Sanki bastığım yer kızgın bir saçtı.
Hiddetten gözlerim kıvılcım saçtı.
Saçlarım dağınık, zihnim perişan,
gittikçe büyüyen, her an yaklaşan
bir heyula, bir dev çıktı karşıma.
Bir belâ Allah'tan geldi başıma!...
Sana minnet etmem ey kahpe saray,
yanıma geliyor bak alay alay
bir yığın dalkavuk, yere yüz sürüp
bir şeyler anlatıp, derleyip dürüp
diyorlar: “Efendim sıkıntı neden?”

ŞAPUR—

Bu saray bilseniz kaç bin seneden
beri sizin gibi gördü kaç kişi,
lâkin duymamıştı böyle bir işi.

SULTAN—

Hayır, bu sıkıntı beni eziyor!
İnsan neşeden de çabuk beziyor.
Ne gelinde mânâ, ne kadında
kılınç durmaz artık hâlâ kınında.
Bu sonsuz azaptan kuduracağım.
Sanıyor musunuz ki ben duracağım.
Ahmaklar, güleyim yok aklınıza,
sanıyor musunuz içkiye, kıza
vurarak kendimi avunurum ben.

İçimde kudurup nedir inleyen?
Şu karanlıktaki yıldızlar nedir?
Parçalanan gönlüm kaç bin tanedir?
Fırtına başımda esme nafil,
uzaklaş önümden çılgın kafil.
(Dışarıdan gürültü işitilir)
Ne var? Dışarıdaki bu gürültü ne?

ŞAPUR—

Şikâyet eden halk...

SULTAN—

Hâlâ mı fitne?
Bu belâ da nedir geldi başıma?
Mümkünse bu mel'ûn tacı taşıma.
(Feryat ve istimdâd sesleri gelir)
Nankörler!... Ne ister bu sürü Şapur?
Ya attır zindana yahut da sustur!

ŞAPUR—

Emredin!

SULTAN—

Dışarıda köpekler gibi
ulumanın böyle nedir sebebi?

ŞAPUR—

Açlık ve hastalık.

SULTAN—

O vardı zaten.

ŞAPUR—

Devleri öldürüp arzı titreten
damadınız verdi bugün halka dil,
tebanıza karşı olmalı âdil...

SULTAN—

Yetişir tahammül edemem artık.
Şimdiden Davut'un kaşları çatık.
Oğlu tepelemiş diye bir devi,
dügün başlamadı aldı alevi.
Hepsinde tefahür, hepsinde kurum...
Onlara gülecek kadar vakurum.
Korkarım başımı belâya sokar.

ŞAPUR—

Sarayda haşmetle gezinen onlar,
asıl sahiplerin boynu bükülü.

SULTAN—

Artık sarayın da savrulsun külü.

ŞAPUR—

Ne büyük musibet! Hak'tan dilerim
kurtulsun bu yükten efendilerim.

SULTAN—

Ah, ben ne budala ne sersemmişim.
Hayale tapmaktı, hep bütün işim.
Fakat bundan sonra benden merhamet
ve insaf bekleme. —Şapur, dikkat et.
Elimden kaçamaz tuzağa düşen,
tahammül edemem bu hayata ben.
Kızıl şimşek gibi çarpar, yakarım,
ölüm nehri gibi korkunç akarım.
Ne ilaç isterim, ne bir teselli,
başımda belâlar bir değil, elli...

ŞAPUR—

Gelmez mi bu korkunç kuyunun dibi.

SULTAN—

Âlem sıtma görmüş bir hasta gibi
titriyor naramın velvelesinden.
İnsan ürperiyor kendi sesinden.

ŞAPUR—

Doğrusu çok ağır katlanmak buna.

SULTAN—

Kopacak sarayda bugün fırtına.
Hayret ediyorum nasıl olup da
bu vakte kadar sabrettiniz?

SULTAN—

Veda
etmeliyiz miskin hayata, elbet.
Saltanat göstere bendedir nöbet.

ŞAPUR—

Siz istediğiniz kadar dövünün,
Şark'ı benimdir diye övünün.
Zafer, gurur, şeref onlara mahsus.
Sesimden ürkerim; her yerde casus
dolu. Giremiyor huduttan yolcu.
Size dokunuyor bu işin ucu,
hele damadınız olunca oğlu
ona açılacak saltanat yolu.

SULTAN—

Her şey bitecek bugün.

ŞAPUR—

Fakat emrettiniz.

SULTAN—

Ne çıkar sanki
şimdi menederim.

ŞAPUR—

Elbette... Peki
ya Zühre mutlaka isterim derse?

SULTAN—

Kaparım hareme ısrar ederse...

DÖRDÜNCÜ PERDE

Birinci Meclis

Tahir, Davut, Subaşı

TAHİR—

Bu akşam sefere çıkacak ordu!...
Sultan'ın yanında dün babam sordu:
“Ne zaman Kayser'e savaş var?” diye
ahdimdir Şah'a bir ülke hediye!
Yeni bir zaferi beklesin düğün.
Kâfir kralıyla cengim var bugün.
Bugünden tezi yok çekip kılınıcı
boş kalacak! Almalı hıncı.

SUBAŞI—

Emredin.

TAHİR—

Emrimle olmaz bu savaş,
kardeş olmalıyız biz yavaş yavaş.
Aramızda yoktur, kumandan, nefer,
bütün bir orduya aittir zafer.
Yarın kabilemiz, sökmeden şafak
Fırat'ı sallarla geçip en ufak
fırsatta düşmanla tutuşur cenge.

DAVUT—

Demek yine toprak bir kızıl renge
boyanacak Tahir.

TAHİR—

Varsın boyansın,
Türk'ün yeri yoksa bütün arz yansın.

SUBAŞI—

Sizi öyle şevkle, sever ki asker,
uğrunuzda her ân kanını döker.
Sayenizde Bey'im emretse Sultan,
Kızıl Elma'ya dek büyür bu vatan.
Ordunun sevgisi size çok derin.

TAHİR—

Kalbimdir Subaşı, senin de yerin.

SUBAŞI—

Oğlunuz giderken ey büyük vezir,
Kaf Dağı'na cenge, ettimdi nezir.
Dedimdi: "Bu müthiş savaşta her kim
feleğin seyrine olursa hâkim,
ben de olacağım ona kul, köle."
Size düşman olsa cehennem bile
kem gözle bakamaz sağ oldukça ben.

DAVUT—

Gittikçe yükselir rütben,
fakat bu kadar çok vehme sebep ne?

SUBAŞI—

Bilseniz bugünler sarayda fitne
o kadar çoğaldı, öyle arttı ki,
casus korkusundan, bir yerde iki —
insan konuşamaz oldu açıkça.
Kolay hallolur iş kalsa kılınca,
fakat o kahpeler şeytana külah
giydirirken, neye yarar bu silah.
Düğünün kalması, sarayda öten
bu fesat yüzünden değil mi zaten?

TAHİR—

Hey saf asker! Doğru, şüphe yok, fakat
şimdi vakti değil. Hem
zafer unutturur o acıları.

O zaman kovarız vatandan yabancıları.
Şimdiden meydana çıkarmak hata.
Sen söyle, dışarıda toplansın otağ.
Beni biraz burada babamla bırak,
gelirken çekerim kuleye bayrak.
Ayrılmak olur mu etmeden dua?

SUBAŞI—

Bey'im, olsun size hayatım feda.
Fakat çok kalmayın korkuyorum ki
tuzak kurmadadır düşmanlar.

TAHİR—

Peki.

İkinci Meclis

Tahir, Davut

DAVUT—

Bekleyecek misin Tahir gurubu.

TAHİR—

Bilemem, hazırlığa bakar bence bu.

DAVUT—

Gitmesen... Fırtına ihtimali var.

TAHİR—

Giderim olsa da çelikten duvar.

DAVUT—

Oğlum gözlerini kaplamış duman.

TAHİR—

Baba ah, önümde açılrsa umman,
okyanus saldırısa girdaplarıyla,
üstüme yürüse ejderler bile,
dönemem mademki kaldı bu düğün,
bu cenkten başka yok düşüncem bugün.

DAVUT—

Daha yeni geldin dinlenmelisin.

TAHİR—

O menfur hayatı gözüm görmesin,
alışmış bu halkın topu rahata.

DAVUT—

Senin yaptığın da doğrusu hata.

TAHİR—

Çocuk sanıyorsun baba, sen beni.
Bu kadar görgünü, bu tecrübeni
kazandım yaptığım tek bir seferde.
Nasip olmamıştır hiçbir ferde.
Bir kaplan üstünde, omuzumda kartal
bulutları çeken, alevli çatal
elimde yürürken devlere karşı;
dağlarda naramla sarsarken arşı
mümkün mü oturmak böyle boş yere?
Söyledim bunları sana kaç kere.

DAVUT—

Niyetin çıkmak mı senin saraydan?

TAHİR—

Dönerim buraya en çok bir aydan.
Saraya yerleşmek asıl maksadım.
Fakat ne zamandır kana susadım.
Düğünün kalması en güzel fırsat.
İşte bak dışarıda koşumlu bin at
bekliyor emrimi.

DAVUT—

Demek katiyen
gideceksin.

TAHİR—

Evet...

DAVUT—

İnadını yen,
başımızda dönen bir tehlike var.
Göz açık olursa kolayca savar.
Sözü hatırında mı o saf askerin?

TAHİR—

Ne çıkar.

DAVUT—

Bu bende o kadar derin
eserler bırakan bir endişe ki...

TAHİR—

Fakat...

DAVUT—

Hele dinle söyleyim.

TAHİR—

Peki.

DAVUT—

Söyleyeceğim söz Tahir, katıdır.
Bu devlet köleler saltanatıdır.
İmkânsız ayırmak uşaktan beyi,
kaldırdılar artık hakkı, rütbeyi.
Bunu hiç kimseye ben anlatamam,
üç gündür gördüğün bu saray, tamam
bir yıl var ki zorla can çekişmede.
Dışarıdan ne kadar haşmetli, zinde!...
Bir koca çınar ki içi boş, kuru!...
İki Acem köle, Şapur, Mehrû...
Sultan'ın kalbini, zehirlediler.
Bu fikir gönlümden ümidi siler.
Sarayı kuşatıp bir yılan gibi
emerken dayanmaz insanın kalbi.
Bir gün devrilecek bu koca çınar,

ya ölürse bizden başka kim yanar?
“Kurtarmak istersen dinini hakkın,
itimat etme bu vezire sakın.
Yakında elinden çıkar bu devlet!”
diyerek Sultan’a, yerleştii illet.
Beynine koyunca bu kıvılcımı
“Kurtarıırım elbet ben de tacımı.”
demez mi ötede zavallı Sultan.
Sonra elimizde ne olur vatan?
Bana saray şimdi bir cehennemdir.
Bütün darbelere hedef sinemdir.
Bir senedir dicle âlemlerine
pâyân yok!

TAHİR—

Ölürse Şahin
yerine kim geçecek?

DAVUT—

Oğlu olmuyor. —Ağır
bir yüküdür bu bize.

TAHİR—

Mesut’u çağır.
Düşünün birlikte buna bir çare.
Vakit geçirme böyle boş yere.

DAVUT—

Mesut mu bırak. Sen buradan gideli
büsbütün bozuldu zavallı deli.
Esirken elinde o bir dervişin
ne faydası olur yaptığı işin.

TAHİR—

Ya Şahin?...

DAVUT—

Münkiri hiç hatırlama.
Bence o milletin bağrında yama.

TAHİR—

Ya Dîvân Beyleri?

DAVUT—

Onlar sarayı
çoktan bıraktılar. Bugün yarayı
saracak kalmadı bizden başka el.

TAHİR—

Düşünmeli bunu —her şeyden evvel.

DAVUT—

Bütün gayretim boş, sözüm nafile,
her gün çekilirdi birer katile
Erzurum semtine yıkıp obayı
önlerine geçtim: Bir Afşar beyi
dedi: “Nerede töre, ne oldu yasa?
Kâfir ülkemizi kana boyasa,
kimin etrafına toplanacağız?”
Dedim: “Biz dağılmaz, sönmez ocağız!”
Fakat dinlemedi bunu hiçbiri,
tek başıma kaldım o günden beri.

TAHİR—

Ya sarayda Sultan?

DAVUT—

Ah, onu sorma,
Acem kızlarıyla, o Mülk-i Rûm’un
şerefler getiren âlemleriyle
düştü baştanbaşa İran’da dile.

TAHİR—

Sen de mi çekilmek niyetindesin?

DAVUT—

Bana bütün âlem ne derse desin,
ölünceye kadar bu saraydayım.
Bu yurda can verdi dedem ve dayım,

o halde bana da çarpışmak düşer.
İçimde cenkleşir bak, hayırla şer.

TAHİR—

Baba, bugün sende bir sıkıntı var.

DAVUT—

Bir kapıdayım ki ölümle civar!
Arkamda karanlık, ilerimde nûr.
Bu acı içli bir kalbe dokunur.
Bu yanda saray var, o tarafta halk,
arasında sen gel tahammüle kalk!
Halk diyor: “Benimle beraber ağla.”
Saraysa zevk, neşe denen menba’la
beni, kahkahadan güller serperek
çağırıyor. —Bu hale katlanamaz yürek.

TAHİR—

Niçin katlanmasın? Gururunu yen.

DAVUT—

Kader, “İkisinden birini beğen.”
diyor; fakat hayır bu mümkün değil.

TAHİR—

O hâlde kaderin önünde eğil.

DAVUT—

Eder bende cennet cehennemle cenk.
Zafer, taksa şayet ölümden çelenk.
Kurtulurum ancak bu suretle ben.

TAHİR—

O zaman lanetle taşlanır türben.

DAVUT—

Kader yoktur diye inkâr edemem,
fakat ona asla kulum da demem.
Ezdikçe bu iki kuvvet, iki dev,
dehşetle beynimi sarıyor alev.

İçimde dövüşür şeytanla melek.
Bu derdi nereden çıkardı felek?

TAHİR—

O hâlde nesin sen baba?

DAVUT—

Ben kanı
görünmeden sızan cenk meydanı!

TAHİR— (İçinden)

Ne tezat!...

Ya seni bir deli gibi
çıldırtan bu derdin nedir sebebi?

DAVUT? —

Sebep mi? Ah, bunu sen sorma Tahir
Elimle belâya düşürdü dehir.
Zafer, o günlerce bu koca şehre
hummalı bir âlem yaşatan çehre.
Zafer, ah o alkış tufanlarıyla
karşılanan peri, düşmanlarıyla
bana gönül verdi. Fakat ben hayır!

TAHİR—

Baba sen kininle — bu harbi ayır.

DAVUT—

Zafer sana elbet bizden yakındır.
Sevin ve sevinmek senin hakkındır.
Ama bundan fazla gitme ileri,
gönlündeki nûrla boğup devleri,
cihanı zulmetten kurtaran elin
var olsun ve Zühre, sevgili gelin
sevin ki aşkına inanmalıdır.
Fakat ızdırap bu gönlün malıdır.
Yeter Tahir, yeter susalım artık,
lâkin neden böyle kaşların çatık?
Kırmak istemezdim senin neşeni.

TAHİR—

Hiç anlamamışsın baba, sen beni.
Altını bahane koyup araya
halka dil vermeye gittim mağaraya.
Bilmiyor mu sandın halkın derdini,
bunu söylüyorum daha ben yeni.

DAVUT—

Nasıl, sen mi Tahir? Ben bu seferi
aşk için yaparak, şöhretle geri
döndü sanıyordum ve diyordum ki,
zavallı, bu işin iç yüzündeki
korkunç akıbeti bilse, ne kadar
üzülür. Bak şimdi oldum haberdar.

TAHİR—

Şüphesiz...

DAVUT—

Demek ki sırf bu maksatla
gitmiştin öyle mi? Kederden çatla!
Yazık sana Davut. Artık yere geç
bunun cezasını çekersin ergeç.
Söyle! Bir milletin ızdırabından
nasıl sana dünya olmuyor zindan?
Nasıl geçmiyorsun yerin dibine?

TAHİR—

Bu kadar hiddete fakat sebep ne?

DAVUT—

Bu lüzumsuz neşe, mânâsız sevinç!

TAHİR—

Sana anlatacak kadar gönlüm dinç.

DAVUT—

Havsalam almıyor bu işi.

TAHİR—

Baba!

Dinlersen hazırım şimdi cevaba.

DAVUT—

Söyle!

TAHİR—

Üç yıl evvel, gamsız, gussasız
bir çocukken bile ne derin bir iz
bırakmıştı bende milletin derdi.
Herkes halka hissiz, duygusuz derdi.
Kırbaçla sürülen yığınlarca insan,
etmezdi en ufak bir sözle isyan.
Bir türlü kanmazdı gönlüm bu hâle.
Hayır, mümkün değil, hayvanlar bile
feryatla gösterir. —İzdırabını
bu şüpheyle bana mülkün dört yanı,
kara zindan oldu tamam üç sene.
O zaman milletin düşüp derdine,
yemez içmez oldum haftalarca ben.
Bunu anlamadı eski tecrüben.
Eğer bir sürüyse bütün memleket,
bu hâlde yaşamak büyük felaket.
Dünyayı kendime yaparak zindan
atılmak isterdim uçurumlardan.
Sevgi, ey ezeli menba'! Kurudum...
Bağışla nûrundan bana bir yudum...
Cehennem azabı verirdi saray,
toz gibi dağıldı elimdeki yay.
Ne bir kalpte iman, ne de sevgi var!
Tek bir hakikat gibi: Şu beş canavar
elinde eziyor bütün milleti!
Nihayet anladım ben bu illeti:
Şikâyet etmeye ağızda dil yok!

Fakat derdi büyük, ızdırabı çok...
Baktım, bu belânın kökü çok derin
ve bu köle adlı korkunç ejderin
Sultan da bizler de elinde esir.
Bu fikir kalbime edince tesir,
kırdım o sıkıntı denen zinciri.
Ezeli neşeyle baktım ileri.
Bağırdım dağlarda gece: “Ey cihân!
Izdırabın büyük zevkini tadan
milletim bulunca bir gün dilini,
rehberliğe kalkan kör kandilini,
binlerce güneşle söndürecektir.”

DAVUT—

Er var mı bu işi yapmaya kadir?

TAHİR—

Kalbim iman dolu, gönlüm neşeli.
Başımda ezeli sevginin eli.
O sıkıntı denen zinciri kırdım.
Er meydanı açık diye haykırdım.
Kalbimde barıştı şeytanla melek.
Varsın hırsından çatlasın felek.
Kucaklaştı bende o gün gökle yer.
Bu gönül Zühre’nin aşkına değer.
Sancım artıp tamam bir hafta
devin mağarasını bulunca Kaf’ta
çıkarmak için ben bu büyük hıncı
atıma atladım, çektim kılıncı.
Kurtardım nihayet dilini halkın
kimseden korkum var zannetme sakın.
İsterse beynime insin yıldırım
gönlümde neşeyle cenge hazırım.
İçimde birleşti sarayla zindan,
zincir sesi gelir her odasından.

DAVUT—

O hâlde büsbütün gitmelisin.
(Pencereden bakarak)
Allah yolculara selamet versin;
Tek yıldız bile yok gökte bu gece,
fırtına yaklaştı. Yağmur gelince
ordu ne yapacak, şimşek çaktı bak?

TAHİR—

Bir kadın sesi var.

DAVUT—

Neymiş anlasak.

TAHİR—

Bir şikâyetçidir mutlaka. Şimdi gelir.
(İçeri giren Kapıcı'ya)
O bekçiye bağırان kimdi?

KAPICI—

Sizi görecekmiş. Garip bir kadın.

TAHİR—

Kıyafeti?

KAPICI—

Düşkün...

TAHİR—

Sordun mu adın
nedir diye?...

KAPICI—

Evet söylemedi.

TAHİR—

Ya?

Getir de görelim...

Üçüncü Meclis

Tahir, Davut, Zühre

ZÜHRE—

Tahir, bu dünya
bize haram oldu.

TAHİR—

Sen misin Zühre?
Korkmadan da nasıl geldin bu yere.

ZÜHRE—

Tahir, beni kurtar!

TAHİR—

Fakat bu ne hâl?

DAVUT—

Seni ağırlamak için bir mahal
yok ki burada kızım

ZÜHRE—

(Davut'u görünce mahçup)
Beni affedin,
karşınızda böyle...

TAHİR—

Kurtar mı dedin?
Kimdir el uzatan?

ZÜHRE—

Kimse yok Tahir.
Ah, bizden intikam alıyor dehir.

Fakat kızım dinlen, yüzün sapsarı.
Ne bu üstündeki? Çıkar şunları.

TAHİR—

Zühre anlat ne var, Allah aşkına?

DAVUT—

Çekinme kızım gel, şöyle yakına.
Başında dönen bir felaket mi var?

ZÜHRE—

Mahvolduk. O kader denen canavar
bizi ezdi artık bir böcek gibi.

TAHİR—

Söyle! Yıldırımlar inecek gibi
bir tufan olarak çarpayım, söyle!
Kim bu yapan?... Tek sen üzülme.

ZÜHRE—

Gücün yetmez Tahir. Sorma nafile.

TAHİR—

Kılıncıma kulken ejderler bile
alırken Sultan'ın emriyle Hind'i,
bu kadar mı sence mertebem indi?

ZÜHRE—

Mihnet mi bu Tahir, niçin bu sitem?
Köledir yanında Zaloğlu Rüstem.
Kuşatsa da şayet şöhretin arşı,
isyan eder misin Sultan'a karşı?

TAHİR—

Bizi baban mıdır bu hâle koyan?

ZÜHRE—

Evet... Bu yağmurlu gecede yayan
geldim çadırına kadar, Yarabbi!
Kaçtım ocağımdan bir hırsız gibi.

DAVUT—

Yoksa men mi etti düğünü Sultan?

ZÜHRE— (Tasdik ederek)

Ve beni hapsetti hareme... Şeytan
gönlünü mü çaldı, nedir?

DAVUT—

Ah onu

bana sor! Felaket bu işin sonu.
Nihayet alındı öcü, Şapur'un.

ZÜHRE—

Tam nikâh gecesi, meydanda... Durun
hatırıma geliyor. Evet... Gözleri
gönmüş, o hiddetli babam bir yeri
göstererek diyor: "Atın hareme"
Orada kederimden bayıldım.

TAHİR—

Deme!

ZÜHRE—

O gece sabaha kadar ağladım.
Fakat merhametsiz babam, "Bir adım
atarsan haremden boğarım." dedi.
Ben yalvardıkça o, ezmek istedi;
"Yıkılsın Tahir'e yapılan kasır."

DAVUT—

Böyle bir lekeyi silmez on asır.

ZÜHRE—

Bana zindan oldu saray, bu gece.
Nihayet duvardan inip gizlice
kaçtım ocağımdan bu fırtınada.
Dedim bana yeter ömrümce sevda.

DAVUT—

Damatlığa layık görmüyor demek,
inkâr mı edilir bu kadar emek.

TAHİR—

Düşecek sarayda artık merteben.

DAVUT—

Ölürüm de ona minnet etmem ben.

ZÜHRE—

Acımaz mısınız bana?

DAVUT—

Kızım, yok...

Yalnız senin için... Yoksa gönlüm tok.
Şimdi gideceğim barıştırmaya.

TAHİR—

Baba, fena olur, gitme saraya.

DAVUT—

Niçin?

TAHİR—

Fırtınaya kalmışken ramak,
mümkün mü sükûna deva aramak?

DAVUT—

Düşünmem kendimi Tahir... Bu çocuk,
kalırsa kimsesiz. Güzel yavrucuk
ne yapar? Düşün ki, ben sefil olsam,
sırtımda postumla, elimde asam
gezerim dünyayı yalnız başıma,
bakmadan bu alîl seksen yaşıma.
Fakat Zühre, hayır. Daha pek yeni
yalnız gurup anlar fecrin kadrini.
Gideyim de bitsin bu kör mesele.

TAHİR—

Teslim olacaksın kendi elinle.
Gitme baba.

DAVUT—

Kimden korkum var oğlum?
Cehennem olsa da açılır yolum.
Giderim törenin verdiği hakla.

TAHİR—

Bu kuvveti başka zamana sakla.

ZÜHRE—

Gitmeyin. Beni affetsinler diye
atılacaksınız bir tehlikeye.

DAVUT—

Merak etme kızım.

TAHİR—

Baba, gitme dur!...

DAVUT—

Israr etme oğlum, kararım budur.

Dördüncü Meclis

Tahir, Zühre

ZÜHRE—

Bir ümit kalmadı.

TAHİR—

Beyhude zahmet.

ZÜHRE—

Sanıyor belki de eder merhamet.

TAHİR—

Feleğin darbesi o kadar ağır.

ZÜHRE—

Mümkünse Hızır'ı imdada çağır.

TAHİR—

O yüksek ruhların yardımcısıdır.

ZÜHRE—

Demek bize düşen kalp acısıdır.

TAHİR—

Elem senin için, değil meleşim.
Yalnız ben, bu yolun üzerindeyim.

ZÜHRE—

Hayır, ikimiz de...

TAHİR—

Mümkün mü?

ZÜHRE—

Fırat öldürürse beni, o zaman.

TAHİR—

Fakat

Sen bir güzel melek, bense bir ejder;
sen bir yeşil pınar, ben bir semender.
Bir gül demetidir yüzünde fecir.
Elimde şafak bir ateşten zincir.
Bugün dehşetimden çekinir ölüm,
çünkü senden ayrı bir kurak çölüm.
Elimde meşale, gözümde alev,
ben bir canavarım Zühre...

ZÜHRE—

Tahir, beni sar,
benden esirgeme aşkını, yeter.
Felaket olur mu bugünden beter?
Tahir korkuyorum.

TAHİR—

Niçin sevgilim?

ZÜHRE—

Bütün dünya bize düşman... Gidelim
olmaz mı, herkesten uzak bir yere?
Orada kuşlarla bir yeşil dere
kenarında yalnız, âlemden ayrı
ne mesut oluruz.

TAHİR—

Kimseye hayrı
dokunmadan, otlar, ağaçlar gibi

değil mi? Dayanmaz insanın kalbi,
ötede kullar var bizi bekleyen

ZÜHRE—

Unutacak mısın beni?

TAHİR—

Katiyen

seni unutmak mı, ne mümkün?... Ama
düşün ve hamletme bunu hırsıma.
Memleket ızdırap içinde Zühre,
matemle karardı şimdi her çehre.
Köleler elinde kalırsa vatan,
dedelerimizin toprakta yatan
kemikleri sızlar. Bu ızdırapla
çıkacağım, artık bu hisle yola.

ZÜHRE—

Bırakıp gidersen hazırdır kefen.

TAHİR—

Tahir'i beklemek, senin vazifen.

ZÜHRE—

Beni senden yalnız ölüm ayırır,
cehenneme girsen gelirim.

TAHİR—

Hayır,

çığlar arasında yaşayamaz gül.
Buna edemezsin bir gün tahammül.
Bir yanın uçurum, bir tarafın dağ,
gece ormanlardan müthiş bir sadâ
aksedince titrer ağaçlar, kuşlar.
Onunla çıkar sarp, yalçın yokuşlar,
her taşın ardında ecel gizlidir.
Rüzgâr, sana örtü; kayalar, sedir.
Haydutlar içinde sürüklenmeden

hırpalanır, söner bu nazik beden.
Katlanmaz bu hâle insanın aklı.
Söyle, bu sözlerim değil mi haklı?

ZÜHRE—

Uğrunda verirken ben hayatımı,
sevgilim, bu kadar gönlün katı mı?
Şayet olsa bile dört yanımız kan,
gönlümüzdeki aşk bir çelik kalkan
vazifesi görür her yerde bize.
Huzurunda Tahir geldim dize.
Ayrıca bu büyük lütfâ mukabil
askerine hizmet etmek de kâbil.

TAHİR—

Fakat...

ZÜHRE—

Ne söylesen faydasız.

TAHİR—

Tamam,
bir sene dağlarda...

ZÜHRE—

Ölsem ayrılmam.

TAHİR—

Madem göze aldın kahır, ölümü;
o hâlde kırarak ben de gönlümü,
gezerim omzumda seni taşır da
ölünceye kadar ormanda, kırdâ.
Kasrın kulesine bayrak çekince
ordu yola çıkar, hemen bu gece..

Beşinci Meclis

Tabir, Zühre, Hizmetçi

TAHİR—

Kimdir o?

HİZMETÇİ—

Bir kadın. Seninle Bey'im
görüşmek istiyor.

TAHİR—

Getir göreyim.

HİZMETÇİ—

Lâkin...

TAHİR—

Ne var?

HİZMETÇİ—

Gizli konuşacakmış.

TAHİR—

Siması?...

HİZMETÇİ—

Pek kalın bir peçe takmış
tanınmıyor.

TAHİR—

Gelsin... Şu odaya getir.
Sen de Zühreciğim, artık cihangir
olmanın zamanı geldi.

HİZMETÇİ—

Ya kadın?
(Hizmetçi çıkar)

TAHİR—

Getir, bekliyorum.
(Zühre'ye) Elbet anladın.

Altıncı Meclis

Tahir, Mehrû (Muhtefî)

TAHİR—

Kimsin?

MEHRÛ—

Bir zavallı...

TAHİR—

Derdin ne valide?

MEHRÛ—

Hiç...

TAHİR— (Bir müddet sükûttan sonra)

Böyle daima sustuğun hâlde
nasıl sana yardım edeyim?

MEHRÛ—

Sakat

bir kalbe merhamet etmez mi?

TAHİR— (Ciddi)

Fakat

bu sadâ yabancı gelmiyor bana.

(Zahirî)

Önce bir yüzünü göster.

MEHRÛ—

(Bornozunu ve peçesini çıkarır)

Çobana

sığınan bir koyun gibi, ah Tahir,
hudutsuz denize koşan bir nehir
gibi gönlüm ölgün ve bağrım açık
ocağına düştüm.

TAHİR— (Hayret ve hiddetle)

Mehrû, hemen çık!

MEHRÛ—

Merhamet.

TAHİR—

Nasıl da geldin buraya?

MEHRÛ—

Bir daha dönmem artık saraya.

TAHİR—

Git, cehenneme dön. Baykuş!... Sığındığın
ocaklar elemden, gamdan bir yığın
harabe hâline döndükten sonra
bir de ötmeye mi geldin? Bu yara
kapanmayacaktır asırlar geçse.

MEHRÛ—

İşte ben...

TAHİR—

Sanma ki kapıldım yeise.
Yaralı arslana yalnız köpekler
saldırır. Sırtlanlar mezarı bekler!
Fakat belânızı çekecek yetim,
kimsesiz, zavallı, garip milletim.

MEHRÛ—

Lütfedin, dinleyin.

TAHİR—

Durma karşımda,
yoksa yıldırımlar çakar başımda.

MEHRÛ—

İki söz, çok değil.

TAHİR—

Çıkmayacaksan
zorla çıkartırım.

MEHRÛ—

Bir dakika.

TAHİR— (Kapıya giderek)

Hasan!

MEHRÛ—

Hayatınız için.

TAHİR—

Yok. Hasan!

MEHRÛ—

Şeref

ve rütbeniz için.

TAHİR—

Hilende hedef

nedir yine?

MEHRÛ—

Lâkin...

TAHİR—

Hasan gel.

MEHRÛ—

Zühre

ve aşkınız için.

TAHİR—

Sakın boş yere

kandırayım deme kovarım. Hadi

çabuk söyle.

(Kapıdan Hizmetçi'ye)

Babam hazır ol, dedi

Hasan. Hiç kimseyi içeri alma. (Kapıyı kapar.)

Kadın şimdi söyle bakalım... Ama

sakın kandırmaya çalışma. —Sonra

canına kıyarım.

MEHRÛ—

Girerken kasra

zaten göze aldım bu akıbeti.

Sözümün Zühre'yle münasebeti

var. (Yavaşça) Şimdi o burada değil mi?

TAHİR— (Bârid ve sert)

Evet!

MEHRÛ—

Artık sizin için şan, şeref, servet

kalmadı ve Sultan, kızı kaçınca

bütün gayretini verdi kılınca.

TAHİR—

Ne dedin?

MEHRÛ—

Sarayda başlar kesildi.

Bu kadarla kalsa bir şey değildi.

Fakat en nihayet sizi de Tahir,

pençesine aldı o mel'ûn sihir.

Dedi "Küstahı atın zindana,

üç günde foyası çıktı meydana!"

TAHİR—

Nasıl, hangi sihir?

MEHRÛ—

Onu sormayın.

Yıkıldı başıma derdi sarayın.

Cehennem azabı bana az gelir.

Cinnetim yesime basıp yükselir.

Uçurumlara mı gidip atayım.

Şapur'un elinde kör bir baltayım.

Bütün şeytanları elinde tutan

Şahin'in yaptığı tılsımla Sultan,

nefrete başladı ailenizden.

TAHİR—

Kim yaptı bunu?

MEHRÛ—

Ben... Düşünün! Sizden
intikam alayım diye başladım.
Hayır. Görünüşte Şapur'a yardım
etmekti.

TAHİR—

Yardım mı?

MEHRÛ—

Vazife...

TAHİR—

Nasıl?

MEHRÛ—

Dinleyin. Başımda bu dev, muttasıl
sürükledi beni kine, nefrete.
Sözlerim yalandı, hayatım sahte.
Vazife uğruna böyle taş gibi
yaşamak... Öldürmek ve sonra kalbi!...
Artık tahammülüm kalmadı.

TAHİR—

Neden?

Yüzünden düştüğü için mi perden?

MEHRÛ—

Bari merhamet edin. —Bir gece
“Tahir bu şerefli yoldan gelince
onu yılan gibi kollarınla sar.”
diye emretmişti bu dehşetli dev.
Aklım dedi aldat, kalbim dedi sev.
İlk defa gönlümle mel'un vazife
bir yolda birleşti. —İlk defa cîfe
bana tortulaşan nurunu verdi.
Ruhum anlamadan sizi severdi.

TAHİR—

Ne demek bu Mehrû?

MEHRÛ—

İrkımla aşkım

size karşı kinde birleşti.

TAHİR—

Hakkım geçti demek sana.

MEHRÛ—

İntikamımızla tamamlandı iş.

Fakat bu müthiş

akıbet gözümde heykelleşince,

ebediyen veda ettim sevince.

Kalbim bu kederle parçalanırken

anladım ki aşkın esiriyim ben.

Artık ne vazife, ne Şapur, ne kin

beni bağlayamaz. İhtiyar, çirkin

ifrite benzeyen geçmiş hayata.

TAHİR—

Böyle yarı yolda bırakmak hata.

Alacaksan bari tam intikam al.

Dost olabilir mi yılanla kartal.

MEHRÛ—

Yalvarırım size. Merhamet edin.

Her şey düzelecek.

TAHİR—

Nedir ümidin?

MEHRÛ—

Her şeyin yoluna girmesi mümkün.

Kabul etmezseniz, bu müthiş yükün

altında ölürüm.

TAHİR—

Beyhude zahmet.

MEHRÛ—

Etmezseniz bile bana merhamet,
hiç olmazsa Zühre için dinleyin.

TAHİR—

Dokunmaz zararı ona bir şeyin.

MEHRÛ—

Red mi ettiniz?

TAHİR—

Yok. İstersen eğer
bu iş günahını affa da değer.

MEHRÛ—

Tek siz kabul edin aşkımı.

TAHİR—

Nasıl
hâlâ mı şeytan? Fakat ben asıl
bu yüzden bıraktım sarayı, tahtı.
Varsın feleğin de kapansın bahtı.
Uzaklaş gözümden, vatansız köle
açarım yolları ben hançerimle.
Sana ihtiyacım yok.

MEHRÛ—

Öyle değil!
Sultan'ın fermanı önünde eğil!

TAHİR—

Kasrın kulesine bayrak çekilince,
yola çıkacaktır ordum bu gece.

MEHRÛ—

Sultan'ın emriyle dağıldı ordu.

TAHİR—

Asker, ne zamandır sefer diyordu.
Lâkin bu olamaz.

MEHRÛ— (Pencereyi göstererek)
Bakın şuraya.

TAHİR— (Pencereden bakar. Tevahhuşla)
Babam daha demin gitti saraya.
İşi düzeltecek.

MEHRÛ—
Zindanda mı?

TAHİR—
Ne dedin?

MEHRÛ—
Hiç, Sultan düğün akşamı
babanız için de vermişti emri.

TAHİR—
Öyle ise atamam bir adım geri.
Bize mekân olur yalçın tepeler.
Tahir, düşmanını bir gün tepeler.
Dışarıda bekliyor beni atlarım,
koynumda Zühre'yle hemen atlarım.
Dağlar çınlayacak naramla yarın.

MEHRÛ—
Yazık, geç kaldınız. Etrafı kasrın
bir tabur askerle kuşatıldı.

TAHİR— (Mebhût)
Ne?
Girdaba mı attı bizi de fitne?

MEHRÛ—
Hayır, bunu yapan ne Sultan, ne ben.

TAHİR—
O hâlde kim?

MEHRÛ—

Kader... Bir gün tecrüben
bunu gösterince hak vereceksin.
Lâyük mı ki Tahir cezayı çeksin?

TAHİR—

Şimdi ne yapmalı?

MEHRÛ—

Düşünün ki biz
kaderin elinde birer esiriz.
Şayet dönerseniz saraya bugün,
elbette olacak Zühre'yle düğün.
O zaman memleket, saray, aşk sizin.
Kırmayın gönlünü bu ümitsizin
tek reddetmeyin de aşkımı.

TAHİR— (Dehşetle)

Yeter!...

Bu keder, devlerle savaştan beter.
Yıkıl git önümden sıkılmaz karı!
Söyle askerlerin çıksın yukarı.
Git, bütün dünyaya bunu böyle yay.
Bana yok zindandan başka bir saray.

Yedinci Meclis

Tahir, Mehrû, Zühre

ZÜHRE— (Odadan koşarak gelir ve

Tahir'in boynuna sevinçle atılır)
Bana da saraydan başka bir zindan,
zincir sesi gelir her odasından.

TAHİR— (Neşeden mest, mütehayyir)

Zühre!...

ZÜHRE—

Sarhoşuyum ezeli zevkin.
Gönlüm sana artık gönlünden yakın!...

BİTTİ

Siavush ou Utopiste
Siyâvuş veya Hayalperest

Beş Perdelik Klasik Mensûr Trajedi

1929
Hilmi Ziya

Aziz ve Muhterem Üstat Hüseyinzâde Ali Beyefendi'ye
bu eseri derin hürmetlerimle ithâf ederim.

19.07.1931

Hilmi Ziya

SLAVUSH OU UTOPISTE
SİYÂVUŞ VEYA HAYALPEREST
Beş Perdelik Klasik Mensûr Trajedi

1929

Hilmi Ziya

Eserin Mevzuu Hakkında Birkaç Söz

13.07.1931

Kalamış

Bu eseri mütareke seneleri esnasında muhterem üstad Hüseyinzâde Ali Bey'in teşvik ve tavsiyesiyle yazmaya kalkmış, fakat araya birçok hadiseler girdiği için bundan ancak sekiz sene sonra tekrar başlayabilmiştim.

Siyâvuş Firdevsî'nin *Şahnâme*'sinden alınmış, Şark hümanizmasına ait bir mevzudur. Vâkıa İran destanının diğer kısımlarından farklı olarak bütün Şark'ı alakadar etmekte, hattâ dünyevi kıymeti haiz bulunmaktadır. Siyâvuş efsanevi muhayyilenin yarattığı öyle bir timsâldir ki, onun mukabiline bütün devirler ve bütün tarihlerde tesadüf etmek kâbildir. Teâlibî'nin *Târih-i Mülûkü'l-Acem*'inde Siyâvuş'un hayatı, sergüzeşti ve Turan'daki akıbeti hakkında mufassal malumata tesadüf edilir.¹ Bu tarihi izahat ile Firdevsî'nin destanı tasvirleri arasında birçok noktalarda farklar, hattâ zıddiyetlerin mevcudiyeti görülüyor. Edebî bir eserin mukaddimesinde bu tarihi teferruatı tafsil etmenin lüzumsuz olduğuna kâniyim. Bunun için yalnız Siyâvuş hikâyesi hakkındaki başlıca telakki farklarını söyleye-

¹ *Târih-i Teâlibî*: Nûr-ı Osmâniye Kütüphanesi (Numara: ...).

rek geçeceğim. Bir nokta-i nazara göre Siyâvuş bir İran kahramanıdır ve doğrudan doğruya Zaloğlu Rüstem, Behram Çupin ilh. gibi kahramanlar arasında destanı, menkıbeleri ve sergüzeştleriyle zikredilmektedir. Siyâvuş'un akıbeti bu telakkiye göre Türkler tarafından derdest ve katledilmesi suretinde tefsir edilebilir. Diğer bir nokta-i nazara göre Siyâvuş memleketini terk ederek Türklere iltica etmiş bir vatan haini olup nihayet Turan'da geçirdiği sergüzeştçûyâne bir hayatın neticesinde katledilmiştir. Birinci nokta-i nazar tarihi eserler arasında daha fazla şayi' olanıdır. İranlılar bu telakkiye göre Siyâvuş'u bir şehit ve milli bir kahraman gibi kabul etmektedirler. Bununla beraber *Şahnâme*'deki hikâyenin izahı ikinci telakkiye uygun gelmektedir:²

"İran hükümdarı Keykâvûs bir Türk kızı olan zevcesi vefat ettikten sonra Sudâbe isminde yeni bir İranlı ile evlendi. Sudâbe Keykâvûs'un oğlu Siyâvuş'a âşık olduğu için sarayda hissiyatını üvey oğluna ifşaya cesaret etti. Fakat Siyâvuş tarafından şiddetle reddedildiği için teessüründen intikam arzusu beslemeye başlayarak nihayet Keykâvûs'a oğlunun kendine tecavüz ettiğini söylemek suretiyle iftira etti. Keykâvûs bu namus lekesini temizlemek ve mücrimi tayin etmek için Siyâvuş'un mukaddes ateşten geçmesini emretti. Fakat tecrübe menfi netice verdi. Bütün İran halkı masum olan Siyâvuş'u tebcil ederek müfteri Sudâbe'nin cezalandırılmasını hükümdarlarından istediler. Fakat Keykâvûs zevcesine bir şey yapamadığı ve halkın gayzından da çekindiği için bir vesile icat ederek Siyâvuş'u memleketten uzaklaştırmaya çalıştı. Turan hükümdarı Efrâsiyâb'la aralarında çıkan ihtilaftan bi'l-istifade Siyâvuş'u neticesi şüpheli bir harbe sevk ederek mehv etmeyi düşündü. Siyâvuş Efrâsiyâb'la harp esnasında düşman tarafına iltihâk etti. Efrâsiyâb'ın kızı Ferngîs ile evlendi. Fakat bu hadise Tu-

² Fârisî *Şahnâme*'den başka Jules Mohl'un *Le Livre des Rois* başlıklı *Şahnâme* tercümesi tetkik edilmiştir.

ran hükümdarının kardeşi Gerşîvez'in hiddetini tahrik ettiği için nihayet Turan'da Siyâvuş aleyhine çok şiddetli bir cereyan açıldı ve bu hadise İran prensinin katli ile neticelendi."

Firdevsî'nin naklettiği bu hikâyede bütün ihtilafların menbaı Siyâvuş'un Turan'a iltihakı hadisesidir. Filhakika bu hadise birbirine tamamen zıt muhtelif şekillerde tefsire müsaittir. Resulzâde Emin Bey *Asrımızın Siyâvuş'u*³ ismiyle yazdığı siyasi eserde bu tefsirlerden ayrılarak Siyâvuş'u İran'la Turan arasındaki ezeli ve mukadder mücadelenin şehidi olarak göstermişti. Bu eseri Hüseyinzâde Ali Bey üstadımın tavsiyesiyle manzum olarak yazmaya başladığımdan altı ay kadar sonra Emin bey'in henüz intişâr etmemiş olan kitabından haberdar olmuştum. İki eser arasında ne derecede karâbet olduğunu anlamaya çalıştım. Gördüm ki bu yeni Siyâvuş diğerlerinden birçok hususlarda ayrılmaktadır. Asrımızın Siyâvuş'u münhasıran Rus ve İngiliz siyasetlerinin cidâli arasında mahvolan küçük Azerbaycan Cumhuriyeti'nin feci akıbetini temsil etmektedir. Bence Siyâvuş vatanperverlikle insaniyetçiliğin bir insan vicdanındaki cidâlidir.⁴ Zaman olur ki bu iki zıt mefkûrevî hareketi telîf etmek tamamen imkânsız görünür. O zaman bütün felsefi muâkaleler ve ahlâki cehdler beyhudedir. İnsan ruhu bu vaziyette her şeye rağmen derûnî bir trajedinin sahnesi olacaktır. Bu trajedi yalnız İran'la Turan arasında kalıp mukadder tereddüt ve kararsızlığın kurbanı olan Siyâvuş'un trajedisi değildir. Siyâvuş burada tamamen bir timsâl olarak alınmıştır. Her devrin, her büyük tarihi hâilenin Siyâvuşları vardır ve hakikatte ne kadar yarı kahramanlar, büyük hülyaların inkisârları, hedefine ulaşmadan kırılmış insanlar bu ezeli tereddüdün birer Siyâvuş'udur. Halkın vicdanında mahkûm edilmiş nice masum insanlar vardır ki, bu mukadder tezadın arasında kalmış tereddüt ve imkânın hâilesini yaşamış ve mahvolmuşlardır.

³ Resulzâde Emin Bey *Asrımızın Siyâvuş'u*, İstanbul, 1339.

⁴ *İnsanî Vatanperverlik* isminde derdest-i neşr olan bir kitabımda bu meseleye felsefi nokta-i nazardan temas ettim.

Bence Siyâvuş ne basit bir mütevehhim ve nevrastenik bir kararsız, ne de bir “fıkr-i sâbit”e körü körüne saplanarak onun arkasından sürüklenen ilcâ’î (*impulsif*) bir tiptir.⁵ Bir imkânlar âlemi içerisinde idealini sürükleyip çıkarmaya çalıştığı için şehit olan insandır. Siyâvuş reybîliğin tereddütlerinden geçmek suretiyle idealizme ulaşmak ihtiyacının timsâlidir. Bununla beraber ilave etmeliyim ki, Siyâvuş hiçbir tefekkürün mefkûre olarak gösterebileceği bir insan, bir nümûne değil, fakat bütün buhranları, derûnî hâileleriyle inanmak isteyen, kırılan, yarıda kalan, mahvolan insandır. Bu efsanevî hikâyenin içinde gördüğünüz birinci motif. Yunan trajedisindeki *Phèdre* hikâyesinin aynıdır. Evvela Euripides tarafından yazılarak bilahare daha mükemmel şekillerde Latinlerde Seneka ve Fransız edebiyatında Racine tarafından taklit edilmiştir. En sonra *Phèdre* yazmaya teşebbüs eden Fransız şairi Moréas oldu. Bu eserlerden hepsinin tahlil, psikoloji ve teknik itibariyle mühim farkları vardır. *Phèdre* mevzuu orijinalitesini, bekâretini binlerce seneye rağmen hâlâ muhafaza etmektedir. Şark hümanizmasında da bunun tam bir mümâsilinin bulunması, yeni bir edebî teşebbüste bulunmak için pekâlâ bir vesile teşkil edebilir. Fakat vakanın bu kısmı endişelerim ve hedefimden o kadar uzaktı ki, onu tamamen hafız ederek bence bütün merkez-i sıkleti teşkil eden Ceyhun üzerinde İran’la Turan’ın harbinden başlamak ve yalnız orada kalmak müreccah göründü. Siyavüş hikâyesindeki mukaddes ateş fıkrası, bütün ibtidâî kavimlerde müşterek olan “ateş ordalısı”nin efsanevî bir tazahürüdür. Malum olduğu üzere ordali, ibtidâî cemiyetlerde beşeri cürüm telakkisine merbût ve mücrimi tayin etmek için kullanılan sihrî bir mihenktir. Eğer hikâyenin içtimaî mahiyeti tahlil edilecek olursa Siyâvuş’un şehadeti, kanı meselesinin de aynı suretle sihrî bir mânâsı olduğu görülecektir. Mevzuu münha-

⁵ Bu itibarla Siyâvuş’la Hamlet arasında bir müşâbehet aramak mümkündür. Nitekim bazıları Hamlet’i mütehayyil ve psikastenik; Servantes’i fıkr-i sâbit ve isteri tipine misal olarak vermektedir. *Le monde des Rêves*.

sıran bir “sembol” olarak aldığım için bu tarafları tamamen mühmel bırakmanın daha muvafık olduğuna kaniyim. Bu trajedide nazar-ı dikkati celbedecek noktalardan birisi de suret-i mahsûsada yapılmış olan *anachronisme*’dir. Siyâvuş’u bir tim-sâl olarak almak ne Firdevsî’nin ne de Acem müverrihlerinin mütalaalarına merbût kalmamak için bu eski tiyatro tekniğini klasik “tecâhül”ü muvafık gördüm. Birçokları tarihî mevzularla efsanevî mevzuları bir sınıfa ithal ederler. Ben bu fikrin tamamen aleyhindeyim. Tarih bizi müşahhas ve mahdud bir vakanın teferruatına esir ederek insanî ve küllî bir tipe ulaşmak imkânından mahrum bırakır. Bunun için değil midir ki Shakespeare’in birçok hâilelerinde anakronizm adeta kasdî gibi vücuda getirilmiştir.

Şark veya Garp hümanizmasının müşterek malı olan efsanevî mevzular herhangi nokta-i nazardaki bütün dünya edebiyatlarına sermaye olabilir. Onları klasiklere veya romantiklere hasretmek hiç de doğru değildir. *Jeanne d’Arc* hikâyesi kaç muhtelif tefsire zemin teşkil etti? Voltaire’in, Schiller’in, Mark Twain’in, Bernard Shaw’un *Jeanne d’Arc*’larından hangisi diğerine benzer?⁶ İnsanlar bizim için her zaman içine muhtelif sınıf ve zümrelerin hislerini muhteva gibi koyabileceğimiz mücerret “suret”ler, boş kalıplar vazifesini görür. Bir dindar veya bir paganist gibi onların şe’niyyetine inanmak lazım değildir. Hattâ hararetli bir romantik veya nasyonalist gibi onların heyecanını duymak da icap etmez. Wagner’de Parsifal, Lohengrin artık birer Alman milli kahramanı olmaktan çıkmış, Tannhouser bir hâlet-i ruhiyenin hikâyesi olmuştur. Kanaatimce bunları muayyen bir edebî cereyanın modası addedenler hataya düşüyorlar. Wagner’in fikren düşmanı olan Nietzsche Zerdüş’e, Yunan Bakanallerine⁷ başvurduğu zaman aynı edebî *procédé*’yi takip etmiş değil midir? Birisi bana diyordu ki, gençlerin jazz

⁶ Bernard Shaw’un *Saint Jeanne* ismindeki meşhur trajedisinin mukaddimesinde bu mukayese tafsil edilmiştir.

⁷ Nietzsche, *L’origine de la tragédie* ile *Ainsi parlait Zarathoustra*.

banddan başka bir şey dinlemedikleri, an'anenin eski ve ah-şap bir İstanbul evi gibi yıkıldığı bir zamanda efsaneden bahs etmek neye yarar? Onu kim dinleyecek? Bu dakikada Yakup Kadri Bey'in Alplerden yazdığı mektuplar hatırıma geldi. Zevkimizin miyarını eğer Cihan Harbi sonunda halkın sefaletiyle karınlarını şişiren bakkal burjuvazisinin hevesleri ve sinirleri bozulmuş bir neslin zenci galeyanını taklidi teşkil edecekse, edebiyatta masaldan büsbütün vazgeçmek ve halkın behimî taşkınlığını günün modacıları eline bırakmak daha muvafık olacaktır. Fransa'da Paul Claudel ve Bernstein birbirinden ne kadar aykırı endişelerle Garp hümanizmasının insanî mevzularına dönmek lüzumunu hissediyorlar.

İnsaniyetin büsbütün yeni ufuklar kazandığı ve on dokuzuncu asır burjuva salonunun biblo edebiyatına, hasta ve santimantalist ruhuna çoktan fatiha okuduğu malumdur. Kimse artık Hugo'nun canlanmasını, hattâ Baudelaire'in tekrar yeni bir lisandan söze başlamasını bekleyemez. Makine medeniyetinin seri tekâmülü, Cihan Harbi'nin beklendiğinden çok daha büyük olan neticeleri, tekniğin harikulade inkışafı ile manevi hudutların gittikçe daha fazla ortadan kalkarak mahalli renkler yerine rasyonel ve insanî mefhumların kaim olması elbette tereddüde imkân olmayacak kadar âşikâr ve yeni tahavvüllerdir. Bununla beraber kimse iddia edemez ki bugünün medeniyeti bir "hacer-i muallak", bir gökten inme teşekküldür. Her hamle eskinin inkârıyla başladığı halde yine eskiye dayanmakta ve kuvvetini oradan almaktadır. Medeniyet "müterakkî bir vahdet"tir. Gittikçe birbirine daha çok yaklaşan Garp ve Şark'ın eski kapalı medeniyet-i dâ'imeleri bu vahdeti itmâm etmekte, Garb, İslâm veya Aksâ-yı Şark hümanizmleri yerine dünya hümanizmini ikame etmektedir.⁸ Fransa'da yeni başlayan tercüme-cilik faaliyeti, Rusların mukaddes kitaplarından başlayarak

⁸ Bu mesele hakkında *Felsefe ve İctimâiyât Mecmuası* altıncı nüshasında mütenaessir "İnsanî Edebiyatın Maşerî Esasları" adlı makaleme müracaat.

zamanımıza kadar muhtelif medeniyetlere ait eserleri cem' ve tercüme etmeleri bu endişenin birer tezahürüdür. Eski medeniyetler yaşamış ve sahifesini kapatmış olan eserlerinde bugünün "rasyonel" medeniyeti ile ifade edilebilecek bir formül buldukları zamandır ki, ancak insaniyet dairesine iltihâk etmek imkânını kazanıyorlar. Dünyanın "makineleşme"si yalnız başına alındığı takdirde, ancak Lenin'in bir eserinde söylediği gibi⁹ kapitalizmin son merhalesi olan emperyalizmin zaferini gösterebilir. Aynı zamanda bu, dünyanın henüz en büyük kısmının maddeten veya manen "kolonize" bir halde olduğunun açık delilidir. Fakat teknik önünde ezilmek akıbetini kabul eden eski medeniyetler maddeten veya manen kolonize olmaya mahkûm olan eski saltanatlar ancak bu müşterek *martyr*'in destanını yapmak ve makineye yeni mânâlar vermek suretiyle bugünün medeniyetine dâhil olabileceklerdir. Bence Nâzım Hikmet, *martyr*'in cihan hümanizmasına ulaşmış olan bir sadâsıdır. Onun mükemmelliği hırsının samimiyetinde, noksanlığı ise yıkılmış medeniyetlerin enkazıyla beslenen yeni medeniyetin hümanizmasına karşı tecahülündedir. Bu boşluğu ancak "makine"nin *martyr*'iyle destanın *martyr* sembolü arasındaki irtibatı bulmakla; emperyalistlerin kafasından çıkan ve âlet olan "makine"ye yeni "mânâ"lar vermekle; Şark hümanizmini Garp hümanizmine katarak cihan hümanizmasına doğru gitmekle doldurabiliriz.

Hilmi Ziya

⁹ Lenin, *L'Impérialisme, dernière étape du capitalisme*.

Şahıslar

Siyâvuş	İran Prensi
Efrâsiyâb	Turan Hükümdarı
Pîrân ¹⁰	Siyâvuş'un arkadaşı
Gerşîvez	Efrâsiyâb'ın kardeşi
Ferngîs	Efrâsiyâb'ın kızı
Hâssa Zabiti, Kumandan, Zabitler, Asker	

*

* *

Birinci Perdenin Sahnesi

[Ceyhun üzerinde bir çadır: Karargâh. Açık kapıdan karanlıkta harp gemilerinin ateşleri görülür. İçeride meşale yanar. Zırhlı bir kapıcı. Ortada tahta masanın üzerinde harp planları. Ayrı bir چراغ meşalesi çadıra yarı aydınlık verir. Zırhlarla müsellah iki kumandan Siyâvuş'tan emir telakki ederler. Siyâvuş bir taraftan Hâssa Zabiti'ne yazdırırken asabi adımlarla dolaşır ve emirler verir. Dışarıdan fasılalı sesler ve harp gürültüleri gelir.]

Bu dekor M. Maeterlinck'in *Monna Vanna* adlı tiyatrosunun ikinci perdesi ile, Bernstein'in *Judith* isimli tiyatrosunun muhtelif sahnelerine müşabihdir. Onlardan tertip hususunda istifade edilebilir.

¹⁰ Bu isimde de bariz anakronizm vardır. Pîrân efsaneye göre Efrâsiyâb'ın veziridir. Acemce “ihtiyarlar” mânâsına gelir. İhtiyarlar meclisi, müşavere heyeti kavramından galat olarak vezir mânâsına kullanılmıştır. Fakat ben bu ismi vakayla alakası olmamak üzere Efrâsiyâb'ın “mahrem”i (*confident*) olarak kullandım.

BİRİNCİ PERDE

—Birinci Sahne—

SİYÂVUŞ— (Hâssa Zabiti'ne) Yazınız! Bütün geçitler bizdedir. Türkler ağır ağır yukarı tepelere doğru... (Bir yıkılma sesi gelir) Yine mi döndüler? (Bir zabit girer) Tekrar mı hücumla başladılar?

ZABÎT— Evet sultanım! Son kuvvetlerini deniyorlar. Emredin gemilere ateş verelim.

SİYÂVUŞ— Bırakınız! Onlar kendiliğinden dönecekler. Ne yılmaz adamlar! Karargâhın kurulduğu kayalara kaç akının dalgaları çarpıp çarpıp kırılmıştır bir bilseler. Sanki felek İran'ı Turan'dan ayırmak için bir bıçakla bu geçidi yarmış. (Tekrar sayhalar ve gürültüler gelir ve yavaş yavaş alçalır) Onlarsa, bir avuç insanla feleğe meydan okumak istiyorlar. (Bir kumandan daha girer)

ZABÎTLER— Düşman yeniden bu geçide saldırıyor. Emredin gemilere ateş verelim.

SİYÂVUŞ— (Ayağını yere vurarak) Bu kayalar insan eliyle yapılmamıştır. Bırakınız son kuvveti tüketsinler. Bütün geçitleri tuttuk. Hemen ırmağı aşmak için hazırlanın. Fakat sakın gemilere dokunmayın. Şeytan bile bu kayaları delemesin. (Tekrar sesler azalır) İşte bakın yine çekiliyorlar. (Hâssa Zabiti'ne) Yazınız! Yukarı tepelere doğru çekiliyorlar. Halka zarar vermeden, yarın asker karşı kıyıya geçecektir. Çok yakında Türklerin eski hınçtan vazgeçip uzlaşmaya gelmesini beklerim! (Tekrar sesler başlar) Bu sırada yeni bir kumandan telaşla girer)

KUMANDAN— Türkler yeniden asker çıkardı. Bütün güçle-riyle bu geçitte toplanıyorlar.

SİYÂVUŞ— (Öfkeyle) Karşı koyunuz! Püskürtünüz!

KUMANDAN— Karşı koyduk. Ama gerisinde durmadan as-ker çıkartan gemiler var.

ZABİTLER— Emredin gemileri ateşleyelim. Bunlar savaşa yardım eden sahte tüccar gemisidir.

KUMANDAN— Affedin sultanım, biz de öyle yaptık.

SİYÂVUŞ— Ateşlediniz mi?

KUMANDAN— Ateşledik. Ama faydasız. Çünkü Türkler ır-mağı salla geçiyorlar, atla geçiyorlar, yüzerek geçiyor-lar. (Dışarıdan sesler gelir) Ateş arabaları, mancınık-lar ve filler onları korkutmuyor. (Siyâvuş öfkeyle do-laşır) Bu çıplak sırtlı küçük boylu adamlar, demirden bir kale gibi yürüyerek ordularımıza yalın kılıç sal-dırıyorlar. Yerden karınca biter gibi, yüz tanesi ölse ardından yüz tane daha çıkıyor.

SİYÂVUŞ— (İstihza ile) Ve bu çıplak adamları geri çevirmek için siz durmuş düşünüyorsunuz değil mi? (Yumru-ğunu masaya vurarak) Asker diye buna derler. İn-sanlığı hayatıyla satın alan bu çıplak adamları taklit edebiliyor musunuz? (Kumandanların önünde asabi-yetle durur) Bir avuç bozkır adamı; Keykâvûs'un ço-banları; Demavent kayalarını yarıp imkânsızı deni-yorlar değil mi? Haydi buna karşı koyun bakalım!

KUMANDAN— Sultanım! Türkler meydan savaşı vermek için uğraşiyor. Bizim ağır ordumuz meydanda savaşa giremez. Fakat bırakınız! Biz onları yarı yoldan çevi-rip bir daha dönmemek üzere bozkıra gönderelim. (Dışarıdan tekrar gürültüler ve bağrışmalar gelir. Ateşler çaktığı kapıdan fark edilir. Hepsi susarlar)

Bu cehennem gürültüsü bir anda kaybolacak. Yalnız bana bırakın ki...

SİYÂVUŞ— Ne yapacaksınız?

KUMANDAN— Su boyundaki tarlalara ateş vereceğiz. Dört gözle kurtarıcısını bekleyen Türk köylerini yakacağız. Düşman ırmakla ateşin arasında kalınca ya kaçacak ya da bize silahını verecek.

ZABİTLER— Düşman demir bir çembere düşecek.

KUMANDAN— Ateşten bir çembere girecek.

ZABİTLER— Savaşmadan zafer bizim olacak!

SİYÂVUŞ— (Hiddetle önlerinde durur) Buna siz zafer mi diyorsunuz? Fakat bu tuzak; hem en adi bir tuzak! Siz buna zafer mi diyorsunuz? Avesta'nın aziz kavmi İran Kızıl Kum'un göçebelerine karşı zafer kazandı diyorsunuz öyle mi? (Yumruğunu masaya vurur) Bırakınız! Türkler İran'ın ortasına kadar yürüsün. Eğer onlara mertçe karşı koymaya cesaretiniz yoksa, dağlar gibi dalgaların karşısında kaya gibi dikilip durmaktan ürküyorsanız, eğer yalçın kılıçların, çıplak göğüslerin önünde demir gövdelerinizle titriyorsanız, bırakınız! Türkler yurdun sınırlarını aşıp iç ülkelere kadar yağma etsinler.

ZABİTLER— Sultanım! Her şey onların elindedir. Biz yakmasak, yarın onlar yakacaklar.

SİYÂVUŞ— Yaksınlar! Ben yurdun dört başını kaç yıldan beri neden bekledim? Ben sizinle Kafkaslarda karlı dağları tutarken, Demavent sırtlarında asileri kovalarken, Arap baskınına karşı Cenûb yollarında dağların bekçiliğini yaparken, neden Ekbatan bahçelerini terk ettim? Sultanların sarayını silik akçe gibi attım. Niçin? Gururumdan başka kimin bekçisi idim sanırsınız?

(Birdenbire durur) Çılgın bunaklar gibi bir bahçenin güzel çiçeklerini ezmekten ne zevk alıyorsunuz? Bunun adı savaş mıdır? Bunun adı yurt sevgisi, millet gururu mu? Bırakın Türkler yürüsün!

KUMANDAN— Fakat Türkler sel gibi yurdu baştanbaşa kaplayacak!

SİYÂVUŞ— (Tahakkümle) Kaplasınlar! Ne diyorsunuz? Bana güvenmiyor musunuz? Babam beni bu planın içine bilerek attı. Ama asla bu alçakça silahı kullanmayacağım. Bozkırın bütün kumlarını üzerime yığsalar, yalın kılıçla onlara karşı çıkacağım. (Bir iki adam geri çekilip bakar) Açık söyleyin! Aciz misiniz? Meydana çıkmaktan ürküyor musunuz? Hemen sizi göndereyim. Gidip sultan sarayında İran için kasideler yazın, ecdat kinlerini körükleyin! Ben bozkırın her kavmi-ne askerimle tek başıma karşı koyacağım.

KUMANDAN— Sultanım, Sultanım! Kalbimize ateş veren yalnız sensin! On yıl var ki bu ülkenin boğucu havasına yalnız senin hatırın için katlanıyoruz. Bizi nereye gönderiyorsun?

ZABİTLER— Bizi nereye gönderiyorsun?

KUMANDAN— (Dışarıda gürültüler çoğalır) Gidiniz! Bütün kuvvetleri bir geçide toplayınız! Başımızda mademki Siyâvuş var. Bozkırın dalgalarına yalın kılıçla karşı koyacağız. (Zabitler dışarı çıkarlar)

—İkinci Sahne—

SİYÂVUŞ— (Hâssa Zabiti'ne) Baştan yazınız! Türkler geçilmez geçidi geçmeye savaştılar. Gemilerine ateş verildiği zaman at üstünde, kılıçları ağızda Ceyhun'u

yüzerek geçtiler. Yukarı tepelere doğru kaç kere atıldıktan sonra, yeniden İran toprağına girip orada meydan savaşı vermeye kalktılar. Demirden bir kale halindeki ordumuz onlara galip gelemiyor. Yarın ben meydanda yalın kılıçla karşılarına çıkacağım.

(Siyâvuş bu satırları Hâssa Zabiti'ne yazdırırken içeri seyahat kılığıyla Pîrân gelir. Kapıda atı görülür. Yorgun bir halde Siyâvuş'un koltuğına oturur. Siyâvuş onu fark ederek)

SİYÂVUŞ—Ooo... dostum! Bu nasıl seyahat?

PÎRÂN— (Ayağına kalkar, kucaklaşırlar) Cehennemden bir dönüş!

SİYÂVUŞ— (Ateşleri gösterir) Asıl şimdi cehenneme düştün. Bu ateşler içine nasıl geldin?... Fakat üstünde bir karsırğa izi var.

PÎRÂN— (Kapıdaki beygirini göstererek) Şu atla dağların üstünden bir kuş gibi uçtuk. Seni görünce sanki üzerimden yolun bütün ağırlığı gitti. Üç gün dört nala kayalardan kıvılcım çıkardım. Ardıma düşen atlıları şaşırtmak için yolumu bir ormana saptırdım. (Siyâvuş'un omuzuna vurarak) Fakat akıbet seni buldum.

SİYÂVUŞ— (Merakla) Ne var dostum? Bu belâ ülkesinde ne bulmaya geldin? Yoksa babamın yeni bir gazabına mı uğradık?

PÎRÂN— Keykâvûs'tan bize medet kalmadı. (Birden bire hatırına gelmiş gibi sözü değiştirerek) Düşmanı Ceyhun'un öbür kıyısına attığını yazıyordun? (Raporu göstererek) Fakat bunlar ne oluyor?

SİYÂVUŞ— Türkler mi? Yeniden saldırmaya başladılar. Artık kendi toprağımda meydan savaşı vereceğim.

PÎRÂN— Bozkırın bu eski kurtlarına meydan savaşı vermenin ne demek olduğunu bilmiyor musun? Niçin bunları durdurmadın?

SİYÂVUŞ— (Öflemekle dolaştıktan sonra Pîrân'ın önünde durur) Dostum! Dostum! Aramızda keşke uçurumlar açılsa; yanardağlar çıksaydı da ne biz Turan'a ne Turan bize göz dikmeseydik!... Dışarıda ateşler ırmağı cehenneme çevirdi. İçimde daha büyük bir cehennem yanıyor. Bu belâlı ülkeye ayak attığım günden beri insanlar içinde yanıyorum. Beni öldüren ırkların kavgası değil, içimde kopan hislerin kasırgası. Dün tutsakları azat ettim. Bugün Türk köylerinin yakılmasına karşı koydum. Yarın bağlı arslanlar gibi homurdanan asker beni artık dinlemeyecek ve saldıracaktır. Pîrân, ben meydan savaşı vermeye hazırım. Anamın memleketine kılıç çekmeye göndermesinler. Ah!... Keykâvûs, fena öç aldı.

PÎRÂN— Ve bu sefer darbeyi daha derinden vurdu.

SİYÂVUŞ— Neden? (Birden aklına gelerek) Ne var? Babam yine bir şeyler mi yaptı? Yoksa...

PÎRÂN— Başımı zorla kurtardım. Dinle Siyâvuş! Savaşa senin niçin girdiğini bütün millet öğrendi. Sudâbe'nin iftirası halkın sana sevgisine en küçük zarar getirmemişti. Ve sen ateşler arasından atınla bir semender gibi geçtiğin zaman Sudâbe'nin alçaklığına Ekbatan halkı lanet etti. Baban seni başından atmak için bu belâlı işe gönderdiği vakit neden kabul ettin? Niçin memlekette kalmadın?

SİYÂVUŞ— (Acı acı gülerek) Sarayda kalmak mı? Namus lekesini mücevher gibi başında taşıyan kahpelerin ya-

nında bir uşak gibi yaşamaktan mı bana söz ediyorsun sen Pîrân!

PÎRÂN— Kalamazdın! İşte ben de kalamadım Siyâvuş! Seni bir kurban gibi sürükledikleri için millet isyan etti. Keykâvûs bütün dostlarını hapse attırdı. Bense hayatımı zor kurtardım. Tehlikeler içinde buraya geldim.

SİYÂVUŞ— Demek babam bana düşman gözüyle bakıyor.

PÎRÂN— Düşman gözüyle mi? Belki düşman yanında dost kalır. Tutsak kadınları azat ettiğin Ekbatan'da duyulduğu zaman Keykâvûs'un azabından halk evlerinden çıkamadı. Hele Efrâsiyâb'ın kızı Ferngîs'i geri gönderdiğin haberi duyulunca sarayda ateşler püskürüyordu. Beni her yerde arıyorlardı. Savaşın sonunda seni hapse karar verdiğini gizlice öğrendiğim zaman artık sabrım kalmadı.

SİYÂVUŞ— Beni hapsedmeye öyle mi?

PÎRÂN— Sudâbe'nin hırsı yenildi mi sanarsın? Seni hapsedmeye, kim bilir tahtını kurtarmak için belki de...

SİYÂVUŞ— İdam etmeye değil mi? Her gün bin kere ölüp yeniden dirildikten sonra ölüm benden korkup kaçacaktır. İnsanlığı ecdat kinine kurban ettikten sonra, bana hayatın ne lüzumu var? Kaç yıl diyar diyar hürriyet kahramanı diye alkışlandıktan sonra, zulme alet olan bir vücudu ben ne yapayım?

PÎRÂN— Kurtuluş gününü hazırlamak için onu sakla Siyâvuş! Sen kendinin değil, yalnız bizimsin. Yanına yaklaşıp) seninle Ekbatan'a döneceğiz.

SİYÂVUŞ— Ne zaman?

PÎRÂN— Şimdi.

SİYÂVUŞ— Kime?

PÎRÂN— Yurda.

SİYÂVUŞ— Yurdun dört başında beni zincirlere vurmak isteyen insanların sesi yükseliyor. Bizi kim karşılayacak? Her yıl yeni bir zaferden dönen Siyâvuş'a hangi dostun eli uzanacak? Anamın bize veda ettiği, Sudâbe'nin yılan gibi zehrini saçtığı, babamın bana düşman gözüyle baktığı günden beri Ekbatan'ın kapıları kapanmıştır.

PÎRÂN— O kapıları zorla açmaya gideceğiz. Sana zincir vuran elleri kırmaya gideceğiz.

SİYÂVUŞ— Ey büyük Yezdân'ım! Önümde cehennem, arımda cehennemler var. İftiranın ateşinden beni melekler gibi çıkardın. Bu belâların içinden kurtulmak için sana sığındım yine ey Hürmüz! On yıldır kitlelerin başında bayrak taşıyan bendim. Vatan için ben tehlikeyi göze alan herkesin, her şeyin üstünde İran'ın renklerini yükseltmek için gazadan gazaya giden bendim. İnsanlığın vatan aşkıyla başlayıp orada bittiğini alkışlar içinde ilan eden yalnız bendim.

PÎRÂN— Zaferini kıskananlar varsın seni hor görsünler. Ordu bizimle beraber, İran bizimle beraberdir.

SİYÂVUŞ— Asker yağma istiyor, millet zulüm ve şiddet istiyor. Bu hırs dalgaları arasında boğulmaya razı değilim. Kitlelerin kör kuvvetine artık alet olamam.

PÎRÂN— (Hayretle) Dün uğrunda hayatını tehlikeye koyduğün davalara kör kuvvet mi diyorsun?

SİYÂVUŞ— (Dermansız koltuğa çöker) Gafletler içindeydim! Gururumun sarhoşluğu gözlerimi bürümüştü. Kılıç benim her şeyimdi. Bütün istediklerim onunla meydana çıkar, bütün emellerim zincire bağlı esirler gibi ayağıma düşerdi. Paslanmış bir emel için milletleri

boğuşturmak dava mıdır? Kellelerden bir ehramın üzerine zafer kurmak dava mıdır? İnsanları sevememek, gözlerini kin bağıyla kapatarak bir karanlığın hayaline saplı kalmak dava mıdır?

PÎRÂN— Fakat ne istiyorsun?

SİYÂVUŞ— Aşk istiyorum, Nihayetsiz sevmek kudretini istiyorum. Bu dağların ötesinde, şu boğuşan kitlelerin arkasında insanlar, yine insanlar olduğunu biliyor musunuz? Bizim gibi bin bir derdi omuzunda taşıyarak her birinin içerisinde birer umman gizli olan insanları sevmek istiyorum. Ben kılıcı mânâsız bir hayale esir edip boş gururlar ve canavarca kinlere kurban olmaya artık razı olamam. Zafer değil, fakat yalnız aşk istiyorum.

PÎRÂN— Zafer olmadıktan sonra aşkı ne yapacaksın?

SİYÂVUŞ— Zafer beni hodgamlığa esir etti. İnsanlığımı kurtarmak için yalnız aşk istiyorum. Zafer istedim, bu yol beni kine, gurura götürdü. Artık yalnız aşk istiyorum. Çünkü bu yol beni insanlığın hakiki zaferine götürecektir.

—Üçüncü Sahne—

[Bu muhavere şiddetlendiği sırada yavaş yavaş dışarıda harbin gürültüleri kesilir. Siyâvuş bir an muhitin bu ani sükûtundan dolayı sözünü keser. Bir dakika sonra kapıda meşaleciler görülür. Bir zabıt Siyâvuş'a ilerler.]

ZABÎT— Sultanım! Türklerin elçisi seni görmek istiyor.

SİYÂVUŞ— (Yerinde dönerek) Türklerin elçisi mi? Girsin! (Elçi Türk kıyafetiyle gelir. Arkasından İran kumandanları) Söyleyiniz!

ELÇİ— Sultanım, size hakanın selamlarını, hediyelerini ve mektubunu getirdim. (Elindeki tomarı ve kutuyu verir.

PÎRÂN— (Mektubu yüksek sesle okur) Haşmetlû İran Sultanı Siyâvuş! Aziz ve büyük insan! Irklarımız arasında asırlardır süren geleneği kırarak, savaşa girmeyen erkek, kadın tutsakları köylerine yolladınız diye bütün Türk beyleri size karşı derin saygı duyuyorlar. Ben Osta Asya Boylarının Başbuğu, Hanlar Hanı, Turan Hükümdarı Efrâsiyâb size söz veriyorum ki, tarlamıza, köyümüze ateş vermek teklifini reddettiğiniz için bundan sonra hiçbir Türk boyu İran ülkesini yağma etmeyecektir. Ve bir Kısra kızına ait eski bir davanın kinini unutarak kızım Ferngîs'i serbest bırakmanız bende ve kendisinde büyük bir minnet duygusu uyandırdı. Bu duygunun armağanı olarak kılıcı bir zafer armağanı gibi kabul etmenizi beklemem. Türk beyleri bundan sonra Ceyhunun öbür kıyısında bir düşman ülkesi görmeyecek, başında Siyâvuş gibi büyük bir insanı taşıyan İran'a kardeş gözüyle bakacaktır. Aziz Prens! Eğer senden beklediğim barışı kabul edeceksen askerime hemen geri dönmesi için emir vereceğim.

SİYÂVUŞ— (Mektubu ve kutuyu alır) Büyük Efrâsiyâb'a saygılarımı söyleyiniz! Teklifi bence çok yüksek ve değerlidir. Hemen meclis kurup ona cevap vereceğim. (Oturur. Elçi çıkar).

—Dördüncü Sahne—

PÎRÂN— Bu ne şahane tesadüf!

SİYÂVUŞ— Bu ne ulvi, ne büyük hareket! Artık ben o in-tikam telkin eden kitapları yakmak istiyorum. Zer-düşt'ün va'zettiği inanca isyan etmek istiyorum. Eh-rimen'le cenge giren Hürmüz'e, karanlıkla pençele-şen ateşe değil, birlik olan, sevgi olan Hürmüz'e dua etmek istiyorum.

PÎRÂN— Yarabbi, bu ne bulunmaz fırsat! İnsanlık istiyor-duk: dost elleri uzandı. Sevgi istiyorduk: bir mille-tin sevgisini verdiler. En uzak hülyaların bir anda yere inip gökte aradıkların mucize gibi karşına çıktı. Türklerle uzlaş Siyâvuş! Halkın başına geçmek için memleketine dön!

SİYÂVUŞ— (Bir müddet sükût... Sonra ağır ağır) Saadet ayağımıza geldiği zaman, biz ona en az layık oluruz. Biz insanlığa âşıkız, fakat ona layık mıyız? Biz sevgi için kendimizi kurban etmek istiyorduk, uçurumun kenarına geldiğimiz zaman bu kudreti kendimizde duyuyor muyuz? İnsanlığa doğru gitmek istiyorum, ama ordumdaki seslere karşı sağır olamam. Hürriye-te kavuşmak istiyorum, içimde yaşayan paslı zincir-leri bir günde söküp atamam.

PÎRÂN— Niçin hâlâ düşünüyorsun? Baban Sudâbe'nin ifti-ra zehirine kurban olmuş, seni bir eşkıya gibi takibe uğraşırken hâlâ bu paslı zincirlere esir oluyorsun öyle mi?

SİYÂVUŞ— (Oturur ve perişan bir halde) Önümde insanlık, ardımda vatan var. Önümde aydınlık, ardımda batan bir güneş var. Fakat beni İnsanlığın kucağına atma-yınız. Beni aydınlığa sevk etmeyiniz! Ben bu yarım

kudretimle daima ona koşmak, ona koşmak istiyorum. O nihayetsiz âlemi bir anda sakın bana vermeyin! Çünkü bir umman dalgası içinde kalmış gibi boğulurum. Kollarımda onu taşıyacak kudret yok! Gözlerimde onun nûruna katlanacak takat yok! Ben omuzlarımdaki bu paslı zincirleri bir günde söküp atamam, söküp atamam!...

—Perde—

İKİNCİ PERDE

—Birinci Sahne—

HÂSSA ZABÎTİ— Astahar'dan yeni bir haber yok. Emirleriniz menzil atlılarına verildi. Gece Ceyhun üzerinde Türklerin ateş yakarak barış şenliği yaptığı askerler arasında söyleniyor.

PÎRÂN— Siyâvuş'un çadırından mı geliyorsun? Uyandı mı? Kalktı mı?

HÂSSA ZABÎTİ— Oradan geliyorum. Zaten bütün gece uyumadı. Kaç defa meşaleyi söndürmek için çadırına girdiğim zaman öfkeli adımlarla boydan boya dolaştığını gördüm.

PÎRÂN— Sana hiçbir şey söylemedi mi?

HÂSSA ZABÎTİ— Hayır. Yalnız yanına girdiğim için hırslanmıştı.

PÎRÂN— Bir şey mi okuyordu?

HÂSSA ZABÎTİ— Hiçbir şey okumuyordu.

PÎRÂN— Çehresinde keder mi vardı?

HÂSSA ZABÎTİ— Gözlerinde derin yeis yoktu. Fakat gülüyor da denemezdi. Galiba dalgın ve düşünceliydi. Gece dağlarda yanan ateşler gibi, gözleri bazen ümit ve cesaret kıvılcımıyla parlıyor, bazen soluk bir kömür parçası gibi kararıyordu.

PÎRÂN— Ona bu kadar nasıl dikkat edebildin?

HÂSSA ZABÎTİ— Siyâvuş bizim kılıcımızdır. Bir hareketi cesaret ve bir cümlesi kuvvet verir. Yoksa cenûb güneşinin başında bir kara bulut mu dolaşıyor Pîrân?

(Pîrân cevap vermeden Siyâvuş ağır ağır girer ve zabıt çekilir)

—İkinci Sahne—

PÎRÂN— Oo... Prens! Gün doğmadan işlerinin başındasın.

SİYÂVUŞ— Fecrin güneşten, ümidin cehennemden evvel geldiği gibi sen de her zaman benden evvel gelirsin değil mi? Güneşin bu saatte ateş kızılında ne arıyorsun?

PÎRÂN— Seni bekliyordum. Geceleri yine karanlıkla hasbihal ederek mi geçirdin? Yine yıldızların muammasında kaybolarak bize bir teselli getirmeden mi döndün? Sükûnla geçen bir gecenin sabahında bize çok şeyler vereceksin Siyâvuş!

SİYÂVUŞ— Ruh dinlenmenin emelinde olmadıktan sonra vücut dinlenmiş ne çıkar? O zaman tıpkı aksak atlara binmiş mahir süvariler gibi buhran içinde kalırız. Ağacın sağlamı, atın uysal ve çabuğu, kılıcın parlağı ve keskini makbuldür. Ruhunsa yorulmak bilmeden çırpınanı, düşüneni makbuldür.

PÎRÂN— Siyâvuş! Kaç günden beri bütün orduyla beraber cevabını bekliyorum. Her gün eskilerinden daha bulanık bir renk içinde karanlığa dalıyor. Bütün gözler senden gelecek bir işareti bekleyerek bu karanlık içinden bir şey çıkarmak istiyorlar. Evet veya hayır! Bir emrini istiyoruz. Artık karar vermenin zamanı gelmedi mi?

SİYÂVUŞ— Karar mı? Buna nerede rastladık? Bana göster de onu gidip bulayım. Bir hayalet içinde aldanarak yaşıyoruz. Seçtik diyoruz: Heyhât! O, bizi mecbur etti. Dalgaların önünde bir tahta parçası gibi sürüklenir-

ken karar vermek ne demek? Karşında iki korkunç yol birer ejder gibi ağızlarını açmış dururken seçtim ve beğendim! demek neye yarar?

PÎRÂN— Tereddüdün bizi mahvedecek Siyâvuş! Buhran içindesin.

SİYÂVUŞ— Hiç hayat kendisini mahveder mi? Karşımıza çıkan soruların en küçüğünde bile mutlaka iki yol var. Buhran içindeyim, çünkü taş değilim. Karar taş gibidir ve taş ölüm gibidir.

PÎRÂN— Fakat senden insanlık için, büyük hayallerin için taş olmanı istiyoruz.

SİYÂVUŞ— Hakkın var! Çünkü ağızımdan çıkacak kelime ya insanlara dostluk ve saadet getirecek yahut onları boğazlaşmalar içine bırakacak. Yarabbi! Bu ne tehlikeli, ne büyük geçit!...

PÎRÂN— Siyâvuş! Beni korkutuyorsun! Bütün ümidimizi sana bağladık. Babanın zulmüne senin için katlandık. Sadrapların kahrını bir gün bizi sevinç ve hayat kıyısına ulaştıracaksın diye çektik. Bu mahşer gününde bizi yalnız ve koruyucusuz mu bırakacaksın?

SİYÂVUŞ— Hakkın var Pîrân! Dedelerimin dostlarını kendime düşman ettim. Müdebirlerin gazabına hayatımı siper ettim. Sadrapların kudretini hiçe saydım. Ben de sultanlar gibi ihtişam içinde yaşayamaz mı idim? Benim de atlarım, gümüş tekerlekli savaş arabalarım, kaşmirî şallarım olamaz mı idi? Bütün bunları reddettiğim için babamın sevgisini kaybettim.

PÎRÂN— Ne zarar var, onun yerine halkın sevgisini kazandın.

SİYÂVUŞ— Halkın sevgisi! Ne sonsuz hazine! Onu kazanmak ne kadar güç ve ne tehlikeli. Halkın sevgisi bir ateştir

ki, kullanmasını bilene ışık verir, sıcaklık verir. Bilmeyeni harap eder. Halkın sevgisi şahlanmış bir attır ki, ürkmeyenlere kanat, korkarak yaklaşanlara ejder olur.

PÎRÂN— Sen halka nur veren ateşsin Siyâvuş! Onların sevgisi sana can katar. Fakat senin yeisin onu karanlıklarda bırakmaya yeter.

SİYÂVUŞ— (Mütehayyil dolaşarak) Karar vermek iki zıt yoldan birine sapmak, beyazı veya siyahı kabul etmek. Doğruya veya yanlışa gitmek. Fakat hangisi doğru? Yarabbi, bunu kim bilir? Yarabbi, niçin imkânlarımızı çok ve ruhumuzu geniş yarattın. Bütün eşya gibi bir yol, bir imkân olmalı idi. Birisi, insanların saadeti için silahını bırak! diyor. Öteki, halkın gururu için dövüş ve öldür! diyor. Yarabbi, bu iki yol arasında ne yapmalı?

PÎRÂN— Ne mi yapmalı? Yürümeli, geleceğin, ümidin olduğu tarafa doğru koşmalı.

SİYÂVUŞ— Koşmalı? Fakat Pîrân! Milletime verdiğim sözler, üzerime aldığım ödevler var. Bir alçak gibi silahını terk edip kaçmak, düşmanla birleşmek mi? Mümkün değil! Büyük emellerimin yolunda gideceğim: Eğer bu yurduma ihanetse şerefsiz bir insanın davasına hangi sersem değer verir? Hürriyeti ve ebedi barışı terk etmek! Bunu yapamam. Hayatımın bir tek hül-yası olan insanlık sevgisini paslı zincirler için çiğneyemem. Yarabbi! Bu ateşler arasından nasıl çıkmalı?

PÎRÂN— İçinden gelen sesi dinle Siyâvuş! Bir selin dalgalarına kapılan tahta parçası gibi sen de içinden gelen dalgalara kendini bırak!

SİYÂVUŞ— İnsanlığım ve yurdum birbirine yüz çevirmiş. Ya-rabbi! Hangisine gitmeli?

PÎRÂN— Hepimizin yüzünü karanlıklardan çıkardığın için halk seni alkışlayacak ve bir ilâh gibi takdis edecek.

SİYÂVUŞ— Gerçekten millet beni ilâh gibi sevdi. En çok ümitsiz olduğu günde yalnız benden medet bekledi. Fakat zavallılar! Ben bu sevgiye layık mıyım? Hadise-lerin üstünden başım yukarıda yarı ilahlar, kahra-manlar gibi kudretle geçtiğimi, dalgaların önünde bir rodos heykeli gibi câmit ve mütehakkim durduğumu zannedenler gelip de şimdi içimde feryat eden âcizi dinlesinler.

PÎRÂN— Asırlar seni övecek, Hürmüz'ün huzuruna milletle-rin şükranını taşıyarak çıkacaksın.

SİYÂVUŞ— Fikirlerimin kuvvetini dudaklarında görüyorum. İstemek veya yapmak! Ne kadar yabancı iki âlem!

PÎRÂN— Bizi paslı zincirlerin köleliğinden kurtaracaksın. Bize ebedi saadet kapılarını açacaksın.

SİYÂVUŞ— Ey Hürmüz! Bu kuvveti bana nasip et.

PÎRÂN— Bu kuvvet kalbimizde tutuşturduğun alevde, du-daklarından çıkacak ilâhi kelimelerdedir.

SİYÂVUŞ— İnsanlığım... Yurdum... İki ateş arasında bir ummana düşüyorum.

—Üçüncü Sahne—

[Güneş tamamen çıkmıştır. Aydınlıkla beraber sesler artar. Ev-velki sahenin nihayetinde içeri kumandanlar gelir. Kumandanlarda büyük bir teslimiyet, keder ve itaat hali vardır.]

SİYÂVUŞ— (Bir müddet intizardan sonra) Ordudan, düş-mandan, uyuyan fırtınadan ne haberler getirdiniz?

(Sükût) Yine kılıçlarınız mı susadı? Arslanlarım, önünüze atılacak yeni şikârlar mı bekliyorsunuz? (Sükût. Yanlarına yaklaşır) Gözlerimin içine bakınız! Neden başınızı korku ve hicap içinde eğiyorsunuz? Yoksa Türkler bizi yerlerin dibine geçiren bir zafer mi kazandı? Yoksa başımızda bir felaketin fırtınası mı dolaşıyor? (Bir müddet dolaşıp birdenbire) Fakat söyleyiniz! Bana ne söylemek için geldiniz?

KUMANDAN— Prens! Bu uğursuz yükü omuzlarına kim alacak? İçimizdeki azabı kim meydana çıkarmaya cesaret edecek? Evet, sana çok şeyler söylemek için geldik. Fakat işte görüyorsun, hiçbir şey söylemeye gücümüz yok.

ZABİTLER— Hiçbir şey söylemeye...

SİYÂVUŞ— (Gülerek yanlarına yaklaşır, omuzlarına vurarak) Dostlarım! Silah arkadaşlarım! Kaç yıldır sizinle dağ başlarında ateş yaktık. Karlı tepelerde, uçurumların kenarından at koşturduk. En kederli günümde başımı kimlerin omuzunda dinlendirdim? En büyük tehlikeler önünde bana göğsünü siper yapan sizden başka kim oldu? Neden içinizdeki derdi benden saklıyorsunuz? (Tekrar şiddetle) Ne olursa olsun çekinmeden bana söyleyin!

KUMANDAN— Prens! Sana bir şey söylemeye mecburuz, fakat dudaklarımız buna isyan ediyor. Sana bir şey getirmeye mecburuz, fakat ellerimiz onu vermekten kaçıyor. Keşke bu uğursuz yükü omuzlarımıza alacak yerde şu kapının dışında yıkılıp yere geçseydik.

ZABİTLER— Keşke düşüp ölseydik.

SİYÂVUŞ— Fakat söyleyiniz! İçimde âlemler birbirine geçtiği sırada, göğün göçtüğünü ve yerden ateşler çıktığını

söyleyiniz! Bana kalbimdeki hâileden daha dehşetli hangi haberi getirebilirsiniz?

KUMANDAN— Prens! Talihin yüklediği uğursuz vazife yüzünden beni affetmenizi rica ederim ve size Keykâvûs'un mektubunu vermeye cüret ettiğim için huzurunuzda eğiliyorum.

SİYÂVUŞ— (Mektubu süratle okuduktan sonra kahkahalarla gülererek) Keykâvûs, oğlunu azlederek seni ordunun başına geçirmiş; İran'ın üstünde bir tehlike bulutu olan Siyâvuş'u zincire vurup Ekbatan'a göndermen için sana emir vermiş değil mi? (Yanına yaklaşır ve bütün Zabıtlere teveccühen ellerini uzatarak) Sultanın emrine baş eğiyorum. İşte ellerim, hemen beni babamın huzuruna götürünüz. (Kumandan ve zabıtlar hürmetle eğilir ve geri çekilirler)

KUMANDAN— Son nefese kadar senin emrindeyiz Siyâvuş!

ZABİTLER— Başkasından emir dinlemeyiz Siyâvuş!

SİYÂVUŞ— Dostlarım! Millet böyle istiyor. Mabetlerin ve kanunun bekçisi olan babam böyle emrediyor. Ona baş eğmeye mecburuz.

KUMANDAN— Biz İran'ın şerefini yalnız seninle kazandık. Seni bırakmak, hakkı terk etmektir. Senden ayrılmak mabetlerin kapısını Ehrimen'in şeytanlarına açmaktır.

ZABİTLER— Seni terk etmek vatani bırakmaktır, kanunları çiğneyip geçmektir.

SİYÂVUŞ— Dostlarım! Düşünün ki beni terk etmezseniz Kisrâ'ya isyan edeceksiniz. Ordu içinde bütün kıymetinizi kaybedeceksiniz.

KUMANDAN— Asker ilelebet seninle beraberdir.

ZABİTLER— Ölüme kadar seninle beraberiz.

PÎRÂN— Dünyanın her tarafında, cehennemde bile seninle beraberiz.

SİYÂVUŞ— (Muztar) Babama kılıç çekmeden, kanunlara boyun eğmek isterken isyan ediyorum... Sizinle kalıyorum.

KUMANDAN— Öyleyse gidip orduya şenlik verelim. Kılıçlarımız emrini bekliyor Prens! (Hepsi birden kılıçlarını çıkarıp uzatırlar. Yine hepsi birden hürmetle eğilip Siyâvuş'u selamlar ve çıkarlar. Siyâvuş ve Pîrân yalnız kalır)

—Dördüncü Sahne—

PÎRÂN— Bak Siyâvuş! Bu ok Ekbatan'dan gelen darbelerin en büyüğü, fakat sonuncusudur. Mihenk taşına vurulan mücevher gibi, kalp akçeyi sağlamından ayıracak zaman gelmiştir. Sen babana kılıç çekmedin. Milletine güneşin yolunu gösterirken sana arkandan hançer vurmak istediler. Fakat artık bu tatsız oyunun ardı kesilecek, çünkü yanında yalnız dostların, seni ölünceye kadar korumaya söz veren dostların var. Bize güven Siyâvuş!

SİYÂVUŞ— (Hararetle Pîrân'ın elini sıkarak) Size güveniyorum dostum! Bundan sonra zaten başka güvenecek kimim var?

PÎRÂN— Artık Efrâsiyâb'ın teklifini kabul edip Türklerle uzlaşmaya engel kalmadı. Büyük davaların için ufuklar açıldı. Artık senin günün, senin ikbâlin, senin saltanatın gelmiştir.

—Beşinci Sahne—

[Dışarıda boru sesleri, gürültüler işitilir. Otağın kapısında Hâssa Zabiti ve arkasından Zabitler girerler.]

HÂSSA ZABİTİ— Prens! Türklerin elçisi senden haberler almaya geliyor.

KUMANDAN— (Zabitlerle beraber girerek) Ordu, Efrâsi-yâb'ın elçisini şenlikler içinde karşıladı. Türkler Ceyhun'un öbür kıyısına büsbütün çekilmiş, dostluk narasını çölün dört başına yükseltmeye başlamıştır.

PÎRÂN— Elçi yeniden neler getirebilir?

KUMANDAN— Vatanından ihanet gördün Siyâvuş, dostluk ve insanlık kararını, bir milletin açık kalbini, çöllerin temiz ve yüksek havasını... fakat elçi bunlardan başka, büsbütün yeni bir şey daha getiriyor Siyâvuş!

SİYÂVUŞ— Nedir bu yeni şey?

KUMANDAN— (Hürmetle eğilip) İnsanlık ve dostluk nişanesi olan bu büyük sulhün nişanesi olarak Efrâsiyâb'ın kızı Ferngîs'in kalbini getiriyor, asâlet-meab! (Dışarıda sesler. Zabitler içeri girer)

BİR ZABİT— Asâlet-meab Prens! Türklerin elçisi, Efrâsiyâb'ın habercisi hürmetler ve hediyelerini arz için sizden izin bekliyor!

—Perde—

ÜÇÜNCÜ PERDE

[Turan'da bir saray odası. Vaka nihayete kadar burada cereyan eder]

—Birinci Sahne—

FERNGÎS— Oo... Baba. (Siyâvuş'la beraber) Safalar getir-diler.

EFRÂSİYÂB— İnzivanın bir nimet gibi arandığı günlerdesi-niz. Her ânı birer cevher olan sohbetinizi pek kısa bir zaman için kesmeye geldim.

SİYÂVUŞ— Biz yolun kahrını cefa bilmeyenlerdeniz. Ey bü-yük Efrâsiyâb! Havadisın nedir?

EFRÂSİYÂB— İran bize harp açtı Siyâvuş.

SİYÂVUŞ— (Hayret ve dehşetle) Harp mi?

EFRÂSİYÂB— Babanın karşısına yalnız Turan değil, bütün âlem düşman gibi çıkıyor: Çünkü sen bizimle bera-berisin ve İran'ın kalbi senin ellerindedir. Ve serdar-lığa Behram, Rüstem'in dostu, cenûbun kahramanı Behram Çupin getirilmiş.

SİYÂVUŞ— Yarabbi!

EFRÂSİYÂB— Baban sana düşman gözüyle bakıp bütün ül-kelerinde hain diye teşhir ediyor. Fakat onlar kudre-tinden ürkecek, sana karşı koymaya cüret edemeyecekler.

SİYÂVUŞ— Yarabbi! Bunu hatırdan bile geçirmek mümkün müydü? Ey büyük Efrâsiyâb! Mukadderâtın üzerin-den ihtişamla geçen hakîm nazarların insan kalbinin bu zaafını göremiyor mu? Ben hülyaları için tehlike-

ler yaratan insandım. Fakat bana asi ve vatansız diyen babama karşı kılıç çekmek mümkün değil.

FERNGÎS— Fakat baba bu mümkün değil.

EFRÂSİYÂB— Behram orduların başına geçmiş, baban mabutların gazabını teskin edip insanlığı yeniden bir kan denizinde boğmak için bütün kuvvetlerini üstümüze göndermişken sen bizlere yabancı kalacak mısın?

SİYÂVUŞ— (Muhtar ve mükedder bir halde dolaşır. Önlerinde durarak) Ferngîs, Efrâsiyâb! Aziz dostlarım, fakat benim azabımı görünüz. Bir an için içimdeki hâileye karışınız! Bana ne teklif ediyorsunuz? Vatanına sadet vermek için saadetini mahveden bir insandan, vatan için vatanından tard edilen, halk için cidâl ederken halkın elinde hain diye taşlanan insandan daha ne istiyorsunuz?

EFRÂSİYÂB— Dostluk namına yardım istiyoruz.

SİYÂVUŞ— Asla senin imdadına gelmeyeceğim. Asla vatanıma karşı kılıç çekmeyeceğim. Vatan aşkı için vatansız diye hudutların dışında serseriler gibi dolaşmaya katlanırım. Fakat beni yetiştiren insanlara karşı koymaya asla razı olmayacağım.

EFRÂSİYÂB— Demek bizi terk ediyorsun?

SİYÂVUŞ— Bir dost gibi karşılayan ellerin eğer bana ihanetin çizmesini verecekse, affet Efrâsiyâb, o zaman seni elbette terk edeceğim.

EFRÂSİYÂB— Hayır! Seni müşkilat içinde bırakmayacağım. Orduları Gerşîvez'in emrine vereceğim. Allahaismarladık Siyâvuş!

—İkinci Sahne—

FERNGÎS— Babam senden çok şeyler bekliyordu Siyâvuş.

SİYÂVUŞ— Benden ne bekleyebilir? Dostluk mu? Ceyhun'un suları gibi onu ibzâl etmeye her zaman hazırım. Fakat o benden isyan istedi, buna tahammül edemem. Bana inan Ferngîs!

FERNGÎS— Ekbatan sarayında Sudabe'nin rezaletleri âleme yayıldığı zaman bütün kalbimle sana yalnız ben inanmıştım. Yıllardan beri insanlık aşkını dünyaya yaymak için gaza yapan Siyâvuş, kılıcını sıyırarak Ceyhun'u kana bulamaya kalktı dedikleri zaman, sana yalnız ben inanmıştım.

SİYÂVUŞ— Ne kadar iyisin Ferngîs! Kalbin temiz bir dağ suyu kadar saf olduğu için neden yalan söyleneceğini anlayamazsın. Yalan insanların gıdasıdır.

FERNGÎS— Mademki insanları biliyorsun, niçin onların zıddına gidiyor, olmayacak şeyler istiyorsun?

SİYÂVUŞ— İnsanları tanımak, onların sefaletine râm olmak, cehennemlerine bir daha çıkmamak üzere dalmak mı lazım? Ben ölümü buna tercih ederim, Ferngîs! Uzakta, dumanlar arasında bir âlem var: İşte bak, hepimiz ona doğru gidiyoruz. Ona ulaşmak için susuz, insafsız bir çölden geçeceğiz. Ellerimiz çatlayacak, boğazımız kuruyacaktır. Bu işkence, yola çıkanlardan birçoğunun muhakemesini bozacaktır. Birçokları yeise düşecek, inkâra sapacaklar. Azabın hezeyanıyla kardeşlerini yoldan çevirmeye çalışacaklar. Fakat onları dinlemeyeceksin. Onlara inanmayacaksın!

FERNGÎS— Kimseye inanmam Siyâvuş! Hiç kimse benim nihayetsiz itimadımı sarsamaz. Fakat bütün İran sana

düşman oldu. Şimdi onlar yüzünden yeni dostlarını kaybetme. Bu dostlar mefkûrenin yolunda arkandan geleceklerdir.

SİYÂVUŞ— Arkamda dostlar ve düşmanlar bıraktım. İleride dostlar ve düşmanlar var! Kinden, gururdan kurtulmak istedim, beni haset ve riya karşıladı. İnsanları barıştırmak istedim, vatanımı feda ettim. Bir sefil, bir hain gibi vatanımdan kovuldum. Ah ben vatan-sızım, vatansızım.

FERNGÎS— Beni korkutuyorsun Siyâvuş! Boş yere kendini itham ediyorsun. Büyük emellerin var. Sen korkaklar ve müfteriler için yaşamıyorsun.

SİYÂVUŞ— Büyük emeller mi? Ah, onlara kim inanır?

FERNGÎS— Hiç kimse inanmasa ben inanırım Siyâvuş! Zayıf ellerimle başını ben sararım. Bütün insanlar seni terk etse, Ceyhun'un iki boyunda birbirini ezmek için fırsat bekleyen iki ordu yok mu? Şu senin barıştırmak ve kurtarmak istediğin iki zavallı millet yok mu? Onlar seni kuru topraklar üzerinde yaralı ve kimsesiz bırakıp kaçsa, bu zayıf kollarımla ben korurum Siyâvuş!

SİYÂVUŞ— Bana cesaret veriyorsun! Munis bakışlarında yaralı ruhumun dinlendiğini hissediyorum. Sen bir ilâhe kadar iyisin Ferngîs. Fakat ben her gün ruhumun daha çok alçaldığını duyuyorum. Baban bana millete karşı kılıç çekmeyi teklif etti ve ben bunu dinledim, isyan etmedim. Onu burada, bu şereften, insanlıktan bahsettiğim yerde dinledim. Yarabbi! Bu kadar alçaldım mı?

FERNGÎS— Sen kılıcın hararetisin Siyâvuş. Gözlerimde fer, dizlerimde takatsin. Azabın bana, ruhumdaki sükûn-

dan tatlıdır. Buhranların ve endişelerinle fırtınalı bir denize benziyorsun. Çocukluğumda kaç kereler kenarında hülyalara daldığım karanlık ve bulutlu Kuzgun Denizi'ne! Atlarımızı şahlandıran, koyun sürülerimizi köpüklü dalgalar gibi birbirine katan Kızıl Kum'un kasırgalarına benziyorsun!

SİYÂVUŞ— Bana cesaret ver, beni teselli et Ferngîs! Büyük emellerimden her gün daha fazla uzaklaştığımı hissediyorum.

—Üçüncü Sahne—

PÎRÂN— Ordugâhdan geliyorum Siyâvuş! Selam Ferngîs.

FERNGÎS— Hoş geldiniz Pîrân.

PÎRÂN— Babanız evvelce bir haber getirmede mi?

FERNGÎS— Evet, şimdi yine ondan bahsediyorduk.

PÎRÂN— Ne düşünüyorsunuz?

FERNGÎS— Siyâvuş'a sorun!

PÎRÂN— Siyâvuş! Efrâsiyâb'ın teklifini kabul et. Emellerinin meydana çıkıp babanın zulmüne bir nihayet verilmesi için artık zaman gelmiştir. Millet seni hürmetler ve alkışlar içinde karşılayacak.

SİYÂVUŞ— Vatana isyan etmeyi mi teklif ediyorsun?

PÎRÂN— Hayır Siyâvuş! Yıllar var ki nihayetsiz imkânlar olduğu halde bunu sana söylemedim. Bugün mukaddes vazifeden, vatana karşı büyük borcun ödenmesinden bahsediyorum.

SİYÂVUŞ— Babama karşı kılıç çekemem.

PÎRÂN— Fakat baban düşman gibi sana kılıç çekmiştir. Onun karşısında susmak vatani unutmaktır. Sen bu-

nu yapmayacaksın, büyük hayalini kılıçla hakikatine kalbedeceksin!

SİYÂVUŞ— Yanılıyorsun Pîrân! Harp yolundan sulhe gidilmez. Zulümle adalet kurulmaz. Kuracağın zafer abidesi ne kadar muhteşem olursa olsun onu gözyaşları ve sefaletler üzerinde yükselttiğin için elbet yıkılacak ve seni ezecektir.

PÎRÂN— On altı yaşında Demavent Dağı'ndaki âsileri önüne katarak Hazar Denizi'ne kadar sürüklediğini hatırlıyorum. Siyâvuş! Senin için kılıç bir oyuncak, harp bir eğlence idi. Bir zamanlar yanından ayrılmış olsaydım büsbütün değiştiğine inanacaktım. İçinde yanan ateşi herkesten iyi bilirim. Neden Siyâvuş, bu tereddüt, bu kararsızlık neden?

SİYÂVUŞ— Kanı kan için akıttım. Gençliğimin ateşini kılıçların parıltısında dindirdim. Kızıla boyadığım nehirler yeni nehirleri sürükledi. Fakat artık insanlığımın gururunu duyuyorum Pîrân! Oyuncaklarımı kırdım, yerine insanlık aşkının binasını kurmak istiyorum. Güzel bir yüz gibi engin, âsûde göğün altında kalplerin yalnız muhabbet için çarpmasını, ellerin yalnız barışmak için uzanmasını istiyorum. Fakat ne diyorum? Ne boş hayaller kuruyorum? Bana alçak diyorlar değil mi? Ah, evet ben alçağım, ben vatansızım, çünkü onların karşısında isyan edemiyorum. Üvey anam bana iftira ediyor, babam lanet ediyor. Büyük emeller namına el uzattığım insanlar bana ihanet teklif ediyor ve ben susuyorum. Yarabbi! Bir alçak gibi susuyorum.

PÎRÂN— Niçin isyan etmiyorsun Siyâvuş? Niçin duruyorsun?

SİYÂVUŞ— Niçin mi? Fakat görüyorsun ki ben bir alçağım.

PÎRÂN ve FERNGÎS— Sus Siyâvuş!

SİYÂVUŞ— Bu kelimeye siz de alışın! Çünkü ona bütün İran alıştı. Biliyorum! Şimdi İran'ın her köşesinde münâ-diler: Siyâvuş alçaktır! Vatansızdır! diye bağırıyor ve daha dün onu bir kahraman, ilâh gibi alkışlayanların sesleri dağlardan dağlara aksediyor: Kahrolsun vatan-sız! Bu kelimeye alışın, çünkü her alkışlamanın arka-sından onun aksini işiteceksiniz.

FERNGÎS— Seni kimse itham edemez Siyâvuş! Sen bize in-sanlığımızı öğretensin. Sen ufkumuzda nihayetsiz yollar açansın! Ben yalnız senin yanında zulme, ta-hakküme isyan etmek cesaretini duyuyorum.

PÎRÂN— Hayır Siyâvuş! Seni taşıyanlar kardeşini taşıyanlar-dır. Seni tezlil edenler İsa'yı çarmıha gerenlerdir. Bu aks-i sadâlar şerefini arttıracak, ruhunu ebedi kıla-caktır.

SİYÂVUŞ— Dostlarım! Bana kuvvetlerimi iade edin, çalınan imanımı kurtarın. Artık silahlarımı bırakıp kalbimle hücum etmek kuvvetini duyuyorum. Varsın Efrâsi-yâb bütün ordularını nehirler gibi akıtsın! Gerşîvez ona kininden armağanlar getirsin. Varsın bütün harp meydanlarının kanı onların olsun! Ebedi sulha giden yolları açmak için bize kendi kanımız yeter.

—Dördüncü Sahne—

(Evvelkiler ve Efrâsiyâb ve Gerşîvez)

EFRÂSİYÂB— Düşman orduları harekete geçti. Artık bekle-meye, düşünmeye vakit kalmadı. Siyâvuş! Bir karar vermen lazım.

SİYÂVUŞ— Ben harp yapmamaya karar verdim.

EFRÂSİYÂB— Keşke mümkün olsaydı, hepimiz karar verirdik. Fakat barışalım diyoruz, onlar kılıçlarını sıyırmıyorlar. Gerşîvez'i üzerlerine göndereceğim.

SİYÂVUŞ— Çok güzel! Ne muhteşem teşebbüs, ne büyük karar değil mi? Sürülmeye başlanan tarlalar bozulacak, tütmeğe başlayan ocaklar sönecek, fikir ve sanat abidelerinin yerine kelleden kuleler dikilecek! Ve bu size şerefler, zaferler getirecek değil mi?

EFRÂSİYÂB— Barışmak için çare kalmayınca yaşamak için kılıcını sıyırmaktan başka ne yapılabilir?

SİYAVUIŞ— Hiçbir çare kalmadı mı?

EFRÂSİYÂB— Hiçbir çare.

SİYÂVUŞ— Ferngîs, Pîrân, Gerşîvez! Söyleyin hiçbir çare kalmadı mı?

HEPSİ— Hiçbir çare kalmadı.

SİYÂVUŞ— Demek hepiniz aynı fikirdesiniz. Barışmak için daha çok çareler var. Efrâsiyâb! Bütün İran'ın beni alkışladığını söyleyen sen değil misin? Pîrân! Vatanın beni bir ilâh gibi karşılayacağını sen söylemedin mi? O halde dinleyin! Ben, karşınıza çıkacak orduları bir damla kan dökmeden, göğün boşluğu içinde eriyen duman gibi dağıtacağım. Artık ey Turan hükümdarı! Karşında asırlardan beri bir heyûlâ gibi dikilen kinler ve intikamlar heykeli kalmayacak, milletin tarlalarını süreceksin, sürülerini otlatacaksın. İster misin bunu yapayım?

EFRÂSİYÂB— Mümkün mü? Fakat bunu yap Siyâvuş, eğer elinde ise bunu bizden esirgeme.

SİYÂVUŞ— Ellerinizi bana verin. Kalbinizi bana teslim edin ve bunu yapacağıma inanın. Yalnız bir şartım var.

EFRÂSİYÂB— Varsın bin olsun, söyle nedir bu şartın?

SİYÂVUŞ— Hemen siz de ordularınızı dağıtıp silahları bırakacaksınız! Artık teklif etmek sırası bana geldi. Hiç bu çareyi hatırlınızdan geçirdiniz mi?

EFRÂSİYÂB— Hayır, olamaz. Bu uzak, imkânsız bir hayaldir.

SİYÂVUŞ— Hayal değil, hakikat. Tekrar ediyorum: Ben milletimin ordularını dağıtacağım. Siz de bunu yapabilecek misiniz? Cevap ver Efrâsiyâb! Buna cevap vermek müşkil değil mi? Çünkü bununla kılıçlarınızın kazandığı sahte ve parlak şereflerden vazgeçmek lazım. Artık dünya boş bir kap gibi sıkıntı verecek, orada sevilecek, kıymet verilecek bir şey bulamayacaksınız değil mi!

EFRÂSİYÂB— Fakat hükümlerinde acele ediyorsun Siyâvuş! Düşünmeye, karar vermeye vakit yok.

SİYÂVUŞ— Düşün, ebediyete kadar düşün Efrâsiyâb! Şimdi düşünmenin, ızdırap çekmenin sırası sendedir. Çünkü tek bir kelime, senin muazzam ve boş şanını ayaklarının ucunda hurdahaş edecektir. Ben ordugâha gidiyorum, sonra gelip senden kararını isteyeceğim.

PÎRÂN— Biz de sana refakat edelim Siyâvuş!

GERŞİVEZ— (Efrâsiyâb'a) Kardeşim yalnız kal. Sana söyleyeceklerim var.

—Beşinci Sahne—

(Efrâsiyâb ve Gerşivez)

EFRÂSİYÂB— Benimle ordu ve İranlılar hakkında mı konuşacaksın Gerşivez?

GERŞİVEZ— Hayır kardeşim, ordu üzengide, emirlerin kalbimdedir. Sana bundan değil, hatalarından bahse-deceğim. Cüretimi noksanıma bağışlar, beni dinler misin?

EFRÂSİYÂB— Kusurlarımı söylemek vazifendir Gerşivez! Bütün beylerin aklına danışmazdan evvel her şeyi sana sorduğumu bilmez misin?

GERŞİVEZ— Öyle ise dinle, ey Efrâsiyâb! Türk kavminin kaderi ellerinin arasındadır. Aksaçlı ihtiyarlar, şerefli günlerin hatırasını anlatırken parlak bakışlı çocuklar, yarının büyük zaferini senin gözlerinde okumaya çalışıyor.

EFRÂSİYÂB— Ben onlara layık bir hükümdar değil miyim Gerşivez? Böyle ise tahtımı terk edeyim.

GERŞİVEZ— Hayır, ona hepimizden daha fazla layık olan yalnız sensin. Fakat affet cüretimi, senin de hataların var.

EFRÂSİYÂB— Söyle! Bu hataları düzeltmek isterim.

GERŞİVEZ— Ecdadımızın kanıyla beslenen, düşmanımız İranlılara el uzattın. Yemininde durmadın. Uzlaşmadan vazgeç! dediğim zaman elimde delil yoktu. Sözlerimin üzerinde kuvveti olsaydı sana mani olur, düşmanı elimle tepelerdim.

EFRÂSİYÂB— Yanılıyorsun Gerşivez! Barışmak isteyen ellere elimi uzattım ve bunu Turan'ın ebedi saltanatı için yaptım.

GERŞİVEZ— Barışmak isteyen eller mi? Buna inanıyor musun? Onlar, okşamak için uzanırken zehir ve hançer getirirler. İran'da bizim için çarpan bir yürek çıkabilir mi sanarsın? Hayır! O eller yalnız öldürmeyi, fakat hayır, yalnız arkadan vurmayı bilir.

EFRÂSİYÂB— Siyâvuş bizim için vatanını, dostlarını, istikbâlini terk etti.

GERŞÎVEZ— Efrâsiyâb! O vatansızdır. O, bütün mazisini, hatıralarını çiğneyip geçti. Bize hayrı dokunur mu sanırsın? O ne İran'a ne de Turan'a yar olacaktır. Büyüyük ve kuvvetli düşman, rengi olmayan dostlardan çok fazla hürmete şayandır. Kalbini bir insana kuvvetle açabilmek için iyi bil ki başka bir insana kuvvetle kapamak lazımdır. Kula yar olan Kaysere yar olamaz ve işte ey Efrâsiyâb! senin el uzattığın Siyâvuş böyle renksiz ve vatansız bir insandır.

EFRÂSİYÂB— O bizim için hayatını tehlikeye koydu, taç ve tahtını terk etti.

GERŞÎVEZ— Bizim için değil.

EFRÂSİYÂB— Belki ondan da büyük bir şey, insanlık için.

GERŞÎVEZ— İnsanlık? Ne boş kelime. Bu hayale inanan safdiller var mı dersin? Hayır, Siyâvuş'ta İran'ın eski dessâs ruhu gizlidir. O hayatı boş hülyalar, büyük kelimeler için tehlikeye koymadı. O yalnız Ferngîs'i elde etmek için bütün dostlarına, babasına ve vatanına ihanet etti.

EFRÂSİYÂB— Fakat buna imkân yok Gerşîvez!

GERŞÎVEZ— (Ağır ağır sesini yükselterek ve yaklaşarak) Onun sahte dostluğuna, dudaklarında dolaşan insanlık masalına inanma Efrâsiyâb. O, dessâs İran'ın evladıdır, bizi içimizden yıkmak isteyen zehirdir. Cenge gitmesini teklif ettiğin zaman neden kabul etmedi? O günden beri neden hepimize daha çekingen, daha korkulu gözlerle bakıyor? Biraz evvel bizi tehlikeli bir yola sürüklemeye savaştı mı? Çünkü artık bütün istekleri oldu ve bize minnet etmeye lüzum kalma-

dı değil mi? Ona inanma! İhanetini gözlerinde oku!
Milletinin sana bahşettiği büyük vazifeleri hatırlatır,
huzurunda hürmetle eğilirim.

—Perde—

DÖRDÜNCÜ PERDE

—Birinci Sahne—

FERNGÎS— (Asabi dolaşır, kendi kendine) Yarabbi! Nasıl söylemeli?

PÎRÂN— (O sırada girer) Selam Ferngîs! Ordudan geliyorum, Siyâvuş'u görmeliyim. Asker, bağlı arslanlar gibi homurdanıyor. Onları zorla durduramıyorum. Biz buraya harp için geldik, niçin bekliyoruz diyorlar.

FERNGÎS— Keykâvûs'un iftirasından haberleri yok mu?

PÎRÂN— Bu söz askerler arasında yıldırım gibi yayılmış! Ordu Siyâvuş'a ilâh kadar perestiş eder. Oklarını Behram'ın üzerine çevirmek istiyorlar. Fakat o bunu hiçbir zaman kabul etmeyecek. Ah Siyâvuş!... Bu tarafta dostlarını gücendiriyor, öbür tarafta Efrâsi-yâb'ın düşmanlığını kazanıyor.

FERNGÎS— Babamın fikrini büsbütün değiştirdiği doğru mu?

PÎRÂN— Evet.

FERNGÎS— Babam ona inanmıyor, öyle ise neden önce el uzattı?

PÎRÂN— Bunu bana sorma Ferngîs! Siyâvuş benim her şeyim.

FERNGÎS— (Kederli) Gözlerini karartan bulutları uzaklaştır. Onun için daha neler söylüyorlar? Eğer babam onun büyük emeller taşıyan "tek" insan olduğuna inanmıyorsa, vatanını, taç ve tahtını, istikbâlini tehlikeye koydurup bize neden el uzattığını bana anlatsın.

PÎRÂN— Bunu öğrenmeye gücüm yetmez. Onu sen sor, Efrâsiyâb'ı ikna et Ferngîs! Ben Siyâvuş'un yanına kendisini tehdit eden büyük tehlikeleri haber vermeye gideceğim. (Çıkar)

FERNGÎS— (Kendi kendisine) Yarabbi! Nasıl söylemeli?

—Perde—

—İkinci Sahne—

EFRÂSİYÂB— Kimi bekliyorsun kızım?

FERNGÎS— (Tereddütlü) Seni baba, seninle konuşmak istiyorum.

EFRÂSİYÂB— Çok endişeli görünüyorsun, bekliyorum kızım.

FERNGÎS— Baba, duyuyorum ki Siyâvuş hakkında fikrini değiştirmişsin. Onun büyük emeller beslediğine inanmıyormuşsun. Bunu öğrendiğim zamandan beri derin bir keder içindeyim. Zihnini dolduran şüpheleri dağıtmak istiyorum. Senin ağzından böyle bir şey düşünmediğini, kabul etmediğini işitmek için yanına gelmek istiyordum. Fakat Pîrân endişeleri kuvvetlendirdi. Artık onun hiçbir şeyine, hattâ bütün şerefli mazisini uğrunda feda ettiği mefkûresine bile inanmadığını anlattı. Söyle baba! Bunların yalan olduğunu, iftira olduğunu söyle.

EFRÂSİYÂB— Ne yazık ki onların hakkı var Ferngîs! Yalnız ben söylemiyorum. Bütün Turan'ı dolaş, herkesin

ağzından bunu işiteceksin. Siyâvuş yalnız babasına değil, bize de ihanet etti.

FERNGÎS— (Tehâlükle) Haksızsın baba! Siyâvuş mefkûresi uğruna saltanatını terk etti: Ona inanmamak için yeryüzünden imanı kaldırmalıdır. Sana bunları diyen Gerşîvez'in hangi hislerle dolu olduğunu bilmiyor musun? Kurultayın huzurunda her zaman sana karşı koyan o değil mi? İnan ki Gerşîvez senin tahtına göz dikmiştir baba.

EFRÂSİYÂB— Gerşîvez'in âsi ruhunu tanırım, fakat düşünce yanlıştır kızım.

FERNGÎS— Yanlış mı? O Siyâvuş'un bütün Turan'da bir kahraman gibi alkışlanmasına tahammül edemez. Anlıyor musun baba? Gerşîvez, Siyâvuş'u kendisine rakip görüyor.

EFRÂSİYÂB— Ordumuzu dağıtmak teklifine ihanetten başka ne denebilir?

FERNGÎS— Baba! O niçin vatanını terk etti? Niçin ihtişamlı hayatı muzlim ve tehlikeli bir istikbâl için feda etti? Bunları düşünmeye zahmet etmiyor musun? Cenûbun arslanı senin ordularından mı korktu?

EFRÂSİYÂB— (Muztar) Hayır!

FERNGÎS— Görüyorsun ya! Onun bu fedakârlıklara katlanması, hayır baba, onun bütün ihtişamlı bir hayatı kırması büyük emelleri içindir.

EFRÂSİYÂB— Büyük emeller mi? Kim bilir belki ondan çok küçük, fakat çok cazip bir şey içindir!...

FERNGÎS— Hayatını dolduran büyük emellerinden daha cazip ne olabilir baba?

EFRÂSİYÂB— En büyük hayalden daha kuvvetli küçük hakikatler vardır kızım! İnsanlar her zaman bir pırlanta parçasını gökleri dolduran büyük bulutlara tercih ederler. Siyâvuş da insandır ve bir eski kılıç gibi zevki incelmış İran'ın çocuğudur.

FERNGÎS— Anlamıyorum, Siyâvuş'un mefkûrelerinden daha kuvvetli olan bu hakikat ne?

EFRÂSİYÂB— Kızım, bu hakikat sensin!

FERNGÎS— Ben miyim? Siyâvuş hayatını, saltanatını, vatanını yalnız bana sevgisi için mi bıraktı? Hayır, inanamam buna baba! Onu sen tanıyorsun. O durgun bakışların altında ne fırtınalar saklı bilmiyorsun. Beni İran'a götürdüğün zaman, bütün meydanlarda onun adını işitmiştim. Halk onu bir ilâh gibi seviyordu. Sudâbe ona iftira ettiği ve mukaddes ateşten semâvi bir kahraman gibi atıyla geçtiği zaman bütün millet kucağını ona açmıştı, bilmiyor musun baba? Yıllardan beri bütün şerefli tarihine, ihtişamlı mazisine karşı insanlık aşkı için meydan okuyan Siyâvuş, ona el uzattığın zaman bir mücevheri alır gibi tereddütsüz bunu kabul etti.

EFRÂSİYÂB— Ya kabul ettikten sonraki bu tereddüde ne demeli?

FERNGÎS— Ah, o ilâhi tereddüdü herkes anlamış olsaydı! Siyâvuş'a hain diyenler, bir dakika onun yüreğinde fedakârlıkların, feragatlerin cidâlini bilseydi baba! O vatanına ihanet etmedi. Dost gibi el uzattığı insanları çiğneyip geçmedi. O, herkesin dalgalara kapılmış bir tahta parçası gibi sürüklendiği büyük geçitlerin ağzında ezildiğini duyan ve bunun azabıyla kıvranan biricik insandır.

EFRÂSİYÂB— Düşüncelerimin yolunu değiştirdin kızım.
Ben Siyâvuş'a bizim için tehlike gözüyle bakıyordum.

FERNGÎS— Yalvarırım baba sana! Bu karanlık bulutları kov
gözünden, Siyâvuş'a sevgi göster. Onun buhranlarına,
azaplarına hürmet edin, çünkü o, hakikaten hürmete
layıktır.

EFRÂSİYÂB— İnanırım Ferngîs! Siyâvuş'la görüşmek iste-
rim: Gelsin, karanlık bulutları kendi sözleriyle da-
ğıtsın.

FERNGÎS— Ne büyüsun sen, ne âdilsin baba! (Ferngîs çı-
kar)

—Üçüncü Sahne—

PÎRÂN— Hakanım! Çok mühim işlerden bahsetmeye gel-
dim. Beni dinlemek lütfunu esirgemez misiniz?

EFRÂSİYÂB— Söyle Pîrân! Bu ân bütün endişelerimin sü-
kûn ve sürûra inkılâb ettiği andır. Her ne istersen
yerine geleceğine emin ol.

PÎRÂN— İltifatınız bana cüret veriyor. Size Siyâvuş'tan bah-
setmek istiyorum.

EFRÂSİYÂB— Onun hakkındaki şüphelerimden mi?

PÎRÂN— Evet.

EFRÂSİYÂB— Bu şüpheler güneşin karşısındaki sisler ve bu-
lutlar gibi dağılıyor Pîrân! Hata ettiğimi anlıyorum.
Siyâvuş bizim her zaman dostumuzdur. Vatanı için
beslediği sevgiye hürmet ederim.

PÎRÂN— Doğru mu söylüyorsunuz? Yarabbi! Fakat birden-
bire değişmeye sebep ne?

EFRÂSİYÂB— Biraz evvel zihnimin ateşten bir çemberle ku-
şatıldığını anladım. Sanki bir el bütün eşyayı karan-

lık göstermek için gözlerimi kapamıştı. Düşmandan dostluk istediğim için kendime azap ettim. Her şeyde riya gizli, her dudakta bir ihanet saklı zannettim. Ecdadımdan bana kalan mayalanmış kinlerim uyandı. Fakat hata ediyorum Pîrân! Ferngîs gözlerimden perdeyi kaldırdı. Artık her şeyi görüyorum. Siyâvuş'un hakkı var. O, büyük emelleri için her şeyi terk etti. Fakat vatanına ihaneti kabul edemez. Bu yüksek hareketini takdir ederim. Git büyük vatandaşına söyle: Onun bütün endişeleri ve tekliflerini dinleyeceğim.

PÎRÂN— Onu çağırmaya gidiyorum. (O sırada Siyâvuş gelir) fakat işte nihayet kendisi geldi.

—Dördüncü Sahne—

EFRÂSİYÂB— Ne zamandır görünmüyorsun Siyâvuş!

SİYÂVUŞ— Seni görmediğim zamanlar, ordugâhta askerin arasındaydım.

EFRÂSİYÂB— Ordu seni çok mu meşgul ediyor?

SİYÂVUŞ— Etmez mi? O milletin bir parçasıdır. Öyle masum ve günahsız bir parça ki, tıpkı el gibi dostluğa da cinayete de âlet olur.

EFRÂSİYÂB— Askere ne söylüyordun?

SİYÂVUŞ— Onlara her şeyden evvel insan olduklarını öğretiyordum Efrâsiyâb! Diyordum ki, bir el namus kurtarmak için inerse öpülmeye layıktır ve bir silah insanlara huzur ve emniyet getirmek için çekilirse takdis edilmelidir.

EFRÂSİYÂB— Onlar senden ne istiyorlardı Siyâvuş?

SİYÂVUŞ— Onlar benden kan ve yağma istiyorlardı. Buraya bizi niçin getirdin? Daha ne vakte kadar duracağız?

diyorlardı. Fakat onların hakkı vardı Efrâsiyâb! Çünkü kalp çarpmak için yaratılmıştır. Göz görmek için yapılmıştır. Onlara bu işleri yapma demek artık yaşama! demektir. Ordular harp için yapılır, onlar ölüm ve yağma isterler. Silahlanmış bir sürüye harp etme ve bekle! demek bendini yıkan nehirleri durdurmak kadar imkânsızdır.

EFRÂSİYÂB— Onlara ne tavsiye ettin Siyâvuş? Heyhât ki hiçbir şey Efrâsiyâb! İran'ın dört başından gelen tehlikelere on seneden beri karşı koyan ben, onların eski harp arkadaşı Siyâvuş, hiçbir şey söyleyemedim.

EFRÂSİYÂB— Niçin bir şey söyleyemedin?

SİYÂVUŞ— Çünkü her şeyi söylemek veya hiçbir şey söylememek lazımdı! Ya kılıçlarınızı çekin ve atlarınızı sürün! demek lazımdı. Fakat kime karşı? Bir dost gibi elimi uzattığım Efrâsiyâb'ın ordusuna mı? Buna imkân yoktu. Beni hain diye vatanından kovan babamın ordusuna mı? Fakat hayır, onun iftiralarını yerine getirmek, bir vatansız ve bir zelil olmak! Buna katlanamazdım. İşte bunun için bir şey söylemedim. Yerimde olsaydın ne yapardın Efrâsiyâb?

EFRÂSİYÂB— Askeri teskin eder, heyecanlarını dindirecek şeyler söyledim.

PİRÂN— İşte ben de bunu yaptım.

SİYÂVUŞ— Çok güzel. Keşke benim için bunu söylemek mümkün olsaydı. Ordu bağlı bir arslan gibidir, gerilmiş bir yay gibidir. Ona sükûnet tavsiye edilemez. Ah işte bunları görüyorum ve bütün kusurum burada! Benim için uzlaşmalar yapmaya imkân yok. Hep veya hiç! Her zaman yolumun üzerine bir iki sönük

ve esrarlı fener çıkararak beni önlerinde nihayetsiz bir tereddüde düşürür.

EFRÂSİYÂB— Fakat nihayet bir karar vermek ister.

SİYÂVUŞ— Evet, karar vermek ister. Ordulara gidip: Dağılınız! Çünkü sizin vücudunuza lüzum yoktur. Siz, zarurettten habersiz kör bir fırtına gibi medeniyetleri harap etmekten başka bir şeye yaramazsınız. Siz de insansınız, diğer insanların arasına dönün! demek ister. Fakat bunu söylemeye imkân var mı?

EFRÂSİYÂB— Niçin imkân olmasın?

SİYÂVUŞ— Çünkü bunu benimle beraber sizin de kabul etmeniz lazım.

EFRÂSİYÂB— Siyâvuş! Arzuların yerine gelecektir. İran'ın tehditleri bir nihayete ersin, hemen ordularımızı dağıtacağız. Yarının sultanı sensin. İran senin ellerinde asırlık intikamlarından vazgeçecektir.

SİYÂVUŞ— Var ol ey büyük Efrâsiyâb! Ahdim olsun, babamın tahtına geçtiğim gün İran'ın bütün ordularını dağıtacağım. Ceyhun'u kızıl kana boyayan ezeli kavgalara son vereceğim. Ve sen de ahdinde duracaksın.

—Beşinci Sahne—

(Gerşîvez girer)

PÎRÂN— Gerşîvez! Sizi mahzun edecek haberler getirdim.

GERŞÎVEZ— Ne var?

PÎRÂN— Efrâsiyâb ile aramızdaki bütün bulutlar dağıldı.

GERŞÎVEZ— (Efrâsiyâb'a) Gerçek mi?

EFRÂSİYÂB— Evet, gerçek.

PÎRÂN— Yüzümüzdeki sevinci görmüyor musun? Gerşîvez! Gel, sen de bizimle beraber neşelen. Niçin gülmüyorsun?

GERŞÎVEZ— İran'ın sevinci benim matemimdir.

PÎRÂN— Ya!... Demek bütün dünya değişse sen kalbinden kini ve gururu çıkarmayacaksın. O halde cehennem gibi karanlık fikirlerin içine ilelebet kapan kal! Zavalı, güneşten, ışıktan, hayat ve sevgiden mahrum, gözleri perdeli, zincirlerin arasında yaşayacaksın. Sana acıyorum. Gel Siyâvuş! Efrâsiyâb'ın saadetli haberini bütün ordulara, milletlere tebşîr etmeye gidelim. (Siyâvuş ve Pîrân çıkar)

—Altıncı Sahne—

GERŞÎVEZ— Fakat bu ne demek? Birdenbire değişmenin sebebini anlamıyorum. Tavırlarındaki cüret onlara nereden geliyor? Yoksa beni aldatıyor musun? Sözünden dönüyor musun?

EFRÂSİYÂB— Hislerine esir oluyorsun Gerşîvez! Düşündüm, Siyâvuş'tan şüpheyle hata ettiğimi anladım. O bizim duyduğumuz, bildiğimiz, her zaman aynı abûs çehre ile karşı çıkan mağrur ve kindar İranlı değildir. O hattâ bu topraklarda görmeye alıştığımız yağmacı göçebe kahramanlardan da değildir. Siyâvuş bizden servet, rütbe ve ihtişam istemiyor. Onun ordumuzda, tahtımızda, toprağımızda gözü yoktur. Fakat eğer mazinin bütün acılarını unutarak bir dost ve insan gibi elini uzatırsa onu nasıl reddederiz.

GERŞÎVEZ— İran'ın hilekâr çocuğu. Billur gibi temiz kalbini esir ediyor Efrâsiyâb! Dostluk, onun yüzünde sak-

lanamayan zulüm ve ihanetin sahte nikâbıdır. Bu cellatlar milletinden lekesiz bir el çıkacağına hâlâ inanıyor musun? Ceyhun'un suları asırlardan beri yalnız Türk kanını sürüklüyor. Satrapların abidelelerini göklere yükselten Türk köleleri sende intikam ve hürriyet bekliyor. Siyâvuş babasıyla harp edemez, çünkü vatanımızı boş bulmak, yağmalamak emelindedir. Siyâvuş orduları dağıtmamızı teklif eder, çünkü evlatlarımızı kurbanlık koyunlar gibi memleketine sürüklemeye niyet etmiştir. Ona inanmak ecdat ruhlarını azaba sokmaktır. Ona el uzatmak Turan'ın büyük ve muhteşem istikbâline ihanet etmektir.

EFRÂSİYÂB— Siyâvuş masumdur Gerşîvez! O, bütün İran'ın gazabını kendi üzerine çekmekten çekinmedi. O, emelleri için taç ve tahtını terk etti. Bir delil olmadan onu itham edemem.

GERŞİVEZ— Masum veya günahkâr! Bunu kim bilir? İnsanların kafasına girebilir misin? Orada meydana çıkmak için fırsat bulamamış günahları affetmek mi lazım? Bunu yapmaya hakkın yok Efrâsiyâb! Sana vazifeni hatırlatırım. Kurultay seni hakanlığa getirdiği zaman, bütün acıların hıncını alacağına yemin etmiştin. Kısra ile karşılaştığın gün onu ellerinle öldüreceğini söylemiştin. O vakit hepimizden ateşli, hepimizden kindardın. Boy beyleri parlak sözlerine inanıp emirlerini sana bağladılar. Şimdi İran'ın güneşi ellerinin arasında dururken iradeni kaybediyorsun. Riyalı, hilekâr bakışlar seni kuşatıyor. Vazifeni, vatanını, her şeyi unutuyorsun. Böyle hakana büyük demek şöyle dursun belki ondan nefret ederim.

EFRÂSİYÂB— (Sükûnetle ve ağır) Silah arkadaşlarımı, Türk beylerini avutmadım! Bütün düşüncem Turan'a bü-

yük bir yarın hazırlamaktır. Kuzgun Denizi kenarından kaç kereler tehlikeli ve ümitsiz bir cesaretle İran içerilerine akınlar yaptımsa bu, istikbâlimizi hazırlamak içindi. İnsanlık uğruna baş koyan Siyâvuş'a Ceyhun kenarında sulh ve dostluk elini uzattımsa, ey Gerşîvez bil ki bu, büyük ve ihtişamlı ülkemize biraz daha yaklaşmak içindi. Türk vatanı fakirdir, Türk köylüsü yoksuldur. Kervanlarını çölden geçirerek Hint ve Çin'e ulaştıran zengin, kudretli İran'a yalnız silahla, yalnız cesaret ve kahramanlıkla karşı koyamayız. Dinlenmeye, çalışmaya ihtiyacımız var.

GERŞİVEZ— Mağrur ve hilekâr İran'ı kaç defalar firara mecbur ettiğimizi çabuk unuttun. Cesaretini, ümidini çabuk kaybettin. Demek artık altın arabalı, atlas çadırlı İran satrapları gözlerini kamaştırıyor. Onlara göğsünle, kılıcınla karşı koyacağına inanmıyorsun. Yazık sana güvenen Türk beylerine, yazık ümidini, hayatını sana teslim eden Türk milletine! Efrâsiyâb! Vazifeni ihtar ederim. Fakat beni dinlemezsен bil ki cürümlerine iştirak etmem ve ayrılıp giderim.

EFRÂSİYÂB— Gerşîvez! Sen bir Kırgız atı gibi inatçı ve gazaplısın. Seni ikna ederek aklın ve insafın yoluna götürmeye imkân yok. Fakat söyle kalbin de mi yok? Kardeşimsin, Ferngîs'e evladım dedin. Onu elinde büyüttün. Bütün hayatını kırmaya nasıl cesaret edersin? Siyâvuş'u öldürmek onu öldürmektir.

GERŞİVEZ— Sözlerimden vazgeçiyorum Efrâsiyâb! Kızına rahmet et, Siyâvuş'a dokunma. Bırak, bu İran yılanı aramızda zehrini saçsın. Bırak ki Acem orduları köylerimizi yakarak sürülerimizi çalsınlar. Saltanatın mahvolsun, tahtın yıkılsın ve Turan'ın asırlara efsane olan kahramanlığı bir maskara hikâyesine dönsün.

Bırak ki zincirlere bağlı vatandaşların sana lanet etsinler. Ve bütün bunları kalbin, rahmetin olduğu için yap ey büyük Efrâsiyâb!

EFRÂSİYÂB— Sus Gerşîvez! Beni insanlığımdan nefret ettiriyorsun. İçimde neler, ne arzular var, fakat Azrail'in rüzgârı gibi, beni ölüme, karanlığa sürüklüyorsun!

—Perde—

BEŞİNCİ PERDE

—Birinci Sahne—

(Fergîs ve Siyâvuş)

FERNGÎS— Yolumuzdan bütün sisler birer birer dağıldı: Karanlık rüya gibi geçtiğini görüyorum. İstikbâl artık bizimdir Siyâvuş!

SİYÂVUŞ— İstikbâl bizim değil, insanlığındır.

FERNGÎS— Her şey sana bağlıdır Siyâvuş! Bizim için, insanlık için her zaman gözlerinde parıltı, yüzünde neşe görmek istiyorum. Sen gül, kahkahalarının kuvveti arkandan gelmek için bize cüret versin, atının geçtiği yerlere ümidin çiçekleri serpilsin.

SİYÂVUŞ— Gülmek mi? İçimden gelen ilk hakiki neşeyi kendim için değil, insanlığın saadeti için saklıyorum.

FERNGÎS— Kudretinden niye şüphe ediyorsun Siyâvuş? Bunları sen istemedin mi? Yıllardan beri uğrunda çarpıştığın emeller, en katı yürekleri bile yumuşatmadı mı? İran ve Turan'ın sevgilisi yarın sen olacaksın. Baban iftiralarından utanacak, İran seni tekrar bir ilâh gibi karşılayacak.

SİYÂVUŞ— Ne güzel, ne teselli veren sözlerin var! Hakikaten mesutsun, çünkü kılıca tapanların insanlığa inananlardan çok olduğunu bilmiyorsun Fergîs!

FERNGÎS— Neden Siyâvuş? Millet seninle beraber. Bundan büyük kuvvet mi istiyorsun? Elinde arslan gibi bir ordu var. Kim sana karşı koymaya cüret edebilir? Daha dün amansızca terk edildiğin Ekbatan kapılarından muzaffer bir hükümdar gibi ihtişamla girecek-

sin. O zaman ben ellerinde zaferinin gururunu duyarak seninle geleceğim. Alnımıza defneler konacak, yolumuza çiçekler serpilecek. Dünyanın sultanları saadetimizi kıskanacak, asma bahçelerinde vereceğin ziyafetlere şevkle, hasetle bizi görmeye gelecekler.

SİYÂVUŞ— Hülyalar içinde aldanmak, inanmak istiyorsun. Ben ki elimde şu paslı kılıcı tutar gibi çirkin hakikatle karşı karşıyayım. Sana nasıl hak veririm Ferngîs.

FERNGÎS— Beni hülyalarım ile yalnız bırakma Siyâvuş! Bak işte hep bunları görür gibi oluyorum, fakat yalnız sen kendi kuvvetini göremiyorsun. Bu sözleri bana söyleten sensin, senin kudretin, senin iyiliğin, güzelliğindir.

SİYÂVUŞ— Yaşamak ümit etmektir Ferngîs! O olmasa, kalbimiz çöle dönerdi. İhanetler ve iftiralar arasında onulmaz hayat tatsızlığında bize teselli veren, doymak nedir bilmeyen o şahlanmış arzulardır Ferngîs! İnsanlık uğruna zaferi kaybetmede, insanlık aşkı için aşkımı feda etmede en büyük zevki duyuyorum. Asla ulaşmak istemiyorum: Ta ki sonsuzca yeniden yola çıkmak için ufuklarım, daha geniş ufuklarım olsun. İnsanlık bir hayal mi diyorsunuz? Fakat işte ben hayal istiyorum. Ulaşılması mümkün olmayan bir hedef mi diyorsunuz? Ben yalnız o hedefi arıyorum. Yalnız insanlar için yaşamak, onlar için nefes almak, yalnız onların saadeti için gülmek istiyorum. İnsanlık ihtirası içinde kendimden geçmek, kendimi büsbütün unutmak istiyorum.

FERNGÎS— Kendini unutmak, zevki, hayatı, ümidi olduğunu düşünmemek mümkün mü? Ah Siyâvuş, beni yalnız bırakma.

SİYÂVUŞ— Ne istiyorsun? Nefes aldıkça, bir kartal gibi başucunda seni bekleyeceğim. Seni koruyacağım Ferngîs!

FERNGÎS— Fikirlerinin uçurumu beni korkutuyor Siyâvuş! Çıktığın şahikalarda seni takibe, kendimden geçmeye, kendimi unutmaya muktedir değilim. Beni top-rağa bağlayan zincirler, her gün daha fazla senden uzaklaştırıyor. Baş döndürücü bir hızla senin benden uzaklaştığını, yükseldiğini görüyor ve korkuyorum. Hülyalarının ardından koşmaya kuvvet bulamıyorum. Onlar bana rüyaların kaçıcı mülkleri gibi gü-lerek bakıp kayboluyor. Onları kovalamaya, ele geçirmeye dizlerimde derman yok, Siyâvuş! Ruhunun hararetine, kollarının kuvvetine ihtiyacım var.

SİYÂVUŞ— Ne kadar ateşlisin Ferngîs! Humma içinde sayıklayan hasta gibisin.

FERNGÎS— Korkuyorum. Kendimi çöl ortasında terk edilmiş hissediyorum. Ruhumun yalnızlığından korkuyorum.

—İkinci Sahne—

PÎRÂN— Siyâvuş! Fecir gibi parlak ve kısa olan neşeni harap etmeye geldim. Bu uğursuz vazife yerine ölmeyi tercih ederdim. Beni affet, sözlerimi sükûnetle dinle!

SİYÂVUŞ— Beni korkutacak bu haber ne olabilir acaba? Buna ihtimal verir misin?

PÎRÂN— Emellerin o kadar büyük ve ruhun öyle hararetle ki Siyâvuş, bunların bir ân içinde canlanıp...

SİYÂVUŞ— Sonra?

PÎRÂN— Tahta bir iskele gibi darmadağınık gözünden kaybolması kimseye senin kadar keder veremez Siyâvuş.

Fakat aldanıyorum değil mi? Buna tahammül edeceksin.

SİYÂVUŞ— (Acı gülümsemeyle) Beni meraklı görmekten zevk alıyorsan öyle görünmek güç değil.

PÎRÂN— Madem emrettin söyleyeceğim: Gerşîvez şen şen dolaşarak bütün Turan'ı aleyhine çeviriyor. Türk ordusu sana diş biliyor ve İran'a harp açmak istiyor.

SİYÂVUŞ— Ya Efrâsiyâb?...

PÎRÂN— Efrâsiyâb hâlâ dayanıyor Siyâvuş! Fakat onu sana bağlayan millete olan sevgisi. Gerşîvez'in telkinlerinin, Turan'ın uyanan ve şahlanan kininin nihayet onu da sürükleyeceğinden korkuyorum. Bu kadar çabuk değişmeyi insan hatırından geçirir mi?

SİYÂVUŞ— Bunu zaten bekliyordum Pîrân! İnsanları tanıırım, bilirim. Fikirler için gösterdikleri en büyük çaba hırslarının ateşi önünde bir anda erir. Hiçbir zaman onlara inanmadım, ben yalnız kalplerinde azap ve haset uyandıran, korku ve vehim doğuran fikrimin kudretine inandım. Ben yalnız bu hurdahaş olan insanlık mabedinin direkleri altında onların cesareti ve kuvvetinin ezildiğine inandım.

FERNGÎS— Babam onların heveslerine râm olamaz, bu mümkün değil, her şeye rağmen babam karşı koyacaktır Siyâvuş!

SİYÂVUŞ— Neye güveniyorsun?

FERNGÎS— Bana sevgisine.

PÎRÂN— Heyhât, zavallı Ferngîs! Sana sevgisi kaderin önünde sürüklenmesine engel olamayacak.

FERNGÎS— Tekrar ediyorum. Babam beni sever: Felaketimi istemez. Bana verdiği sözden dönemez.

PÎRÂN— Dönerse ne olur? Dünya tersine mi döner? İran ordusu bağlı arslanlar gibi Siyâvuş'u bekliyor. Yelkenleri rüzgârdan kabaran gemiler Ceyhun'un kenarında büyük başkanlarının hareket emrini bekliyor. Onun bir işareti Turan'ı tarumar etmeye yeter.

SİYÂVUŞ— Yağma ve kıtal mı? Kimin için? Kime karşı? Babam beni ülkesinden vatansız diye kovarken bir korsan ve bir serseri gibi kılıcımı hangi maksat için çekeceğim?

PÎRÂN— Siyâvuş! Sen İran'ın sultanısın. Baban öldü.

SİYÂVUŞ— Babam öldü mü? Yarabbi!... Bu meşum haberi bana getirmeye nasıl cesaret ettin? Yerler yarılıyordu da buraya gelemeseydin! Fırtınalar çıksaydı da bu uğursuz kelimeyi işitmeseydim. Babam öldü ve ben dizlerinin dibinde günahlarımı bağışlatamadım. Beni affet baba diye ona yalvaramadım değil mi?

PÎRÂN— Fakat baban seni dinlemek istemedi. Küstah ve namussuz diye seni itham etti.

SİYÂVUŞ— Sus Pîrân! İftira eden Sudabe'dir. Babam gururunun taşkınlığı içinde beni dinleyebilir miydi?

PÎRÂN— Fakat baban barışmak istemedi. Seni hain diye vatanı kovdu.

SİYÂVUŞ— Onu itham edemezsin Pîrân! O, üzerinde asırların yükünü taşıyordu. Vurma! diye bütün kılıçlar üzerine kalkacaktı. Barış! diye bütün eller onu terk edecekti. O suçlu değildi Pîrân! O, bütün insanlar gibi ecdadının günahını taşıyordu. O, masumdu. Yarabbi! Ben bunları onun karşısında niçin söyleyemedim?

PÎRÂN— Ruh ölmez, çünkü kalplerimizde devam eder. Yazık o kimselere ki, hiçbir gönülde yeri kalmayacak! Ba-

ban ölmedi, çünkü sen bu büyük affınla onu ebedi kıldın! O insanların en suçlusu, ama yine de en masumu imiş, çünkü senin gibi bir evladı var Siyâvuş! Artık yola çıkma zamanı gelmiştir. Turan bizden yüz çevirdi. Gerşîvez sultanın kalbini zehirledi. Onlara güvenmeye imkân kalmadı. Ordu galeyan içinde seni çağırıyor, vatana dönmek istiyor.

SİYÂVUŞ— Benden ne istiyor? Zafer ve yağma mı? Asırların yığamadığı hazineleri birkaç yıl içinde önlerine getirdim. Daha doymadılar mı? Şimdi de kendi topraklarını mı yemek istiyorlar?

PİRÂN— Hayır, senden bunu istemiyorlar Siyâvuş! Ceyhun üzerinde bu bekleme ve tereddüt onları bütün savaşlardan fazla yordu. Mutlaka bir şey yapmak istiyorlar. Ya emret Turan'ın altını üstüne getirsinler yahut onları al ve Allah'ın sana bahsettiği büyük İran tahtına şerefle, ihtişamla çıkmak için arkandan bir köpek sürüsü gibi seni takip eden o alçak ruhlu iftira hayaletini öldür de vatanına dön!

SİYÂVUŞ— Asker vatana dönmek mi istiyor? Onları başıboş bırakıyorum. Ordu yorgun mu düştü? Onları dağıtacağım. İşte istedikleri yere gitsinler.

PİRÂN— Ya sen Siyâvuş?

SİYÂVUŞ— Ben kalıyorum. Hepiniz gidin! Kiminiz hayatını kurtarmak için, kiminiz ailesini, kabilesini korumak ya da dinlenmek için, gidin. Benim yolumda size yoldaş kalmadı. Ben insanlığın namusunu kurtarmak için yalnız başıma kalıyorum.

PİRÂN— Fakat sana sürülmüş lekeler var Siyâvuş. Taç ve tah-tını çiğnesen bile onları çiğneyemezsin.

SİYÂVUŞ— Başıma atılan taşlar için elimi kaldırmam. Üstüme çevrilen darbelere göğsüm açıktır. Bana iftira edenleri, arkamdan hain ve vatansız diye bağırان bütün bir kafileyi affediyorum! Babam öldü. İran'ın hükümdarı değil miyim? Efrâsiyâb'a verdiğim sözü yerine getiriyorum: Burada kalıyor ve orduları dağıtıyorum.

PÎRÂN— Fakat buna imkân yok, bunu yapamazsın Siyâvuş! Her yanı düşmanla kuşatılmış olan bir yerde bunu yapamazsın. Onlar seni ele geçirmek istiyor.

SİYÂVUŞ— Orduları dağıtmak emelime götüreceğ biricik yol. Söz verdim, yapacağım.

PÎRÂN— Bırak bunu önce onlar yapsın.

SİYÂVUŞ— Onlar korkuyor ve korkmaları da haklıdır. Çünkü böyle bir fırsat ellerine geçince ne yapılacağını herkesten iyi bilirler. Fakat ben korkmuyorum. İnsanlık için daha neler yapılabileceğini onlara göstereceğim.

PÎRÂN— Ya onlar askeri dağıtmaktan vazgeçerlerse?

SİYÂVUŞ— Bunu yapamayacaklardır, göreceksin. Asker bir zincirin çözölüşü gibi kendiliğinden dağılacaktır.

PÎRÂN— Fakat bu memleket düşmanlarıyla dolu Siyâvuş! Seni parçalayacaklar.

SİYÂVUŞ— Beni, fakat mefkûremi değil! Dostum, git bütün ordulara ilan et: Siyâvuş ve Efrâsiyâb'ın kararlarıyla İran ve Turan arasındaki bitmez tükenmez cenklerle son verilmiştir! Ordular dağılsın, asker ocağında dinlenmeye gitsin. Hiç bu kadar tehlikeli, bu kadar güzel savaş gördün mü Pîrân? Kılıçların yerine ruhumuzun ateşini koyduk. Kalkanların yerine inan-

cımızı getirdik. Ben kalıyorum. Korkanlar vatanına, evinin ve yağmasının başına dönsün!

PÎRÂN— Ben de seninle kalıyorum Siyâvuş. Bütün orduları bir ân içinde bir duman gibi dağıtacak olan bu haberi yıldırımlarla etrafa savurmaya gidiyorum. (Çıkar)

—Üçüncü Sahne—

(Siyâvuş ve Ferngîs)

FERNGÎS— Ne yapıyorsun Siyâvuş? Fakat onu nereye gönderiyorsun? Yürüdüğün yolun bizi uçuruma götürdüğünün farkında değil misin? Git hemen onu çağır, yanıldım de! Cevap vermiyorsun! Koşayım, çağırayım ben öyleyse.

SİYÂVUŞ— Dur Ferngîs, sakin ol. Neden bu kadar endişe ediyorsun? Hayatımı, emellerimi bilmiyor musun? Verdiğim sözleri yerine getirmeyeceğimi mi sanıyorsun?

FERNGÎS— Siyâvuş! Beni boş sözlerle avutma. Hayatımızı zehirliyorsun. Kendini ateşe atıyorsun.

SİYÂVUŞ— Babandan emin değil misin? O hiç kızına ihanet edebilir mi?

FERNGÎS— Babam sözünde durur Siyâvuş! Ama milletin kinine hâkim değildir. Gerşîvez, elinde iftira meşalesiyle halkın öfkesini alevlendirirken babam ne yapabilir?

SİYÂVUŞ— (Ferngîs'i kollarından tutar ve oturtur) Beni dinle! Bak ne kadar sevineceksin. Pîrân şimdi atını sürdü, nal sesleri uzaklaşıyor. Az sonra bütün ordular bu haberi duyacak. O zaman sahte kahramanların sanatları elinden alınacak. İnsanların yüzü gülecek.

Onlara huzur ve saadet gelecek. Bu saadet bizi güldürmeye yeter değil mi Ferngîs?

FERNGÎS— Kim bilir? Onlar seni dinlemeyecekler.

SİYÂVUŞ— Bu haber tılsımlı bir rüzgâr gibi orduların içine yayıldığı zaman, ona dayanacak direk kalmayacak! Onlar kendiliğinden bağlarını koparacak ve asker silahlarını atarak tarlasına dönecek.

FERNGÎS— Fakat bu saadeti biz göremeyeceğiz. Gerşîvez'in ihanet çemberi bizi ateşten bir gömlek gibi kuşatacak.

SİYÂVUŞ— Ne çıkar? Fikirlerimin tohumunu bütün dünyaya saçtıktan sonra, seni huzur içinde babanın eline teslim ettikten sonra, Türkler beni parçalayacakmış ne çıkar?

FERNGÎS— Sus, Allah aşkına sus! Bunu bir daha söyleme bana! Beni bırakacaksın, kendini uçurumlara atacaksın öyle mi? İmkânı yok. Seni bırakmam Siyâvuş, seninle gelmeye hazırım.

SİYÂVUŞ— Hayır, bunu yapmayacaksın Ferngîs. Sen, attığım tohumların çiçek verdiğini göreceksin, benim gururumu, benim saadeti mi duyacaksın.

FERNGÎS— Siyâvuş, yalnız bırakma beni! Arzularının kuvveti sürüklüyor, dayanamıyorum. Fakat bana yeis deme. İran'ın sultanısın: Yoluna kâliçeler, çiçekler sermiş seni bekliyorlar. Bunalan ruhumu çöllerden kurtar, beni ihanet ve iftiralardan uzaklaştır. Seninle beraber güzel İran'a mabetler, abideler, bahçeler memleketine gidelim.

SİYÂVUŞ— Ben İran'a dönemem Ferngîs! Yayından çıkan oku geri çeviremem. İran benim için mazidir. Mazi gibi güzel, hatıra gibi tatlı ve sıcaktır. Fakat yine mazi gibi, ben ondan bir daha dönmek, kavuşmamak

üzere ayrıldım. İran beni bir kılıç kahramanı, bir harp dövüşçüsü diye övdü. Şimdi ona kılıcını kırmış, silahlarını atmış bir insanlık kahramanı gibi nasıl dönerim? Ben onun mabudunu öldürdüm: O beni bir ilâh gibi nasıl karşılar.

FERNGÎS— Dinle beni Siyâvuş! Gel, Hinduguh'un ardındaki yapayalnız dağlara gidelim. Atlarımızı koşalım. Babamın sevgisi yolumuzu düşmanların kininden koruyacaktır. Orada bütün tehlikelerden, iftiralardan uzak bir ömür süreriz. Orada tabiatın sükûnu ve yalnızlığı içinde ebedi barışa kavuşuruz Siyâvuş!

SİYÂVUŞ— Barış insanlar içindir Ferngîs! Tabiatın camit, ölü sükûnuna ihtiyacımız yok. Ben insanlara yaşamak şevkini, sevmek sevincini, topluluk vecdini vermek istiyorum. Benim istediğim barış insanların daha çok kaynaşması içindir. Kardeş kinini ve kan düşmanlığını öldürmek içindir. Ferngîs! Emellerimin en şüpheli taşını ileri sürdüğüm zaman dostlarımı yabancılar arasında bırakarak hiçbir yere çekilemem. Beni affet! Yolumda serbest bırak.

FERNGÎS— Hissizsin öyle mi? Git Siyâvuş! Aşkımı çiğneyerek, bütün hayallerimi tarumar ederek, kendini yok yere uçurumlara atmaya git!

SİYÂVUŞ— Acı sözlerinle kırma beni Ferngîs! Bana niçin inanmak istemiyorsun? Benim için ne diyecekler biliyor musun? Siyâvuş dostlarını fazilete, insanlığa teşvik etti. Onlardan fedakârlık bekledi. Fakat en büyük tehlikelere kapı açtığı anda onları yalnız bırakıp kaçtı diyecekler! Sen böyle bir insanın aşkını kabul eder misin? Söyle! Bu alçaklığa tahammül eder misin? Beni mazur gör Ferngîs! Bırak beni, tehlikelerin

ve uçurumların kenarında son dakikaya kadar insanlığımla kalayım.

FERNGÎS— Hakkın var Siyâvuş. Fakat beni de beraberine al.

SİYÂVUŞ— Seni Allah'a emanet ederim. Eserimi sen göreceksin! Beni affet Ferngîs.

FERNGÎS— Eyvah! Eyvah! (Siyâvuş çıkar. Ferngîs bir müddet arkasından mebhût bakar)

—Dördüncü Sahne—

(Ferngîs ve Efrâsiyâb)

EFRÂSİYÂB— Kızım, bu matemli çehre neden? Niçin benden hislerini saklıyorsun?

FERNGÎS— Baba, sana söyleyecek şeyim mi kaldı?

EFRÂSİYÂB— Ağlıyorsun! Adeta bir felaket geçirmişsin denilir. Bu teessürüne sebep kimdir? Seni meysus etmeye kim cesaret ediyor? Yoksa Siyâvuş mu bu hale koydu seni?

FERNGÎS— Evet.

EFRÂSİYÂB— Oğlum diye ocağıma aldığım, milletin düşmanlığına karşı tek başıma koruduğum Siyâvuş, seni gücendirmeye cüret etti öyle mi? Yarabbi! Hayalperestliğin bu kadarı olur mu? Demek Gerşîvez'in hakkı varmış! Ben yanılmışım. Düşmanı koynumda beslemişim, yazık bana!

FERNGÎS— Yanılıyorsun baba! Asıl şimdi yanılıyorsun. Siyâvuş bize ihanet etmedi. Bugün o İran'ın sultanıdır. Keykâvûs ölmüş, onu Kistrâların tahtına çağırıyorlar. Fakat sultan olmak için Hürmüz'ün mabedinde milletin kinlerine sadık kalacağına yemin etmek lazım.

Onun büyük ve insanî emelleri buna müsaade etmedi. O, taç ve tahtını terk etti.

EFRÂSİYÂB— Doğru mu? Siyâvuş sözünde durdu ve kaderin ona bağışladığı büyük mükâfatı çiğneyerek geçti, öyle mi? Demek ben aldanmamışım. Öyle ise azabının sebebi ne Ferngîs?

FERNGÎS— O, emellerine sadık kalmak için vatanından, saltanatından, ecdadının tahtından vazgeçti. Bu kadar mı? Hayır baba, onu yapacaklar belki bulunur, fakat Siyâvuş büyük emellerine ulaşmak için aşkından, hayatından vazgeçti.

EFRÂSİYÂB— Ne yaptı Ferngîs?

FERNGÎS— Bütün ordulara dağılma emri verdi ve Gerşîvez'in kinle dolu asker sürüleri arasına bir kurban gibi atıldı. Yarabbi! Niçin ona mani olamadım. Ayaklarına kapanıp yolunu kesemedim. Keşke beni çiğneyip geçseydi! Keşke beni öldürüp gitseydi!

EFRÂSİYÂB— Kızım! Kendini harap etme. Kaderin önüne geçilmez. Siyâvuş'un alnına yazılanı biz silemeyiz.

FERNGÎS— Baba onu kurtar! O, canilerin arasında yürüyor. Kendisine çevrilen hançerlere karşı bak hâlâ şefkatle bakıyor. Fakat insanlar onun kalbini anlayamadılar, anlayamayacaklar. Baba, onu öldürecekler! Onu düşmanların elinden kurtar.

EFRÂSİYÂB— Bütün Turan ona karşı döndü. Gerşîvez iftira tohumunu insanların kalbine harman gibi savuruyor. Beni tehdit ettiler, mukavemet ettim, Siyâvuş'un aleyhinde o kadar şeyler söylendi ki, nihayet ben de bunlara inanmaya başladım. Fakat yalnız seni düşündüm Ferngîs! Senin saadetini, aşkını düşündüm. Artık anlıyorum. Siyâvuş bildiğim, tanıdığım

insanlardan değilmiş. O ne Turan ne İran'danmış. O, büsbütün başka bir âlemdenmiş. Ağla kızım! Yıllarca gözyaşı dök. Çünkü bu kuru ve ihtiyar gözler ağlamasını unutmuş olmasaydı Siyâvuş'un fazileti için nurunu yok etmeye hazırdı. Onu kurtarmak benim haddim mi? Siyâvuş vicdanların huzuruna büyük ve necip ruhuyla çıkarak kendisini kurtardı. Onu köpekler parçalayacak, fakat ruhunu melekler taşıyacak ve adını ebediyet takdis edecektir.

—Perde—

[Son perdede Keykâvûs'un vefat haberi de *Şahnâme*'nin rivayetine muhalifdir. Aksine ölümünden sonra Efrâsiyâb son derecede müteessir olarak bu hadiseye Keykâvûs'un sebep olduğunu iddia ve kendisine hitap eder. Siyâvuş'un ölümü münasebetiyle Keykâvûs'a karşı derin bir kin beslediğini ve bunun için İran'ı birbirine katıp taş taş üstünde bırakmayacağını vakanın sonuna ait olan meşhur monoloğunda beyan eder. Fakat *martyre*'in [şehitlik] tahakkukunu daha fazla iradî ve meş'ûr bir hale koymak için efsanenin bu noktasında da anakronizm yapmak mecburiyetinde kaldım.]

–Epilogue–

Firdevsî'nin *Şahnâme*'si birçok trajedilerin doğmasına imkân verecek kadar geniş bir epopedir. Oğuz Destanı ve Anadolu mitolojisi ile beraber bu eseri yarının Türk edebiyatına bir hazine ve bir menba' olarak tetkik etmek çok temenni edilecek bir şeydir. *Şahnâme*'nin Siyâvuş'a ait olan kısmı şu mısralarla nihayet bulmaktadır:

Kunûn men dil u meğz tâ zinde em
Be kîn-i Siyâveş âkende em

Hemî kîne-yi şâh bâz âverem
Ser-i doşmenân zîr-i gâz âverem

Heme ceng bâ çeşm-i giryân konem
Cihân çun dil-i hîş boryân konem

Sû-yi merz-i Tûrân berânem sipâh
Begîrem, besûzem, besâzem tebâh

Çu ferdâ berâyed bolend âfitâb
Men u gürz u meydân-i Efrâsyâb

Çonaneş bukûbem be gorz-i girân
Ki fûlâd kûbend âhengerân

Meğer kîne-yi ân şehriyâr-i cevân
Behâhem ez ân Tork-i tîre revân

* *Şahnâme*'den alıntılandığı belirtilen aşağıdaki beyitler Türkçe *Şahnâme* çevirmenimiz Sayın Prof. Dr. Nimet Yıldırım tarafından elimizdeki *Şahnâme* nüshalarıyla karşılaştırılarak ve karşılaştırmaya ilişkin bir açıklayıcı dipnot ilavesiyle latinize edilmiş ve çevirilmiştir. Katkılarından dolayı kendilerine şükranlarımızı sunarız. (h.n.)

Ne Turân gozârem ne Efrâsyâb
Zi hûn Şehr-i Turân konem rûd-i âb

To ey dâdgoster cihân âferîn
Ber âyende-yi âsumân u zemîn

Furûzân be mâ ferr-i şâhinşehî
Be mâ bâz gerdâned kolâh-i mehî

Ber engîz yek merd-i Îrân nejâd
Tevânâ vu bînadil u pakzâd

Ki bâ tîr-i vey dâd u ferzânegî
Be hûş u be ferheng u ferzânegî

Koned zinde nâm-i niyâkân-i mâ
Çu mînû koned hâk-i Îrân-i mâ

[Şimdi hayatta oldukça ben, yüreğim ve beynim
Siyâvuş'un intikamıyla dopdoluyum

Hükümdarın intikamını sonuna kadar alırım
Düşmanların başını kılıcın altına alırım

Turan sınırına doğru ordumu sürerim
Alırım orayı yakarım, yıkarım yok ederim

* Bu beyitlerin dört tanesi *Şahnâme'de* yer almaktadır. Firdevsî'ye ait olarak kaydedilmiş olsa da diğerlerinin; (1) Elimizde bulunan *Şahnâme* nüshalarında bulunmaması, (2) Kullanılan kelimelerin Firdevsî'nin *Şahnâme*'sinde kullanılan kelimelerden olmaması, (3) Kelime ve cümle örgüsü açısından zayıf olmaları, (4) Edebi sanatlar ve belâğat açısından zayıf olmaları, gerekçeleriyle Firdevsî'nin beyitlerine sadece benzemektedirler. Bu beyitlerin ona ait olmadığı kanısındayız. (h.n.)

Yarın doğunca yüce güneş
Görün beni ve gürzümü Efrâsiyâb'ın meydanında

Onu öylesine ağır gürzümlle ezerim ki
Demircilerin çeliği dövdükleri gibi

Belki o genç hükümdarın intikamını
Almış olurum o karanlık ruhlu Türk'ten

Ne Turan'ı yerinde bırakırım ne Efrâsiyâb'ı
Kandan ırmağa çeviririm Turan ülkesini

Sen ey adaletli evrenin yaratıcısı
Gökleri ve yerleri var eden Tanrı

Işıldat bize hükümdarlık makamını
Geri ver bize ululuk tacını

Çıkar İran soyundan bir adamı
Güçlü, gönlü gözü açık ve tertemiz bir yiğidi

Onun okuyla adalet ve bilgelik
Akıyla kültürüyle bilgisiyle

Diriltsin yeniden atalarımızın adını
Cennete çevirsin İran topraklarımızı]

Dibâçe-i Mesnevî

1973

Hilmi Ziya Ülken

DİBÂÇE-İ MESNEVÎ

1973

Hilmi Ziya Ülken

Dinle ney'den kim hikâyet etmede
Bak Bahâüddîn seyâhat etmede
Fahr-i Râzî çeldi Gûrî Şâhı'nı
Aldı, bil, Sultân-ı Aşk'ın âhını
Görmedi râhat, huzûr, etti güzer.
Râzî gibi açmadan el, kıl hazer!
Bir Oğuz tûfânıdır Sultân-ı Aşk
Eyledi iklim-i Rûm'da rûhu meşk
Uğrayıp her cevre Belh şehrinde O
Terk-i Dâr etti, fakat kendinde O.
On sekiz yıl gördü bin bir derd ü gam
Son... Diyâr-ı Rûm'da tuttu makâm.

İndiler Bağdâd'a, ordan Mekke'ye,
Hac yolunda kondular bir tekkeye.
Oğlu parlak bir kıvılcımdı daha,

Kim Ferîdüddîn görüp şems-i dehâ
 Açtı gence kendi şi'riyle kapu,
 Bu ona Hak'dan verilmiş bir tapu.
 Yandı kalbinde hakikat şu'lesi,
 Varlığa doğru tüter peygûlesi.
 Konya aşk ehline yoldu bir zamân,
 Şeyh Bahâüddîn karâr etti hemân
 O Horasan ehlinin son uğrağı,
 Hem bu dünyâ hırsının son durağı.
 Kimi hak, kiminde yok hakdan eser.
 Bin musîbet rüzgârı burdan eser.
 Kaynaşırken bu acâib kâfile
 Sâde rûh sanmak onu pek nâfile.
 Kimi zâhid, kimi gâfil yüzlüdür.
 Hepsi aynı şehir içinde gizlidir.
 Aynı tende iki düşman çarpışır.
 "Bunu dağ taş taşımaz, insan taşır"

"Allah adın zikr edelim evvelâ,
 Lâzım oldur cümle işde her kula."
 Tanrı nîçin gizlidir âlemlere?
 Nîçin inmez Rûh göklerden yere?
 Nîçin insan çırpınır hep Gök! diye?
 Ya nîçin gökler sağırdır bizlere?
 Bir sadâ gelmez mi Allah'dan bize?
 Biz nîçin me'yûs olup geldik dize?
 Tanrı ve âlem! Bu ikilik neden?
 Kurtuluş hiç yok mu bu bâziçeden?
 Bak Celâlüddîn hikâyet etmede,
 "Ayrılıklardan şikâyet etmede."

Dinleyenler çoktu bu genç âlimi,
 Vâkı'â tatmîn ederdi âlemi

Bir cedel ü bir bilgi tûfânıydı O.
 İlmden çok, aklın irfânıydı O!
 Herkesi hayretlere gark etmede,
 Lâkin o noksânını fark etmede.
 Tam otuz beş sâline girmiş iken
 Oldu bilgisi ona en çok diken.
 Bir güneş doğdu içinden nâgihân,
 İlm-i dünyâ, ilm-i dîn oldu nihân.
 Şems-i Tebrîz açtı esrâr perdesin,
 Şems-i Tebrîzî yetiş, gel, nerdesin?
 Bu ışıkla geçti zulmetten Nûr'a
 Çıktığı ân gibi Mûsâ'nın Tûr'a.

Tanrı'yı gönlünde buldu bu dehâ.
 Açmadı kîl ile kâli bir daha.
 Ko ki âlem sonsuz olmuş ne çıkar?
 Aynı Fânûs, aynı Gök doğar, batır.
 Başka bir Sonsuz, içinde gördüğün!
 Söz tükendi, Aşk dile geldi o gün.
 Okyanus tuğyânıdır artık Celâl,
 Hak tecellî etti aksetti Cemâl.
 Söz tükendi, bak gönül râz açmada,
 Cümle âlem ona pervâz açmada.
 Bir mu'azzam devr-i Aşk'dır yeryüzü.
 Bir semâ'dır, Rûh'dur, yokdur sözü.
 "Bir belâdır, ibtilâdır, adı Aşk,
 Hiçdir, yokdur, Bekâ'dır adı Aşk."
 Başlayıp şehrâh-ı kalbe Mesnevî,
 Bu yolun ardından gitti "Mânevî".
 Dinle ney'den kim hikâyet etmede,
 Ayrılıklardan şikâyet etmede.

Biz bu Genc'i çok zaman var açmadık,
 Oradaki rûhu Cihâna saçmadık.

Aradık çöllerde hep beyhûde şey,
Gel, gel, artık bu semâ'de dinle ney!

Onu keşf etmişti halkın duygusu,
Yunus'un, Âşık Paşa'nın kaygusu.
Orada kendisini bulmuştu Halk.
Çık saraydan, sen de gel halk ile kalk.

Bir hikâyet edeyim dürdânesi,
Bir karıncayla yılan efsânesi:
Mûr ile mâr bile yoldaş oldular,
Bu seyahatte azîm yorulduklar.
Mûr bu! dalmak dilerken uykuya,
Düştü mârın hilkatinden korkuya.
Uyku taklid etti, buldu bir yuva.
Mâr sokmak diledi, boştu ova.
Yol göründü, ettiler tekrar karar.
Bu sefer bir cerha almış idi mâr.
Mûr ona buldu hemân âb ile nân
Yâresin sardı, buna mutlak inan!
Mûr onu terk etmedi, baktı âşına,
Kuyruğundan çekti bir su bâşına.
Dedi: buldum bil bu hilkat hîlesin,
Her zaman bir nûr bulunmaz bilesin!
Şunu bil ki, senden özge kötü var,
Her zaman bir mûr bulmaz böyle mâr.

Gülmeden geçti baharın neşvesi,
Soldu ezhârın demâdem işvesi.
Bir hayal kâbusudur havf-i Âdem,
Dem bu demdir, dem bu demdir, dem bu dem!
Şimdi varmış, şimdi yokmuş hemân.
Gark ü nâbûd olmada keş-i zamân.

Toprak oldun! Kimse bilmez nerdesin.
Sen bu halinle Vücûd'a perdesin!
Önce vecd ol ki Vücûd'a iresin.
Varlığa var, tâ sücûda iresin!

Bir satır üstünde mûr eyler güzer,
Zanneder her harf geçmiş ve geçer.
Lâkin üstünden bakan bir göze sor.
Ne giden var, ne gelen! aynı sutûr.

Gizlemez ney rûhunun esrârını,
Anlatır ikbâlîni, idbârını.
Aşk-ı Vahdet cilvesini fâş eder,
Bir kadeh nûş etmeden ayyâş eder.

Ney çalarken başka bir âlemdesin!
Hem zamanı aştığın bir demdesin.
İstırabın Vahdet'e âyinedir.
Def'-i gam kesret için bir perdedir.
Yan Vücûd aşkı ile âteşlere,
Yanma bakıp şol sağır, kör leşlere.
Bir asıldan geldi âlemler, âyân!
Küfr ü îmân burda, güç etmek beyân.
Putperest olma! hemân gel, Âdem ol!
İnsan ol, insanla yalnız hemdem ol!
Sûret-i Hakk'dan olan ma'keslere
Sell-i seyf et, hem ol onlardan uzak,
Korkma şerrinden! yalan kursun tuzak.
Çünkü dâğıtır güneş zulmetleri,
Nûr ile hâkim kılar Hikmetleri.

Ağlamak ister gönül, hep ağlamak
 Mutlak ile leb-ber-leb... ağlamak.
 Varlığın şevkiyle coşar gözyaşım,
 Bu coşuş önünde baş iger başım.
 Burda her feryâd rûh bünyâdıdır,
 Zevk ile sonsuz hayâtın yâdıdır.
 Kimse bilmez gam ile şevkin birliği,
 Bu hudutsuz coşmadadır dirliği.
 Rûh sonsuz varlığa hasretdürür.
 Yani O Vahdet ile kesretdürür
 Aşk-ı âteşdir vücûdum hânesi,
 Şevk kartaldır ki gönlüm lânesi.
 Arayış sonsuzsa, ruh ol miktardır,
 Beklenen şey yoksa, âlem dârdır.
 Rûh bir yoldur, gider bir şehir olur.
 Aşk bir açlıktır, gıdası zehr olur.
 Akl ü Sevda ile insan Rûh'dur,
 Biri yoksa orda rûh mecrûhdur.

Kıssa şol kim: ermek için göklere,
 İki kanat taktı Nemrûd tâklara.
 Nîce gayret etse de imkânı yok,
 Göklere yükselmede iz'ânı yok.
 Bir hakîmin pendine uyup hemân,
 On kaplan aldı, hayrette cihân.
 Astı taze av eti kaplanlara,
 Benzedi kaplan büyük kanatlara
 Etleri gördükçe kaplan şahlanır,
 Nemrûd u âsî hemân küstahlanır.
 Kendini Hâlik'le artık bir görür,
 Göklere çıkışla yükseldi gurur.
 Göklere tırmanmağa taket biter,

Bu gururla Göketi katlar biter.
Kaplan çöker, çarpar gurur insanlığa,
Nemrûd düşer gayyâ gibi nâdanlığa.
İster isen ders almak kıssadan,
Göz açıp dinle bu pendî hissedenden.

Aşk bir şevktir, göğşe ermek değil,
Zulm ile insanları sermek değil.
Zât-ı Mutlak'la yarış bizden uzak,
Kibr ü nahvet bizlere kurmaz tuzak
“Gâh çıkarız gökyüzüne Hak için,
Gâh ineriz yeryüzüne Aşk için.”
Tanrı için sonsuza âşıklarız,
Bu sevişle kul için sâdıklarız.
Âşkın me'vâsı meyhâne değil,
Ârifin me'vâsı berhâne değil.
Ârif oldur bile dünya emrini
Âşık oldur bile ukbâ emrini
Emr-i Mutlak bize handân emridir
Ki vazifen Aşk u Vicdan emridir.
O senindir, bu benim bir Hak değil,
Aşk sorumluluk diye korkmak değil.
Bizce mes'uliyeti sevmek gerek,
Bizce mükelleflîği sevmek gerek.

Kıssa şoldur: Bir eşekle bir kişi,
Küfelerle Pazara gitmek işi.
Çiftçinin biri malını yüklemiş,
Satışı akşama değin beklemiş.
Bu mesel ya: eşeğin varmış dili
—Kaça sattın derse çiftçi bu malı,
Bu eşek kârı için gelip dile,
Ne diyelim? derdemez, hayret ile:
—Doğrudan gayrı olur mu söylemek?

Galibâ eşek düşünmüş: —Ya emek?
 Bunca gayret nolacak, olmaz! demiş.
 Bu tereddüdü görünce sahibi:
 —Dayak yersin demiş eşekler gibi!
 Oysa sopa yemesinden korkarak
 Adamın fikrinde bulmuş hayli hak!
 İki bâyi' aynı şeyi söylemiş,
 İkisi de hakkı tasdik eylemiş.
 Sevgidense birinin sorumlusu
 Ötekinin bil ki, sopa korkusu.

Yaz günü burnunda iken çiçeği
 Bir karıncayla Ağustos böceği
 Hangimiz daha değerli? dediler.
 Kendi sanatlarını medh ettiler.
 Yazı beyhude geçirmişti böcek,
 Taşımış karınca ise yiyecek.
 Kış günü geldi soğuktan inledi,
 Öteki hep çıkarını dinledi.

Böyle anlatmış Lafonten kıssayı
 Duysa Mevlânâ verirdi hisseyi.

Cümle âlem besteden sermest idi,
 Ruhlardan çıkmayan bir ses idi.
 Koştular kış günü onun başına
 Sırf karınca gelmedi yoldaşına.
 Ona dendi sâde çıkar düşkünü,
 Böceğiyse andılar her yaz günü.

Mesnevî der: Hak yolunda uğraşan,
 Bu cehitle kendini her gün aşan
 Genci müşrikler ateşe attılar,
 Heybesiyle kitabını sattılar.
 Anası feryâd ederdi onlara:
 —Veriniz evlâdımı, derdi, bana!
 Genç, anasına dedi ki: gel, yetiş!
 Bu ateşte yanmak işi başka iş.
 Bende ki Aşk âteşine girmedir.
 Sen de gel, gör! Aşk nedir, âteş nedir?

Her şehirde her zaman vardı Semâ'
 Bu dönüşlerde hedef sanki semâ.
 Kolları göğe uçar dervişlerin
 Her biri mânâlıdır inişlerin.
 Remzdir bu dönmeler, yükselmeler,
 Kâinatın devridir bu hamleler.
 Mesnevî-hânlar okurken remz-i Hakk,
 Vecd ile tâ içten gelirdi ağlamak.

Ney çalar, tanbur çalar, ah eyler kudüm,
 Tesbih çeker ruhaniyetle: dum'. dum'.
 Söylenir önce Sabahî peşrevi,
 Cümlece ruhlar onundur peyrevi.
 Cûş ile başlar makâm-ı Sünbüle,
 O bahar bağında benzer sünbüle.
 Lâleler, güller güler, cûşan olur,
 Cümle âlem Vecd'le hurûşân olur.
 Ne Kelâm, ne feylosof ağzı yeter,
 Ne cedel, ne de fıkıh dili öter.
 Birlik için yaramaz aklın gözü,
 İşleyemez mantığın kuru sözü.
 Bil ki bu yol sırf sanat yoludur,

Yaradanın kolu sanat koludur.
 Rûh u Âlem birliğini O yaşar,
 Hilkatın sırrıysa sanattan taşar.
 Musikiyle, şîrle, Semâ' ile
 Varlığın güzelliği gelir dile.
 Şeyh Celâlüddîn bu sırrı anladı,
 Varlığın Birliğine koydu adı.
 Attı cetvelle kitabı bir yana,
 Tuttu vahdet zevkini yâna yâna.
 Aşk bir şem'-i İlâhîdir dedi.
 Cümle ilmi bir kitapta söyledi.
 Anladı Ah! ettiği sırrı ne imiş.
 Görmeden âşık oluş bir şey imiş,
 Biz varız, Mutlak Vücûd'un aksiyiz,
 Biz varız, Mutlak bırakır bizde iz.
 Her nefes, vaki'de, Varlıktan sadâ
 Ses odur ki aks eyler dağ dağ!
 Cilvesidir Varlığın aşûb nigâr,
 Böyle bir miknatis etmez mi kâr?
 Yayılırdı sayhası insanlığa,
 Vakt olur azâr eder nâdanlığa.
 Kendi halin şöyle hikâyet eder,
 Ayrılıklardan da şikâyet eder:
 "Ah ederdim, vah ederdim görmeden,
 Bir hayalken kalbe bu giriş neden?
 Şimdi rüyâda mı görmüştüm, hayır!
 Önce bilmezdim nedir şerle hayır.
 Bir sabâvet saflığındaydım hemân,
 Anlamazdım ne mekân ne de zamân.
 Bu karanlık hâlde geçti her demim,
 Bîşuurum, sanki Cihanla hemdemim.
 Ayıramazdım kendim ile âlemi,
 Bu garib haletle san, rüyâdayım.
 Sanki gerçekte değil, hülyâdayım.

Bir gün oldu nâgihân bir ayrılış!
 Bir tarafta hep akış, burada kalış.
 Burada yalnız mekân orda zamân.
 Ayrılıştan sonra gördüm ki âyân:
 Burada madde, ötede yse rûh var.
 Biri cansız, ötede zîrûh var.
 Burada âlem, ötede iç varlığım,
 Burada dünya, ötede mâverâ!
 Bu iki âlem buluşmaz bir daha.
 Hangi âlem bendedir, ben nerdeyim?
 Bildiğim şey varsa, ben bir perdeyim.
 Bu iki dünya buluşmaz. Hayf! hayf!
 İki ayrı yol: şitâ ile sayf.
 Ne Kelâm ne feylosof ağzı yeter.
 “Birlik için yaramaz aklın gözü,
 İşleyemez mantığın kuru sözü!”
 Böyle söylerdi Celâlüddîn-i Rûm
 Mâcerâ-yı kalbi dinler mülk-i Rûm.
 Hor görüşü, gayzı, ta’nı etedir.
 Sevgisi yetmiş iki milletedir.
 Sanmayın yankı gelir şu yardan
 Dinleyen ağyâr değil hep yârdan:
 Hind ü İran’dan musâhibler gelir,
 Bak, Nesâradan da rahibler gelir.
 Şî’ri açmıştı baharda lâleler,
 O vatan ufkunda saçardı şu’leler.
 Beytler sanki coşan şellâledir.
 Bu kitap bir âteşin seyyâledir.
 Cümleler elinde birer bendesi,
 Şî’rine vurmuş tabiat handesi.
 Öyle âhengdâr ki, san, billûrdan,
 Her tanîn-i vecd vururdu sûrdan.
 Mısra-ı berceste hezâr dâneden.
 Bir murassa’ tâc olur dürdâneden.

Âteşinden nush alır bir tâze renk,
 Onda Hikmet va'z değil, olur pelenk.
 Her hikâye onda bir nârin sebû
 Bir gülistân gibi neşr eylerdi bû.
 Ne Ezop ne de Lafonten ona değer,
 Şi'r ü hikmet onda kol kola gider.
 Alçalırken bu eserde kâselis,
 İyiler hak tahtına olmuş celîs.
 Gâh olur, devleti râîdir güden,
 Gâh ise, onca, mûraîdir güden

Bir semâ'dı hâne-i Pervânede,
 Şeyh Celâl hâmûş idi Dîvânede
 Müctenibdi, kan içinde gözleri,
 Sordular, dinlediler şu sözleri:
 —Ağlarım Pervâneye, nâ-puhtedir,
 —Ya ne demde, sordular, o suhtedir?
 Şeyh cevaptan âciz idi bir zamân,
 —Bekleyelim dedi ve gitti hemân.

Şeyh dururken kapısında lânenin,
 Bahs açıldı 'adlinden Pervânenin.
 Dedi Mevlânâ: Azizler haklıdır!
 Ve bu sözde bir hikâye saklıdır:
 Hac yolunda kalmayınca tâkatı
 Hasta düştü dervişin binek atı.
 Cehde rağmen at bulamadı şifâ,
 Aldılar eğeri, çekmedi cefâ.
 At yalnız kaldı lâkin düşmedi,
 Vahşi hayvanlar başına üşmedi.
 Hâsılı, birçok mesafe aşılar,
 Dönüş oldu, şunu görüp şaşılar:
 Bir nazarlık bağlamışlar boynuna.

Bir hacı tılsımı aldı koynuna.
 Ve yürüdü, vahşi hayvanlar hemen,
 Parçaladılar atı ân geçmeden.

Hisse şol ki: bu fakîh benzer ata
 Kaybedince tılsımı, döndü ota.

Bir eşek boğazının tutsağıdır,
 Bî-akl için hâkim ise kursağıdır.
 Sormuş idi bir sufi bir zengine:
 —Akça, günâh seç birini kendine!
 Dedi zengin: —Ben günâhı neylerim?
 Şüphe yok akçayı tercih eylerim.
 —Sen asıl günahını sevmektesin
 Yapamazsın sen onunla râhını.
 İnsan olsaydın alırdın serveti,
 Dağıtıp ma'mûr ederdin Ahreti.

Dergehinde postu sermiş Sufiyâ!
 Köşede gizli durur meyle ayağ.
 Hırkası var, tesbihi var, tâcı var,
 Kapısında bâylar var, hacı var.
 Gösterip bin bir kerâmet bu şeyh,
 Yollu yolsuz halk gözünde oldu Şeh.
 Gûyiya yılanları sermâ eder,
 Yürütür dîvârı, üstünden gider.
 Post serer, aşar deniz, hem burdadır,
 Şimdi Kâbe, şimdi Nişâbur'dadır.
 Ne ilâca ihtiyaç var ne suya,
 Gel büyü, efsunla düş bu pusuya!
 Zairi çok, vereni çok, sözlüdür.

Dergehinde bir hazîne gizlidir.
 Anlatır gerçek adına ilm-i cifr,
 Bin yığın tabir sayar ki sonu sıfr.
 Harf ile noktada sırr-ı Câvidân,
 Ne akıl ne rûhdur orda âyân.
 Gizli mezhepler hulûl etsin diye
 Bu garib efsâne oldu hediye.
 Allah adı âşikârken bu ne cehd?
 Zehri yutturmak için midir bu şehd?
 Gûyiya insan imiş dâvaları,
 Hani insan, hani bed, hani arı?
 Post u taç dâvasını gütmeyeni,
 Halka sultanlar gibi ötmeyeni,
 Dervîşi, ruhça hakiki zengini,
 Keşf eden insanların öz rengini,
 Kurmasın kâbil midir kalbe tahtını,
 Ruhunu îmar eder, hem bahtını.

Bırakın bu güft ü gûyu, kimseler
 Yunusu niçin seversin deseler,
 Mısırî'yi, Emrâh'ı, Âşık Paşa'yı
 Hepsi aynı kapıda erle bayı.
 Hepsi bir soydan gelir, aynı nevi,
 Hepsinin kaynağı birdir: Mesnevî!

Gezdiler Sivas ile Dârende'de,
 Meks ü ârâm ettiler Lârende'de.
 Sonra Sultan Konya'da bir medrese
 Yaptırıp şeyhi verdi tedrise.
 Sardı Rûm âfâkını sanki güneş
 Şeyh Mevlânâ Celâlüddîn ateş
 Gibi her yerde ışıklar vermede
 Her taraf ezhârını bak, dermede.

Gençliğinde ilme pek hâris idi,
 Atası kürsisine vâris idi.
 Erişince tam rüşd ü sâle O
 Bırakıp kâli geçti hâle O
 Mesnevî'yi bir Semâ'la dinlemek
 Dinlemek, hem can evinden dinlemek
 kasdiyle da'vet ettiler şehir şehir,
 Mesnevî her yerde âteşten nehir.
 Bu seyâhatlerde hâzırdı Hatûn,
 Okunurdu Mesnevî'den çok mütûn.
 Birçoğunda vardı Sultan, pervâne,
 Çıktı nâgâh ortaya bir dîvâne.
 Etti "Tekfîr" sanki bir fetvâ ile
 Şânı yükseldi bu iğvâ ile.
 Gûya "Havâs" denen bu Ebced-hânlar
 Derdi: "Bu halk ilimden ne anlar?"
 Halk deyip geçme! Ne varsa anda var,
 Feth eden mülkü bu şehsüvârlar.
 Andadır duygu, akıl, akl-ı selîm,
 Andadır Hakk'ın sesi, râz-ı Kelîm.
 Tek tük lügat ezberleyen budala için
 İlm cerr-i menfa'at: "fodla" için.
 Kimse bilmezdi nedir bu felsefe!
 Bir sefâhat yolu, yani: Fe li sefeh
 Hem sorarlardı bû ne işe yarar?
 Dinli-dinsiz diye verirler karar.
 Sırf Erâcif'e göz açarlardı,
 İlmden Şeytan gibi kaçarlardı.

Gitmeyince bu gürûhun hoşuna,
 Anladı Mevlânâ, bu gayret boşuna.
 Dedi: Geçmez bu Pazarda bu metâ',
 Şi'r ile etmek gerek âna hitâb.
 Şâh-ı Selçuk, cümle a'yân dinledi

Ona râhibler bile mebhût idi.
 Şeyh Mevlânâ bu softa işine,
 Bir kılıç koydu şu rubâîsine:
 “Almamakçün Bû Hanîfe kâdılık
 Kayb etti sopa ile cânını,
 Sen ise elinde duran Kâdılık
 Kaybolur diye verirsin cânını”
 —Mevlânâ—

Kıssa şol ki: Konya’da bir köylünün
 İkiz oğlu vardı ki, biri günün
 Pek büyük çiftliğine sâhip idi.
 Lâkin aklı kıttı bir bozkır gibi.
 Ötekiyse mûsikiyle uğraşan
 Bir fakîrdi, bestesi vermişti şân.
 Uğramıştı ilk oğul kardeşine,
 Bulmayınca şöyle yazdı eşine:
 “Evde yoktun!” İmza: Çiftlik Sâhibi
 O mu’azzam bestekâr, eşi gibi
 Çiftliğe gitti bıraktı tezkere,
 “Gelmemişti buraya başka kere”
 Ağa döndü ve okudu kâtibi:
 “Evde yoktun!” İmza: Akıl Sâhibi

Bu cemaatler niçin kavga eder?
 Biri dosttur, biri düşmanca gider.
 Zannedersin onları barut, ateş;
 Hâlbuki her biri duygusunda eş.
 Hepsi insandır, sever, acır, umar,
 Her biri dosttur kötüye göz yumar,
 Bu nizâ’ ne? diye şeyhe sordular,
 Bunca iyiler niçin kinle dolar?
 Şeyh Celâlüddîn verdi pendini,

Dost u düşman dinlediler kendini:
—Üç kişi yola çıkar bir yaz günü,
Hiçbiri anlatamaz gördüğünü.
Yol bir amma dilleri pek ayırır,
Öyle sanırlar ki maksat gayrıdır.
Her biri ağlar, güler ve sevinir
Her biri me'yûs olur ve döğünür.
Bir yokuşa ulaşırlar nâtüvân,
Derdini dökmektedirler bî-lisân
Biri Alfa, biri A, biri Elif,
Kasd bir amma rivâyet muhtelif.
Köylü satmaktadır orda yiyecek,
Çâresiz, almak dilerler bir kucak.
Yolcular Türk'tür, Acem'dir ve Arab
Üzüm derdi biri, engûr, biri ineb.
Girişirler birbiriyle kavgaya,
Akıbet bir yolcu çıkar ortaya.
Bildiği için bu adam bu dilleri,
Der ki: —Birdir cümleinin gönülleri.
Anlatınca Şeyh Celâl bu kıssayı,
Dost olurlar, çıkarırlar hisseyi.

İLÂHÎ

Bir zamanlar vardı çağ-ı Mesnevî
 Şûle-efzâ-yı çırağ-ı Mesnevî
 Herkesin ezhâr devşirmek için
 Fevc fevc geldiği Bağ-ı Mesnevî
 Bir tasavvuf remzini çözdüm diye,
 Kaldı bî-akle nizâ'-ı Mesnevî
 İki dünya saydına çıkmışlara
 Tek hedef var: İntifâ'-ı Mesnevî!
 Mekteb-i sibyan gören nâ-puhteler
 Vah! Kim buldu sudâ'-ı Mesnevî
 Her devir, her milletin eş'ârıdır.
 Orda ne sol var ne sağ-ı Mesnevî.
 Ehl-i iz'ân, ehl-i kalb olanlara
 Şi'r ile açar kulağı Mesnevî.
 Ot yiyen hayvana ziyâ' Mesnevî,
 Kalb için, El-Hak, yanardağ mesnevî!

İLÂHÎ

Duzeh-i Firdevs için Erbâb-ı Aşk
Toplanır, zira büyüktür Bâb-ı Aşk.
Nûr u hüsnün vurduğu yer ye's-i rûh
Bir karanlık bahrdır, mehtâb-ı Aşk.
Gâh bekler gâh umar, me'yûs olur,
Gâh şüphe iledir bî-tâb-ı Aşk.
Her yer söner, dünya dalar zulmetlere.
Rûh şimdi bir büyük şehât-ı Aşk!
Bu ye's yokluk mudur? yok, yok, hayır!
Bu karanlık gicede hûn-âb-ı Aşk.
Macerâ-yı rûhu nakleyler bize,
Herkese âyînedir Kitâb-ı Aşk.
Kendini vermiş iken vusletlere,
Mahv eder tekrar yaratır Âb-ı Aşk.
"Andadır sırr-ı adem, râz-ı Vücûd,"
Yoktan var eyleyen Çâlâb-ı Aşk.
Döndürür baş, mest eder dolâb-ı Aşk,
Varlığın kal'asıdır girdâb-ı Aşk.

İLÂHÎ

Perde-i râh-ı Hüdâdır Mûsikî,
 Bir ilâhî muktedâdır mûsikî.
 Cûşîş-i rûh'a sadâ vermek için,
 İntihâb-ı mu'tenâdır mûsikî.
 Kavs-i kûzeh ânâ rakib olsun diye
 Renk gibi âheng-i sadâdır mûsikî.
 Neşe-i mağmûmu, cûş-i fikri var,
 Ye'stir, ümmîd-i bekâdır mûsikî.
 Bî-nihâye seyr-i elhâniyle mest,
 Olmuşuz. Rûha atâdır mûsikî.
 Nây ü tanbur ü kudüm ile coşup
 Mutribin şevki safâdır mûsikî.
 Bu ilâhî nağmelerle per açıp
 Mûsikîye îtilâdır mûsikî!
 Bu tarîk-i Mevlevî'den ey Celâl!
 Mûsikî verdi bize sesle Ziyâ'.

İLÂHÎ

Dem çeker hû! hû! güvercin lânede,
 Mesnevî-hânlar sanarsın hânede.
 Öyle zenginler bulursun ki varıp
 Bu makâmı dinletir kâşânede.
 Bazısı dünyasını terk eyleyip
 Kimsesiz, çulsuz yatar vîrânede.
 Kimisi insanlık uğrunda harâb
 Mest sanma köşe-i meyhânede
 Zulmet-i edvâr içinde böyle fecr
 Görünür on asırda bir tânede.
 İyd-i Mevlânâ'yı fikr etmek için
 Tutuşur yanar gönül berhânede.
 Mesnevî, Dîvân birer meş'al tutar
 Garb ile Şark'a fakîrhânede.

Ateşinden akl alır bir tâze renk
 Onda hikmet va'z değil, olur pelenk
 Orda her cünbüş susar, âhenk kalır,
 Vahdeti tasvir eden tek renk kalır.
 Hay ü hûy-i Dehri Âyin ketm eder,
 Varlığın sırrını burda hatm eder.
 Bu İlâhî Vecd içinde birleşir
 Fikr ü hikmet, mûsikî, semâ' ve şi'r.

Bu devirde pulcular bed-hâh idi,
 Ve Moğollar bu gürûha Şâh idi.
 Biri Tebriz'den gelir vergi keser,
 Biri halka sam yeli gibi eser.
 Biri Moğol valisine kâselis,

Biri eşkıyâ ile olmuş enîs.
 Bu karanlık devrde bitmişti hal,
 Zulm ile olmuştu bağdaşmak muhal.
 Bilemem Selçukların hükmü nedir?
 Her köşede başka bir terânedir.
 En büyük kudret buna Türkmen göçü,
 Milletin bununla artmakta gücü.

Evc-i Mevlânâ'da Dîvân-ı Kebîr
 Fârisî Türk şi'rine bir zirvedir.
 Gökden inmiş âteş-i fevvâre ki,
 Cevher olmuş her ne var âlemdaki.
 Fârisî söylemiş amma Türkî-gû
 Bu kitapta cümle dilleri oku.
 Geh mülemma' söylemiş, geh yek-zebân
 Canbaz atı olmuş onda her zaman
 Fârisî, Türkî, Arab, Rûmî dili.
 Misli yok terkîbde akl ile dil'i.
 Lâkin ilhâm-ı ilâhî Mesnevî.
 Onda güç maddî değildir, manevî.
 Sanki gökten bir sadâ nefh eylemiş,
 Bir şelâleymiş gibi hep söylemiş.
 Gezdiği, durduğu yerde subh ü şâm
 Bu ilâhî cûşîşi yazmış Husâm.
 Tükenince rûh-i Mevlânâ'da tâb,
 Sanki soluk vermeden bitmiş kitâb.

İLÂHÎ

Sultanlığa özendim, Dîba ile bezendim
Davetlerde gezendim, Neme gerek Tâc ü Post
Gel gidelim dost, dost!

Tuttuğum yol Hak değil, Allah'a varmak değil,
Gönüller kırmak değil, Afv edilmez böyle kasd
Gel gidelim dost, dost!

Yüz sürelim toprağa, Hak yoluna varmağa,
Gitmeyelim ırağa, Burda insan burda cöst
Gel gidelim dost, dost!

Boynumda günahlarım, Elimde silahlarım
Boşunadır Ah!'larım, Neme gerek Tâc ü Post
Gel gidelim dost, dost!

Bırakalım şârını, Kasrını, hisârını,
Bir gönül îmarını İş edelim serbest ü pest
Gel gidelim dost, dost!

Bu fakîr, Sultan değil, Derdlere derman değil,
Yolu hiç irfan değil, Derviş yolu oldu rast
Gel gidelim dost, dost!

(Yunus Ağzından)

İLÂHÎ

Beyden, Hay'dan Bekleme vergil,
Bâğ-ı Cihandan Çiçeği dergil,

“Şol çiçeği kim Yâzıda buldum,
Dostuna verme Hasmina vergil.”

Sakın ayırma Gedâyı, Şâhı
Nice büyüktür Derviş günahı
Böyle acıyı Dervişte görgil

Sana verirler Âb ile nârı
Bu silahınla Vurma yârı,
Bul Zünnârı Kendine vurgil.

Hayli dolaştın, Dağ bayır aştın,
Hakdan şaşdın, Ateşe girgil.

Ko yana da'vâ, Kalmasın ne'vâ
Ben deme, zirâ Bizlere ergil.

İLÂHÎ

Açma sultanlık yolunun bâbını,
Terk et çiftlik, saray erbabını,
Bir çorak yerde tükettin ta'bını
Ne sana kalır bu dünya ne bana!

Bu haramî lokması pek âcıdır,
Kıyma câna, çünkü o can âcıdır,
Halk ile Hak başımızın tâcıdır,
Ne sana kalır bu dünya ne bana!

Bu yol öyle şâhdır bir coşma gör,
Hayrdan gayrıya daim koşma gör,
Böyle mutluluk sana bana yeter,
Ne sana kalır bu dünya ne bana!

Çok zaman boş yollara koşmuş idim,
An ü şân sevdasına düşmüş idim,
Akıbet terk eyledim, derviş idim.
Ne sana kalır bu dünya ne bana!

İLÂHÎ

Gözüm nuru efendim, gel,
Bu dünya hayduda me'kel,
Gururun bir çakıl yoldur,
Muhabbetde karar et gel!

Sana bağ olmasın korku,
Ne râhet kaldı ne uyku,
Dağılsın sendeki kuşku,
Muhabbetde karar et gel!

“Ne derler?” olmasın zincir,
Bu sohbet bezmine gel gir,
Ne ta'cîl et ne de te'hîr,
Muhabbetde karar et, gel!

Yol ayrıldı, iki koldur:
Biri nâmus, biri puldur,
Ziyâ'nın açtığı yoldur,
Cesaretde karar et gel.

İLÂHÎ

Şimdi tokum, şimdi aç Şimdi pabuç, şimdi tâc
Bay iken bu dem muhtaç Gel beni gör, gel beni!

Dinliyorlar pendimi Görmemişim kendimi,
Yıktım attım bendimi Gel beni gör, gel beni!

Hastasıyım Kudretin, Özü bu her Âyetin
Mânâsıdır suretin, Gel beni gör, gel beni!

Evc-i ikbâlî çıkup arşa kadar,
Taht ü Tâcî devrilip sevk-i kader,
Bunca Sultanlar çökerken tâcdâr,
Bu suhan Sultânı yalnız pâydâr
Baş iğerken Engerus, Nemse, Firenk
Kaldı mı Osmanlı mülkü, böyle tenk?
Dünya-yı Mânâ'da gurûb etmez güneş,
Açılır ufkunda Rûh-ı la'l-veş.
Kalmadı İskender ü Dârâ, Selim,
Tek hükümrân kaldı onlardan: Kelîm.
İçti Eflâtûn, Celâl bu sofradan,
Dâd-ı Hakk'la mest'diler cür'adan.
Bu büyük sultanlara yoktur üfûl,
Milletlerin rûhuna eyler hulûl.
Orda tarih yoktur, durur zaman,
Yalnız onlardır kalan ebed-mekân.
Taht-ı Mevlânâ böyle tahtdır,
Ona yurd olmak hakiki bahtdır.

28 Şubat 1973 İstanbul

İLÂHÎ

İlâhî! bir lisân bahş et
Gözümden çıkmasın dehşet

Kelâmsız halimi rahş et
Semavîdir, semavîdir.

İlâhî! Ben, fakîr derviş
Cihana gelmemiş, gelmiş,

Ne meczûbum ne de ermiş
Müsavîdir, müsavîdir.

Sözüm vicdanıma mâni'
İlâhî sen, büyük Sâni'

İçim açtır, dışım kâni'
Senin mahvın tedavîdir.

Yolum bâkir, dilim şâkir,
Bu bir Yol'dur cesur ol gir!

Tenimde nefes zâkir,
Bütün esrârı hâvidir.

Ne me'yûsum, ne de handân
Gözüm görmez benim kandan,

Hüzündür eyleyen şadân,
Bu feryâdım ilâhîdir.

İlâhî! Varlığın râyet,
Kulunda cem'i azdâd et

Bunu te'yîd eder Âyet,
Bu âlem lâ-tenâhîdir.

Bana Hakk'dan gelir ateş
Benim içim dolu savaş

Ki bazen cezbe eder Mehveş
O vâcibdir ve nâhîdir

İlâhî! Gönlümün tahtı
Yıkar mamur eder bahtı

Senindir düzehi sahtı
Maâlîdir, mesâvîdir

Yapan sensin, yıkan sensin
Bana Lâ-edrî'dir densin!

Eşin yoktur, Cihan sensin
Ki deryâ içre mâhîdir

Ekler:
Orijinal Metinlerden

Tahir ile Zühre

Tahir ile Zühre

برخی مجلس
شایر ، شایه ، کلیم بائی ، اصحاب بائی ، سیر

کلیم بائی
".... سیر یوز آتچیلر اوتوز بیه یس ؛
یاخ آفایینه بر البه "
اصحاب بائی

شایه ، سندنه ، بیه چله کوی
"کلیم بائی شایه کوی خدیویر

یوز کور و مکی نه ؟

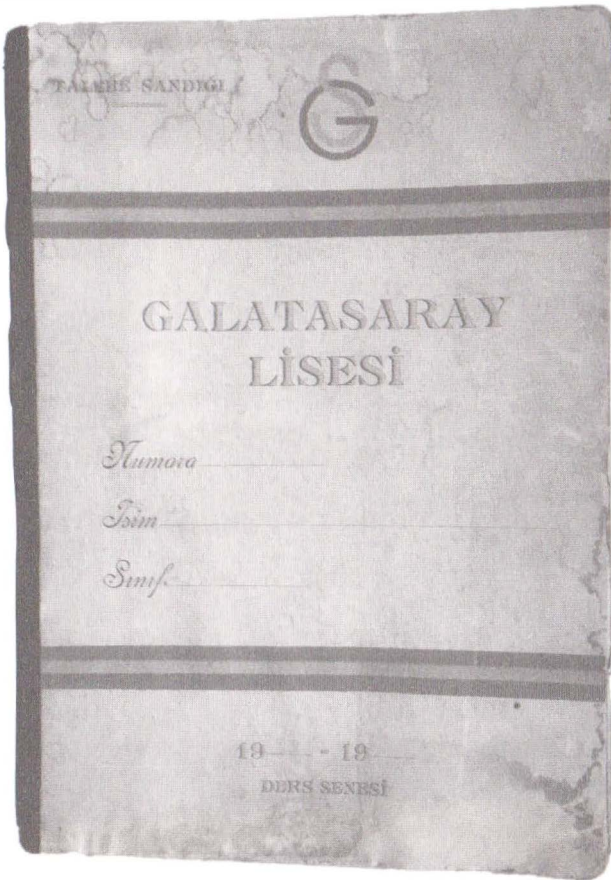
کلیم بائی

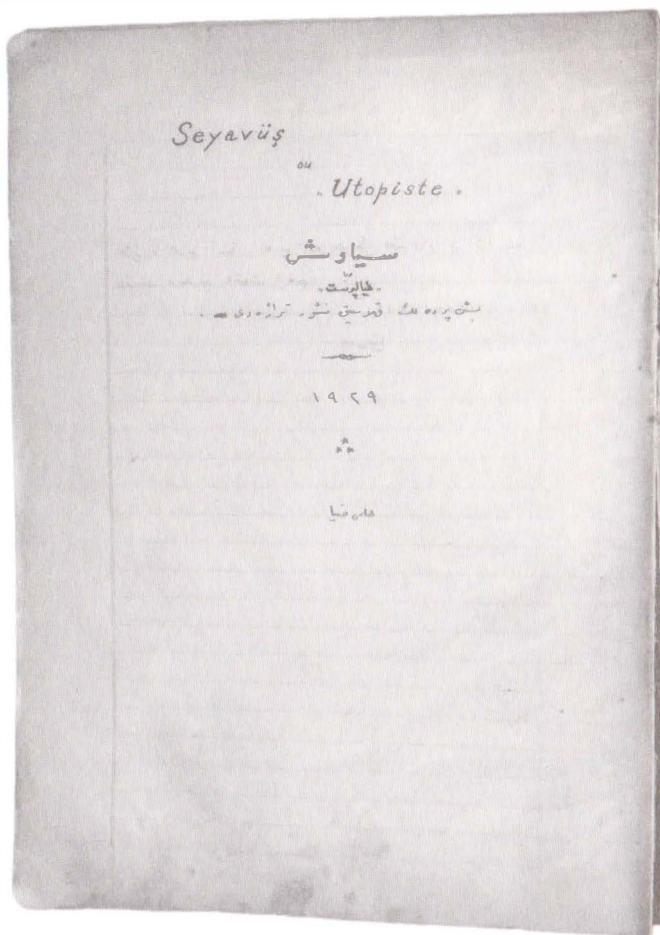
یوز کور کوی

بیه کوی خدیویر یوز کوی

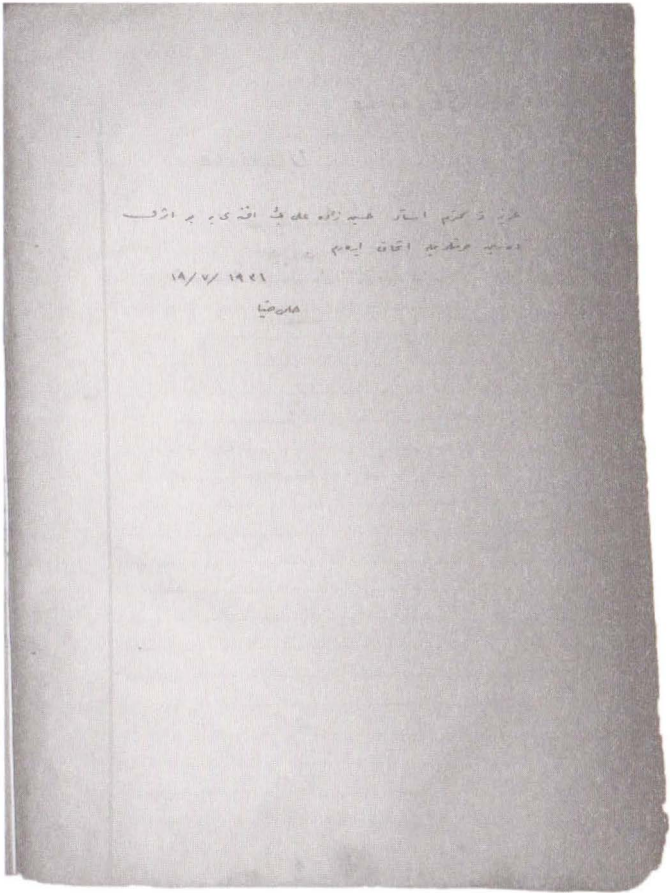
اصحاب بائی

یاخ کوی نه ؟

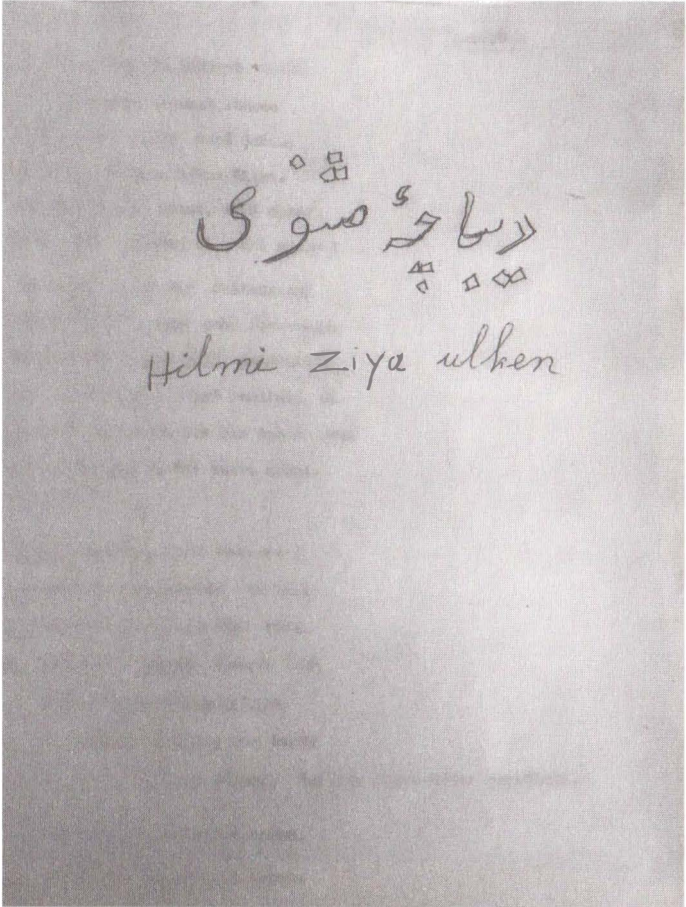

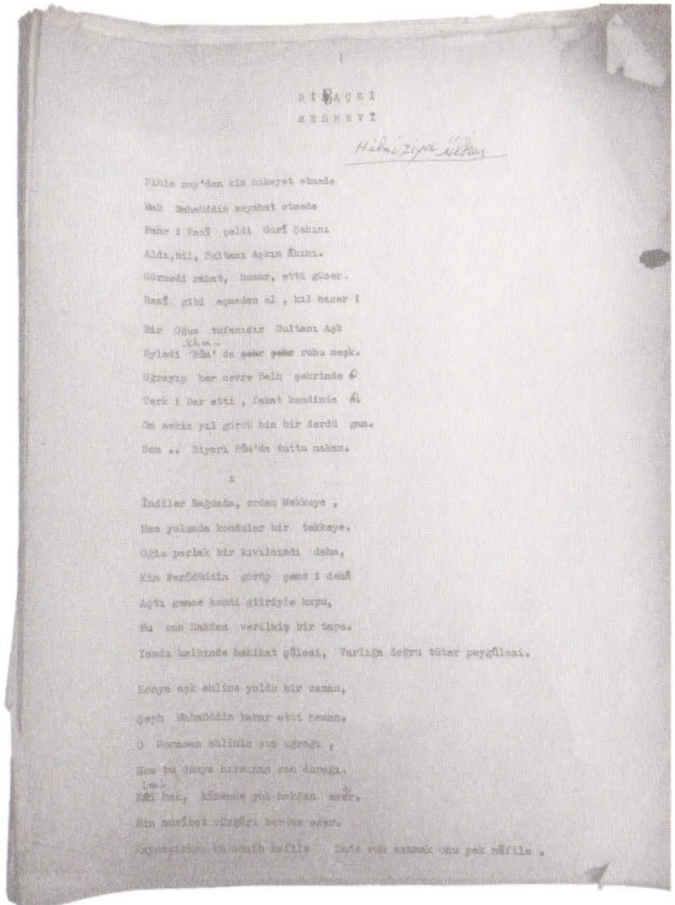
Siavush Ou Utopiste
Siyâvuş veya Hayalperest
Beş Perdelik Klasik Mensûr Trajedi 1929

Siyâvûş veya Hayalperest

(İthaf: "Aziz ve Muhterem Üstat Hüseyinzâde Ali Beyefendi'ye
bu eseri derin hürmetlerimle ithâf ederim. 19/7/1931 Hilmi Ziya")

Dibâçe-i Mesnevi (İlk Sayfa)

Desen: Fatma Artunkal

Anadolu Köklerini Arayış başlığı altında ilk defa okuyula buluşan *Tabir ile Zühre*, *Siyâvuş veya Hayalperest* ve *Dibâçe-i Mesnevi*'yi Hilmi Ziya Ülken'in 1919-1921 yılları arasında *Anadolulunun Bugünkü Vazifeleri* ve *Anadolu'nun Hakiki Merkezi*'nde ortaya koyduğu, kariyeri boyunca gelişerek işlevsel kalan Anadolucu kültürel program çerçevesinde edebî arayışları olarak görebiliriz.

1921 tarihli manzum tiyatro *Tabir ile Zühre*, bu kültürel programla sunulan destan telakkisinin elimize ulaşmış erken örneğidir. Hilmi Ziya, *Anadolulunun Bugünkü Vazifeleri*'nde “mevzuu Anadolu'da olan lirik destanlar” içinde zikrettiği, *Anadolu'nun Hakiki Merkezi*'nde Köroğlu, Battal Gazi, Kerem ile Aslı, Âşık Garip ile birlikte “doğrudan doğruya Anadolu örfünün yarattığı eserler” içinde saydığı *Tabir ile Zühre* anlatısını Wagner'in *Nibelungen'in Yüzüğü* (Der Ring des Nibelungen) tetralojisini model alarak yeniden kurguluyor.

Hüseyinzâde Ali Turan Bey'in teşvik ve tavsiyesiyle 1921'de yazmaya başlayıp 1931'de tamamladığı mensur tiyatro *Siyâvuş veya Hayalperest*, konusunu Firdevsî'nin *Şahname*'sindeki Siyâvuş hikâyesinden alıyor. Hüseyinzâde'nin “Şark Hûmanizması” tezine yaslanarak planlandığı eserde Hilmi Ziya, Siyâvuş'un hikâyesi üzerinden kendi “İnsani Vatanperverlik” kavrayışını dramatize ediyor.

Vefatından kısa süre önce, 1973'te tamamladığı *Dibâçe-i Mesnevi*'de ise Anadolu klasik tasavvufunun, yüksek tabakalardaki teşekkülü demek olan Mevlânâ'yı ve kütleye doğru inerek milletin içine sokulması demek olan Yunus'u aynı anda ve birlikte cevaplıyor.

ISBN: 978-625-7030-39-7

E D E B İ Y A T